

Historisch Voorburg

Jaargang 17

2011

Nummer 2

Zicht op de Oude Kerk

100 jaar Laan van Heldenburg

Zicht op de Oude Kerk

**Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door
financiële bijdragen van:**

- Agterdenbosch NVM Makelaardij
- bartenjeroen, Voorburg
- Boekenfonds Elisabeth Grent / F.J.A.M van der Helm
- De Bruijn & Tak, NVM Makelaardij
- Fonds 1818
- Forum Art, Voorburg
- Gemeente Leidschendam-Voorburg
- Haagstate Advocaten, Den Haag
- Han en Marianne in 't Hout
- Koelemij IJzerwaren, Voorburg
- Leon Zuidgeest Kappers, Voorburg
- Mélanie Struik Communicatie, Voorburg
- Mooijman Assurantiën te Voorburg
- Orthodontiepraktijk Wateringseveld, Den Haag
- Pro Brand, Voorburg
- Profile van Ruiten, Voorburg
- Rwin Haarmode, Voorburg
- Sjenkels, Voorburg
- Snack 54, Voorburg
- Stichting Gilles Hondius Foundation
- Terlouw & Schotman Communicatie, Voorburg

Inhoud

Van de redactie	3
De oude hofstede Heldenburg	4
Bouwers van de bolhoedenlaan	32
Een vooroorlogse idylle?	39
Heldenburg in oorlogstijd	50
De Bevrijding	59
De familie Van Gool	69
Na de oorlog	79
Naoorlogse BN'ers	90
De interieurs van de laan	96
De laan nu	106
Nawoord	123
Noten en bronvermelding	126
Colofon	132

*De Japanse kers in bloei,
lente 1960.*

Foto Wouter van Gool. Collectie In 't Hout

Omslag:

De Laan van Heldenburg, mei 1960.

Foto Wouter van Gool. Collectie In 't Hout

Van de redactie

Honderd jaar Laan van Heldenburg is honderd jaar vaderlandse geschiedenis, honderd jaar van groei, verandering en modernisering. Maar tegelijkertijd ook van stabiliteit. Het is het verhaal van nette Voorburgers, burgerlijk en beschaafd, maar ook ondernemend, reislustig en soms (als het echt moest) zelfs dapper. De laan, die eerst landelijk aan de rand van Voorburg lag, hoort nu bij het centrum. De paarden zijn vervangen door auto's, de dorpsroddel door internet en het buitenland is niet langer het domein van Indiëgangers alleen. Rangen, standen en geloof, principes die eerst zo belangrijk waren, zijn naar de achtergrond gedrongen. Maar ondanks al die verschillen lijken de bolhoeden van honderd jaar geleden nog verbazingwekkend veel op hun moderne nazaten. Zij staan midden in de maatschappij, ze komen op voor zichzelf, hun buurt en hun opvattingen en verdienen tegelijkertijd een goed belegde boterham. Hun kinderen presteren behoorlijk op school en sportveld. En al zijn de huisvrouwen van vroeger verdwenen, de moderne moeders zijn nog even flink als de vrouwen die hun gezinnen door de crisis, oorlog en wederopbouw heen sleepten. Voorburgers, en misschien wel alle mensen, kunnen blijkbaar heel goed hetzelfde blijven, ook als de wereld om hen heen verandert.

In deze aflevering van Historisch Voorburg komen verschillende aspecten van de laan aan de orde. De geschiedenis van de boerderij, de huizen, zoals zij gebouwd werden en zoals ze er nu uitzien, van binnen en van buiten. En vooral gaat dit boek natuurlijk over de mensen die in die laan woonden en wonen. Dit is hun, ons verhaal.

De eerste honderd jaar van de laan zitten erop. Laten we hopen dat er nog een paar goede eeuwen op zullen volgen.

De oude hofstede Heldenburg

De hofstede Heldenburg aan de Broeksloot. Rechtsachter staat het hoge Herenhuis, links liggen de boerderijgebouwen met twee hooibergen. Voor de boerderij staan vermoedelijk boer Van der Ham en echtgenote met hond. Schilderij onbekende kunstenaar, ongedateerd. Collectie familie Van der Ham

Kees van der Leer

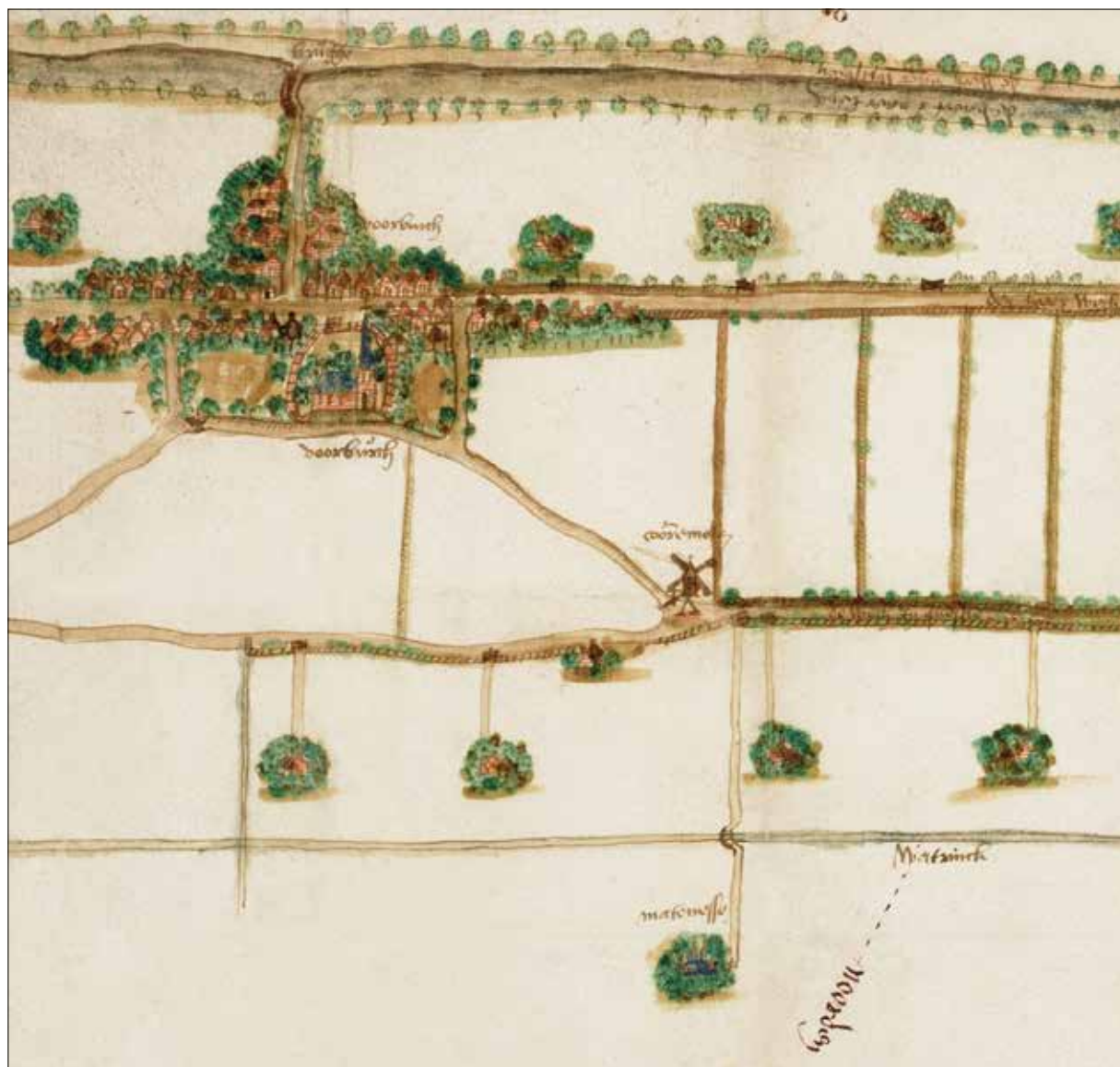
Degene die de plek uitkoos waar eeuwen geleden aan de Broeksloot de hofstede Heldenburg werd gebouwd, moet wel een godvruchtig man zijn geweest. Want vanaf die plek had de bewoner, over het boerenerf en de landerijen heen, het mooiste zicht op het oude godshuis van Voorburg dat recht voor de hofstede hoog hemelwaarts oprees op het oude zandduin.

Gedurende de vele eeuwen daarna liepen diverse boeren en hun familieleden over het pad aan de zijkant van het boerenperceel en trokken hun paard en wagens diepe sporen in het zand. Later, toen er ook een 'appartementje' ofwel een herenhuis bij de boerderij werd gebouwd, kwamen ook de adellijke families en de regenten met hun koetsen over het inmiddels met schelpen verharde pad gereden, om hier in hun buitenhuis te genieten van de landelijke rust aan de Broeksloot. Ze zullen hierna een voor een ter sprake komen. Uiteraard kwam er al snel een koepel waarin deftig thee gedronken kon worden. Een document uit 1691 onthult waar de naam Heldenburg vandaan komt. Nog oudere documenten onthullen dat er op de percelen van Heldenburg nog een tweede boerderij stond, die werd 'genaast' door de heer van (De) Werve en vermoedelijk rond 1700 werd afgebroken. Vermeldenswaard is verder dat Heldenburg begin negentiende eeuw werd gekocht en bewoond door een nazaat van een achttiende-eeuwse

Vincent van Gogh, die ook een voorvader was van de wereldberoemde schilder. De zoon van deze nazaat was zelf ook een befaamd schilder, die ongetwijfeld door de pastorale sfeer van de Broeksloot werd geïnspireerd. Begin vorige eeuw gingen de landerijen rond de Broekslootboerderijen volledig op de schop en werd alles anders. Het pad van Heldenburg werd, evenals dat van het naburige Oostenburg, getransformeerd tot een laan waarlangs vanaf 1910 aan weerszijden fraaie huizen werden gebouwd met afwisselende, mooi gedecoreerde gevels aan weerszijden. In dit jaar kreeg de laan ook de officiële naam Laan van Heldenburg. Een klein eerbetoon aan de boerderij en het herenhuis, die nog, tot aan de afbraak in 1933, trots aan het einde van de nieuwe Laan herinnerden, zowel aan het agrarische verleden als aan het buitenplaatskarakter van deze plek. Maar wat wel bleef, was het unieke zicht vanaf deze plek over de nieuwe Laan van Heldenburg op de kerk en diens markante toren.

De Broeksloot bij Heldenburg. Achter de met mankracht getrokken schuit zijn de contouren zichtbaar van de boerderij met hooiberg en geopende brug. Uiterst rechts is een klein deel van boerderij Oostenburg te zien. Ansichtkaart, circa 1910. Collectie auteur

Kaart van Voorburg in 1560 met onderaan de Broeksloot, hier aangeduid als 'Watrinck'. Geheel links de boerderij Heldenburg, met rechts daarvan Oostenburg. Manuscriptkaart anoniem. Collectie Hoogheemraadschap Delfland

Overigens blijkt uit oude zeventiende-eeuwse kaarten dat het toegangspad vanaf de hofstede Heldenburg aanvankelijk niet rechtstreeks naar de kerk liep. Halverwege maakte het pad een haakse hoek naar links om pas verderop weer richting kerkduin te lopen. De Heldenburgbewoners moesten daarom bij hun zondagse kerkgang lange tijd een kleine omweg maken. Wat dit

betreft hadden de buren op Oostenburg een kleine voorsprong. Hun laan liep al vroeg in de zeventiende eeuw rechttoe rechtaan naar het oude kerkduin om uit te komen bij 't Slop, de latere Franse Kerkstraat, dat ook bij Oostenburg hoorde. Uit het vervolg zal blijken dat vermoedelijk eerst omstreeks 1700 het oude pad van Heldenburg werd doorgetrokken tot aan de richting

kerkduin verlegde Lijweg, de huidige Parkweg, en toen de lengte kreeg die het nu nog steeds heeft.

Een toegang slaan met een haakse bocht

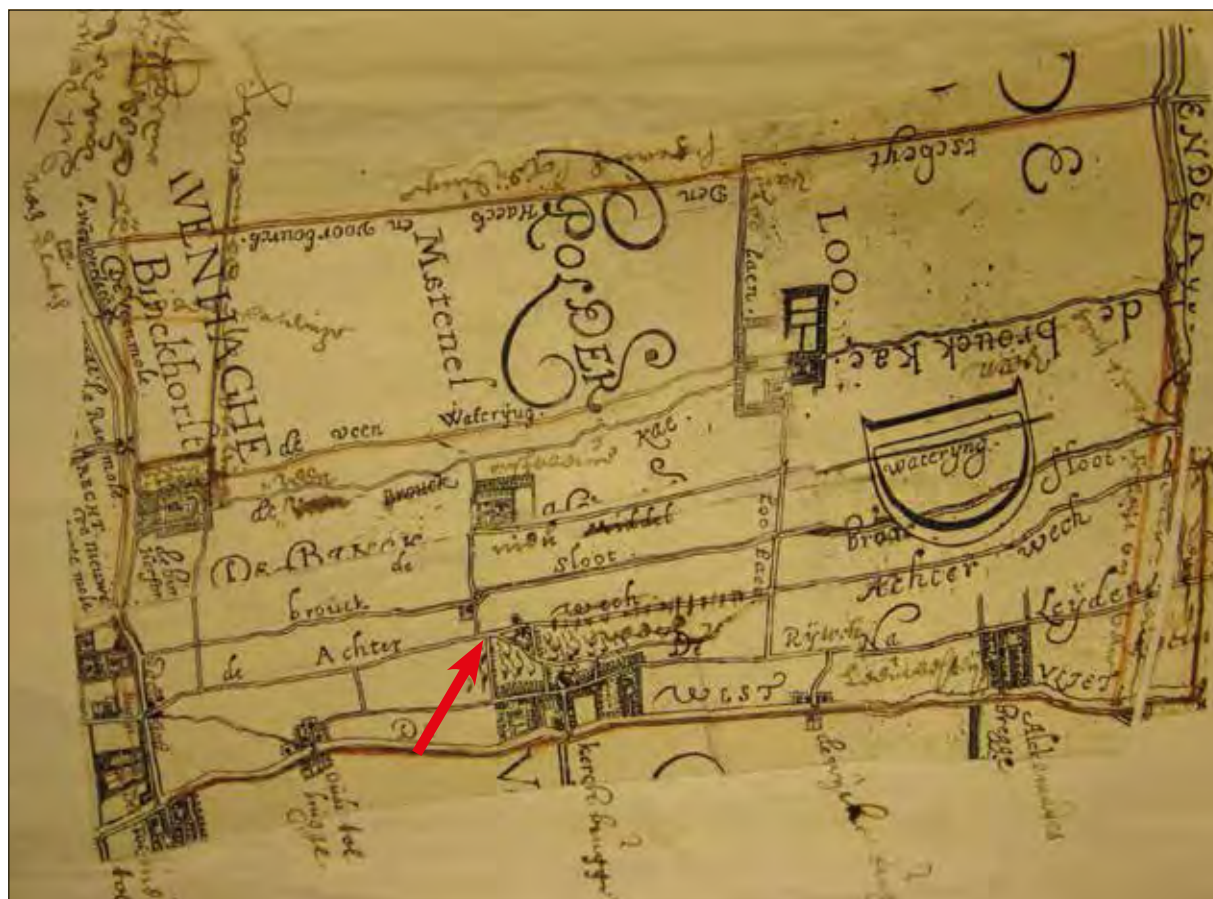
Hoe die Lijweg eind zestiende eeuw liep, is goed te zien op een kaart uit 1560. Op deze kaart is het zuiden met de Vliet bovenaan getekend, met links het oude dorp Voorburg met de kerk. Onderaan aan de noordkant ligt de 'Watrinck', de Broeksloot, waarlangs diverse boerderijen staan ingetekend, verscholen tussen groene bosschages. Helemaal onderaan ligt, eveneens in het groen, Mathenesse ofwel kasteel De Werve, waarlangs de Laan van Werve, de huidige Laan van Nieuw Oost-einde, zuidwaarts omhoog loopt naar de Heerwech, de huidige Herenstraat. De Lijweg ligt evenwijdig aan de Broeksloot en loopt in een vrijwel rechte lijn vanaf de Geestbrug, rechts buiten de afbeelding, naar links, oostwaarts richting Voorschoten en passeert ter hoogte van de Laan van Werve de korenmolen die toebehoorde aan de heer van Werve.¹ Bij deze korenmolen gaat de Lijweg rechtdoor richting Oost-einde, met een korte bocht achter de molen langs. Bij de molen takt een zijweg af, een zandpad dat schuin vanaf de molen naar de dorpskern en de kerk van Voorburg leidt. Dit werd het Molenpad of de Molenlaan genoemd, later zou dit onderdeel gaan uitmaken van de Parkweg. De Lijweg voert verder langs twee boerderijen, die elk aan het eind van een kort zandpad aan de Broeksloot liggen en die later achtereenvolgens Oostenburg en Heldenburg zouden worden genoemd.² Een eeuw later zou deze situatie veranderen. Uit het vervolg zal blijken dat tijdens de eerste helft van de zeventiende eeuw de hoofdweg langs Oostenburg en Heldenburg vanaf de molen zou verdwijnen.

In 1611 werd door Floris Balthasars en diens zoon Balthasar Florisz van Berckenrode in opdracht van de Delflandse hoogheemraden een kaart van Delfland getekend, in koper gegraveerd en vervolgens op papier afgedrukt.³ Het leverde de eerste gedrukte kaart op van dit gebied, verdeeld over negen bladen, met een nauwkeurige weergave en diverse topografische details op een schaal van 1:28.000. De negen bladen voor de opdrachtgever werden uiteraard fraai met de hand ingekleurd, royaal met goud versierd en als totaalkaart

op linnen geplakt. Andere belangstellenden konden de gedrukte kaartbladen kopen te Delft bij 'In den Nobel' in de Choorstraat. Trots vermeldde de kaartmaker dat men voortaan met behulp van dit soort kaarten thuiszittend de gehele aardbodem met de ogen kon bewandelen, zonder zweet, stof, moeite of arbeid en zonder kosten en problemen. Geen wonder dat de kaartbladen diverse keren moesten worden bijgedrukt. Voorburg en directe omgeving is verdeeld weergegeven op de bladen een, drie en vijf. De hoofdwegen en wateren door Voorburg blijken in 1611 nog steeds te lopen zoals eerder aangegeven op de kaart van 1560, met een vrijwel rechte, ononderbroken Lijweg, door Balthasars aangeduid als 'Achterwech', parallel aan de 'Broucksloot' en een zandpad vanaf de molen richting kerk. Boerderijen zijn niet ingetekend, wel de kastelen De Binckhorst, De Werve, De Loo en Leeuwensteijn. De kaart bleef tot lang na verschijnen in gebruik. Zo maakte Jacob van Leeuwen,⁴

De Achterwech door Voorburg op de kaart van Floris Balthasars. De weg liep in deze periode nog recht langs de Voorburgse 'Core Mole', parallel met de Broeksloot. Bij deze molen buigt een pad af richting Oude Kerk. Gedrukte kaart, 1611. Collectie Hoogheemraadschap Delfland

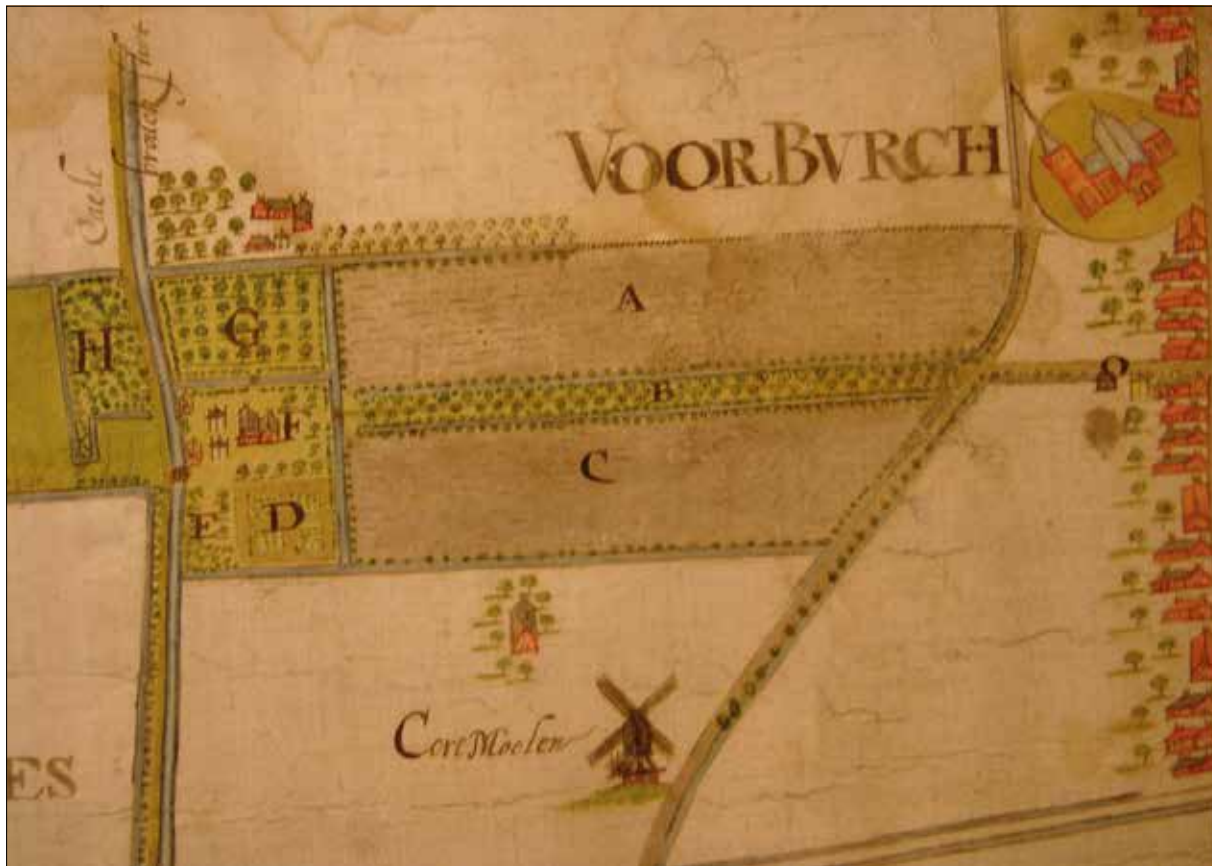
De door Jacob van Leeuwen, via knippen en plakken, samengestelde kaart van Voorburg, waarop hij heeft aangegeven dat de Achterwech in 1650 bij de molen (zie rode pijl) niet meer rechtuit loopt maar afbuigt richting Oude Kerk. Collectie Hoogheemraadschap Delfland

als secretaris van Voorburg, in 1650 op verzoek van het hoogheemraadschap van Delfland een overzicht van het gebied dat tot de jurisdictie van Voorburg behoorde, met naast de gevraagde begrenzingen een opsomming van de 'wateringen', kaden, wegen en bruggen in Voorburg die op bepaalde tijden geschoofd moesten worden.⁵ Om het geheel te verduidelijken voegde Van Leeuwen een kaartje toe met de plattegrond van Voorburg, samengesteld uit de gedrukte bladen van Floris Balthasars. Dat vergde wel enig knip- en plakwerk, immers Voorburg was verspreid over drie bladen, maar het resultaat was voor zijn doel goed bruikbaar. Nu dateerden die kaartbladen van Balthasars uit 1611 en inmiddels waren er alweer 39 jaren verstreken en niet alles was hetzelfde gebleven. Maar dat was op zich geen

probleem. Wat inmiddels in 1650 was veranderd, werd door Van Leeuwen eigenhandig in pen op de kaart aangegeven. Een van de opvallendste veranderingen die hij zodoende aanbracht, is die ter hoogte van de kerk. Kort na de molen blijkt de Achterwech over een behoorlijke lengte tot ongeveer de Loolaan niet meer te bestaan. Van Leeuwen heeft dit stuk weg dan ook simpelweg doorgestreept evenals de erboven staande benaming '[Achter]wech'. Vanaf de molen buigt de hoofdweg nu af richting kerk, in feite het oude molenpad en kerkpad volgend, om daarna langzaam terug te buigen en bij de Loolaan weer het originele traject te vervolgen.⁶ Van Leeuwen heeft deze nieuwe situatie ingetekend door bij het oude pad langs de kerk de benaming '[Achter]wech' te plaatsen en de terugbuiging richting Loolaan er bij

te tekenen. Wat de reden was van deze ingrijpende verandering is niet bekend. Opmerkelijk is dat de eigenaar van De Werve al vroegtijdig bij de uitgifte in erfpacht van een perceel dichtbij de korenmolen bepaalde dat indien de weg bij de molen zou worden ‘gestopt of door iemand zou worden belemmerd of teniet gedaan’, hij altijd een vrij overpad over dit perceel behield, zodat hij altijd vanaf dit punt gemakkelijk de belangrijke Heerwech, de huidige Herenstraat, kon bereiken.⁷ Duidelijk is wel dat de vroegere, recht doorlopende weg, de lengte van de percelen aan de voorkant van de boerderijen nogal beperkte, terwijl de aanwezige geestgrond hier juist geschikt was voor hennep-, groente- en fruitteelt. Het verleggen van de weg richting kerk vergrootte in ieder geval deze mogelijkheden voor de boerderijen

aan de Broeksloot. Wellicht dat de invloedrijke Louis van Kinschot, advocaat voor het Hof van Holland en van 1635 tot 1647 eigenaar van boerderij Oostenburg, deze wijziging heeft gestimuleerd. Hij had er in ieder geval groot voordeel van en gelet op de datering van de kaarten valt de wegverlegging zeer waarschijnlijk in zijn periode. In 1643 liet Van Kinschot een kaart maken door Pieter Florisz van der Sallem, waarop de nieuwe situatie goed is te zien. Bij letter F is boerderij Oostenburg ingetekend met daarvoor het door bomen en sloten omgeven pad, aangeduid met B, dat inmiddels de allure heeft van een mooie laan. De percelen A en C die aan weerszijden van de laan zijn gelegen, worden nu niet meer zoals voorheen doorsneden door de Achterweg,⁸ terwijl de laan naar de boerderij twee keer zo lang is

Detail kaart Pieter Florisz van der Sallem, met de hofstede Oostenburg en bijbehorende percelen (genummerd A tot en met O). De Broeksloot is de blauwe strook links. Bovenaan is rechts langs de Broeksloot de naburige hofstede Heldenburg getekend met hooiberg en korte laan, omgeven door bomen. De Achterweg loopt bij de 'Core Moelen' niet meer door maar buigt af. Manuscriptkaart, 1643. Collectie Haags Gemeentearchief

Deel van de vogelvluchtk kaart van De Werve. De Broeksloot loopt in het midden van de afbeelding van boven naar beneden. Links van de Broeksloot ligt tegenover de kerk de hofstede Heldenburg met daarvoor de laan met haakse bocht. Deze laan komt uit bij een tweede laan die vanaf de Broeksloot uitloopt in het latere Wielemakersslop. Aan deze laan ligt een tweede gebouw, met hooiberg. Detail kaart Cornelis Elandts, 1666. Particuliere collectie

geworden, uitlopend op een kleiner laantje, de huidige Franse Kerkstraat, dat eveneens bij Oostenburg behoorde. Zodoende hadden de bewoners van deze boerderij, evenals de heer van Werve, nu een rechtstreekse verbinding met de Heerwech, de huidige Herenstraat. Bij de boerderij Heldenburg liep het allemaal iets anders. Dat is al enigszins te zien op dezelfde kaart van 1643, waarop ook Heldenburg is ingetekend, als aangrenzende boerenhofstede aan de oostzijde, aan de bovenkant van de kaart. Heldenburg, voor zover hier weergegeven, bestaat uit een huis, stal en schuur met een hooiberg. Het eveneens door bomen omzoomde toegangspad loopt niet recht op het huis af maar ligt meer tegen de erfscheiding met Oostenburg en de sloot aldair. Opvallend is daarbij dat deze laan en de sloot niet doorlopen tot aan de verlegde Achterwech, maar stoppen op het punt waar eertijds die oude weg passeerde. Nu ging het bij deze kaart vooral om Oostenburg. De vraag is of Van der Sallem, die bekend staat als uiterst nauwkeurig, de situatie bij Heldenburg gemakshalve slechts gedeelte-

lijk heeft weergegeven. Het antwoord is te vinden op de kaart die in 1666 door Cornelis Elandts werd gemaakt van De Werve en de percelen die erpacht waren verschuldigd aan de heer van Werve. Omdat de eigenaren van zowel Oostenburg als Heldenburg een dergelijke erpacht moesten betalen, staan beide hofsteden met de perceelindeling nauwgezet aangegeven. De kaart laat duidelijk zien dat de met bomen beplante laan van de hofstede Heldenburg inderdaad ligt langs de grens met Oostenburg en nog steeds even kort is als voor de verlegging van de Achterwech. Maar vanaf het punt waar vroeger de Achterwech lag, blijkt een deel van deze Achterwech te zijn gehandhaafd. Dit gedeelte is nu een deel van die Heldenburglaan geworden, een haaks naar het oosten lopend gedeelte.⁹ Dit haakse deel komt uiteindelijk uit bij een tweede, onderaan op de kaart getekende lange laan, die vanaf de Broeksloot loopt naar de verlegde Achterwech, uitkomend bij een eveneens op de kaart aangegeven steegje, het latere Wielemakersslop.¹⁰ Uit het vervolg zal blijken dat dit slop later bij

Heldenburg hoorde. Aan genoemde, lange laan, ligt aan de Broeksloot nog een gebouw, met een hooiberg, een tweede, kleinere boerderij op de percelen die uiteindelijk deel zouden uitmaken van Heldenburg.¹¹

De oudste geschiedenis van Heldenburg

De vroegste jaren van Heldenburg zijn met veel vraagtekens omgeven, mede omdat het uiteindelijke Heldenburg een samenvoeging is van diverse percelen afkomstig van diverse eigenaren. Oude documenten versterken het vermoeden dat er op de percelen van Heldenburg oorspronkelijk twee boerderijen waren die dicht bij elkaar lagen. Uit de archieven blijkt dat de grootste boerderij in bezit was van de familie Van Wasenaar-van den Bossche en stond op de plek waar ook de latere boerenhofstede stond. De kleinere boerderij behoorde tot het bezit van de familie Gerdijn en was zeer waarschijnlijk het gebouwtje dat midden onderaan op de kaart van 1666 was getekend.

Rond 1625 woonde Adriaen Jacobsz Gerdijn met zijn vrouw Maertgen Jans aan de Kercklaen, zoals de huidige Kerkstraat in Voorburg toen met een deftige naam werd genoemd. Dit door hem gekochte huis droeg de mooie naam De Engel en stond op de hoek van de 'Kercklaen en de Heerwech', recht tegenover De Swaen.¹² Toen Adriaen Jacobsz omstreeks 1654 overleed liet hij een weduwe en twee kinderen achter, een zoon Jan Adriaensz en een dochter Maertgen Adriaens, die was getrouwd met Lenaert Jansz. Op 2 mei 1654 verscheen dit viertal voor schout en schepenen van Voorburg om hun onderlinge afspraken over de omvangrijke boedel van de overledene te laten registreren.¹³ Allereerst werd genoteerd dat moeder Maertgen Jans, aangeduid als 'oude weduwe' de haar toekomende helft in de erfenis schonk aan haar kinderen, met uitzondering van enkele persoonlijke objecten zoals haar meubelen. Als reden van deze mooie gift werd genoteerd dat de weduwe door haar hoge ouderdom niet meer 'machtig' was de door haar man nagelaten goederen te 'administreren ofte regeren'. Wel had zij, onder andere, inwoning bedongen in de 'kelderkamer' van De Engel. In ruil beloofden zoon, dochter en schoonzoon hun moeder haar verdere leven lang 'eerlijk te onderhouden in cost, dranck, cledingen, lavenisse' en 'hantreijckinge

ende gemack te doen soowel in sieckte als gesontheit en haer van alle nootdrufften behoerlick voorsien 't gunt de selve sal begeren en van nooden soude moogen hebben [...].'

Concreet werd moeder Maertgen door zoon en schoonzoon een bedrag van 50 gulden per jaar toegezegd, zolang zij zou inwonen in de genoemde kelderkamer. Verder was via een 'blinde loting' de verdeling geregeld van de onroerende goederen over zoon Jan Adriaensz en zwager Lenaert Jansz, de echtgenoot van dochter Maertgen Adriaens. Zwager Lenaert lootte diverse percelen hooi- en weiland in Tedingerbrouck, een perceel weiland in het Westeinde, dichtbij Vliënborg en tenslotte het huis De Engel, waar hij met zijn vrouw ging wonen. Zoon Jan Adriaensz kreeg toebedeeld een perceel hooiland in de Veenpolder, dichtbij De Loo. Maar het hoofdbestanddeel in zijn aandeel was een boerderij, in de toewijzing omschreven als 'een woning met huis, schuur, hooiberg en geboomte met circa vijf morgen en twee hont teelland en weiland, belend aan de oostkant de commies Ambrosius Martinij en juffrouw Josina de Hoogh, weduwe van wijlen jonkheer Floris Bam, ten zuiden en westen juffrouw Joanna Ysabella van Furstenburch en ten noorden de Veenwatering, belast met een erfpacht van tien goudguldens, tegenwoordig drie en dertig gulden, toekomend François van Halewijn, de heer van Werve.' Tenslotte kreeg Jan Adriaensz ook nog toegewezen een morgen hooiland, eveneens gelegen in de Veenpolder aan de noordzijde van de Veenwatering, aan de westkant belend door de

Het voormalige huis De Engel op de hoek van de 'Kercklaen', de huidige Kerkstraat. De lan- taarn uiterst rechts hangt aan De Swaen, later Swaensteyn genaamd, de herberg tegenover De Engel. Ansichtkaart, verzonden in 1904. Collectie auteur

eerdergenoemde juffrouw Van Furstenburch. Overigens werden, als zekerheid dat de verplichtingen jegens moeder zouden worden nagekomen, delen van de hiervoor genoemde onroerende goederen hypothecair belast. Schoonzoon Lenaert verbond aldus zijn huis De Engel en zoon Jan Adriaensz de boerderij die hij bij de verdeling toegewezen had gekregen. Omdat de bij de boerderij behorende gronden bij de Veenwatering niet als zekerheid werden ingebracht week de opsomming van de belendingen nu iets af van die in de eerdere beschrijving. Het gedeelte dat Jan Adriaensz tot zekerheid inbracht werd hierbij omschreven als ‘een woning met huis, schuur, hooiberg en geboomte met circa vijf hont teelland daarbij, belend aan de oostkant de commies Ambrosius Martinij, ten zuiden en westen juffrouw Johanna Ysabella van Furstenburch en ten noorden de Broeksloot. Vooral uit deze laatste belending blijkt dat de geërfde boerderij aan de zuidkant van de Broeksloot lag. De verdere belendingen leiden tenslotte tot een verdere duidelijkheid over de precieze plek. Zo is bekend dat de bij de belendingen genoemde commies Martinij een deftig huis bezat aan de Heerwech, iets voorbij het Wielemakersslop.¹⁴ Het land ten noorden van dit huis richting Broeksloot hoorde hier ook bij en vormde de oostgrens van de boerderij van Gerdijn. Hier zou later Oranjelust worden gebouwd.¹⁵ Tenslotte zal uit het vervolg blijken dat juffrouw van Furstenburch, ook wel genoemd van Vorstenberg of Vorstenburch, de dame was die in deze periode de grote boerenhofstede in bezit had die later Heldenburg zou worden genoemd, op de kaart van De Werve het linkergebouw, aan de grens met Oostenburg. De boerderij die Jan Adriaensz Gerdijn erfde was dus, gezien de belendingen, de kleinere boerderij op het rechterdeel van het uiteindelijke Heldenburg. Al snel zou deze boerderij het doelwit worden van getouwtrek en processen, waarbij een curieus oud recht van naasting een belangrijke rol speelde.¹⁶

De naasting van de kleine boerderij

Voor zover is na te gaan had Jan Adriaensz Gerdijn een zoon Jacob Jansz die in Rijswijk woonde en twee dochters, Lysbeth Jans en Lentge Jans.¹⁷ Enkele jaren nadat hij de boerderij aan de Broeksloot had geërfd, besloot Jan Adriaensz Gerdijn op 2 november 1661, de boerderij

aan de Broeksloot, met de tien morgen land die daar inmiddels bij hoorden, te verkopen aan de Haagse schepen Pieter van Groenevelt, die in april 1650 ook al de boerderij Westerloo aan de Broeksloot had verworven.¹⁸ Dit was duidelijk niet naar de zin van zoon Jacob Jansz Gerdijn, die dan ook besloot om gebruik te maken van zijn recht op ‘naasting’ van het verkochte. Naasting was een weinig gebruikt, maar toen nog geldend recht, dat inhield dat bij de verkoop van een onroerend goed een bloedverwant voorrang diende te krijgen.¹⁹ Een erfpachtsheer had een soortgelijk naastingsrecht bij de verkoop van erfpachtsgoederen. Het is onduidelijk waarom het binnen de familie Gerdijn zover moest komen dat een zoon naar een naastingsmiddel moest grijpen. Waren de verhoudingen zodanig slecht dat een rechtstreekse verkoop van vader op zoon niet mogelijk was? Hoe dan ook, op 26 november 1661 verscheen Jacob Jansz Gerdijn op de rechtszitting van schout en schepenen van Voorburg om als zoon van de verkoper het verkochte te naasten. Enige dagen eerder had hij dit voornemen al kenbaar gemaakt door zogenaamde aard-, gras- en dakroering, een oeroud gebruik waarbij hij op de bewuste boerderij een graszode had uitgespit en een bosje stro uit het dak had getrokken als teken dat hij zich de nieuwe eigenaar beschouwde. Derhalve vroeg hij het gerecht de eerdere koop aan Pieter van Groenevelt, die als gedaagde ook ter zitting aanwezig was, ongedaan te maken en hem als zoon en eiser de eigendom toe te wijzen. Daarbij beloofde hij om conform de keuren van Rijnland, binnen 24 uur de met Van Groenevelt overeengekomen kooppenningen te voldoen. Maar tot de waarschijnlijk onaangename verrassing van Jacob Jansz Gerdijn verscheen op de zitting eveneens François van Halewijn, de heer van Werve. Deze diende voor zichzelf, als pachtheer van de verkochte boerderij, eveneens een naastingseis in en vroeg derhalve de gedaagde-koper Pieter van Groenevelt te veroordelen ‘zijn handen van de betreffende woning en erfpachtslanden af te trekken’ en deze te doen toekomen aan hem als eiser-erfpachtsheer en daarmee ook het andere naastingsverzoek ‘te slechten en te vellen’. Waarom de erfpachtsheer de boerderij wilde naasten werd niet vermeld. Wellicht wilde hij de bestaande, inefficiënte verdeling van zijn erfpachtsgroonden over smalle, lange, naast elkaar lig-

gende percelen, via samenvoeging, verbeteren door er bredere stukken van te maken. Uiteraard zag Jacob Jansz Gerdijn zich genoodzaakt om 'oppositie' te voeren tegen deze actie door de heer van Werve, en zo ontspoon zich een juridisch steekspel tussen een kasteelheer, een stadsregent en een boerenzoon. Omdat naasting niet zo vaak voorkwam en er toch wel belangrijke personen bij de zaak waren betrokken, vroegen schout en schepenen schriftelijk advies aan rechtsgeleerden. Na diverse rechtszittingen, discussies, uitwisseling van stukken enzovoorts spanden uiteindelijk op 15 april 1662 schout en schepenen van Voorburg de vierschaar en deden een uitspraak: Jonkheer François van Halwijn, heer van Werve, had in de betreffende zaak het recht van naasting en dit recht kwam hem toe boven dat van Jacob Jansz Gerdijn. Conform deze uitspraak werd de edele heer Pieter van Groenevelt in de vervolgzitting veroordeeld de genaaste woning en landen weer in te brengen zodat deze konden worden overgedragen aan de heer van Werve, op voorwaarde dat deze de verplichtingen, overeengekomen met de eerste koper, binnen de daarvoor staande tijd stipt zou nakomen.²⁰ Pieter van Groenevelt troostte zich later, in 1685, met de aankoop van een andere hofstede in Voorburg, die van Johan van Alphen. Op deze plek liet hij het latere Vreugd en Rust bouwen.²¹

Veelzeggende belendingen

Toch was met het naastingsvonnis van april 1662 de zaak nog niet afgedaan. Al snel bleek dat de oude eigenaar van de boerderij, Jan Adriaensz Gerdijn, weinig haast maakte met de overdracht aan de heer van Werve. Ongeduldig daagde deze, als 'triumphant' in het proces, de talmende Gerdijn voor de Voorburgse schout en schepenen, om de overdracht aan hem nu snel te realiseren. Tijdens de rechtszitting van 17 maart 1663 verklaarde Jan Adriaensz Gerdijn echter dat hij reeds diverse keren de overdracht had willen regelen, maar dat de heer van Werve zelf nalatig was geweest en nog steeds niet de verschuldigde aankoopprijs had betaald, waarvan de helft in contanten en de andere helft in de vorm van een schuldbrief. Zo was het met de genaaste koper indertijd afgesproken en die verplichting had de heer van Werve als triumphant

in de naasting moeten overnemen. Na nog enig geharrewar en enkele formuleringskwesties werden beide partijen op 10 september 1663 veroordeeld, de een om mee te werken aan de overdracht en de ander om de kooppenningen te betalen, precies zoals eertijds was geregeld met de genaaste Pieter van Groenevelt.²² En zo verscheen Jan Adriaensz Gerdijn op 12 september 1664 met zijn zoon en beide schoonzons voor schout en schepenen van Voorburg om de boerderij aan de Broeksloot over te dragen aan de heer van Werve. In de transportakte werd het verkochte nauwkeurig omschreven als 'een zekere erfpachtswoning met huis, schuur, hooibergen, bepoting en beplanting, alsmede de mest en vuilnis hierop [...], met tien morgen wei- en hooiland, gelegen aan de noordkant van het dorp, volgens meting door Pieter Florisz van der Salm groot bevonden negen morgen vijfhonderd en een halve roede, met een vrije uit- en doorpad en uitweg over de gelijke erfpachtslanden van juffrouw Vorstenburch, tot op de Heerwech ofwel de straat van Voorburg.' Als belendingen staan genoteerd: 'ten oosten jonkheer Fladderacken, getrouwd met juffrouw Bam van de Scheiding tot de Broeksloot toe, en over de Broeksloot de heer agent Cornelis de Heijde, ten zuiden en westen de genoemde

Melkbussen in de weilanden van Heldenburg. Foto, ongedateerd. Collectie auteur

erfpachtslanden in bezit van de voornoemde juffrouw Vorstenburch en de heer griffier Cau en ten noorden de Scheiding.' Met deze Scheiding, ook wel Schenk genoemd, werd de grens met Den Haag bedoeld.²³ Uiteraard werd melding gemaakt van de jaarlijkse erfpacht van tien goudguldens die de heer van Werve dus nu in het vervolg aan zichzelf moest betalen. Verder werd aangegeven dat de verkoper het verkochte via een erfenis was toebedeeld en dit via eigen aankopen had uitgebreid, waarna het vonnis werd gememoreerd dat de naasting door de heer van Werve honoreerde en die door zoon Jacob Jansz afwees. Gerdijn verklaarde dat de heer van Werve hem het hele bedrag in contante

penningen had betaald, te weten, na aftrek van een korting voor contant, in totaal 8.165 gulden en dat hij hiermee volledig 'voldaan' was. Tenslotte verklaarden zoon Jacob Jansz Gerdijn en beide schoonzonen zich ook akkoord waarna de overdracht met de handtekening en het zegel van schout Johan van Ophoven werd bezegeld.²⁴

In de uitvoerige belendingen van de genaaste boerderij die in de transportakte werden opgenomen, zijn opnieuw namen te herkennen van personen die verbonden zijn met de aangrenzende boerderijen of

*De hofstede Heldenburg. Pen-
tekening A. van der Houven,
begin twintigste eeuw.
Collectie Gemeentearchief
Leidschendam-Voorburg*

buitens. Cornelis de Heijde, die wordt genoemd als buurman aan de oostkant, was agent van de Heren Staten Generaal. Hij bezat de buitenplaats Lusthof in de Herenstraat.²⁵ Hij bezat dus ook, vrijwel in het verlengde van Lusthof, een perceel bij de Broeksloot, waarschijnlijk de grond waarop boerderij Oranjelust werd gebouwd.²⁶ De andere burens aan de oostzijde, jonkheer Fladderacken en zijn echtgenote Bam, hadden grond die in de polder aan de noordkant van de Broeksloot lag, die vermoedelijk later geheel of gedeeltelijk werd toegevoegd aan Oranjelust of Eynddorp, de buitenplaats aan de oostkant van Oranjelust.²⁷ Zoals eerder aangegeven was juffrouw Furstenburch, wier naam inmiddels was vernederlandst tot Vorstenburch, de buurvrouw aan de westkant en zuidkant, de bezitter van de grotere hofstede. Spoedig bleek dat deze hofstede vanaf 1691 de naam Heldenburg zou gaan dragen. Waarschijnlijk was toen, of iets later, de kleinere, genaaste boerderij al afgebroken en waren het erf en de erbij behorende percelen, die aan de noordkant tot aan de Scheiding met Den Haag liepen, volledig bij de grote hofstede getrokken. De genoemde heer griffier Cau ten slotte, was de eigenaar van de boerenhofstede Oostenburg waarvan de percelen eveneens aan de noordkant van de Broeksloot tot aan de Scheiding lagen, aan de westkant van de soortgelijke percelen van Heldenburg.²⁸

Heldenburg als pensioenvoorziening

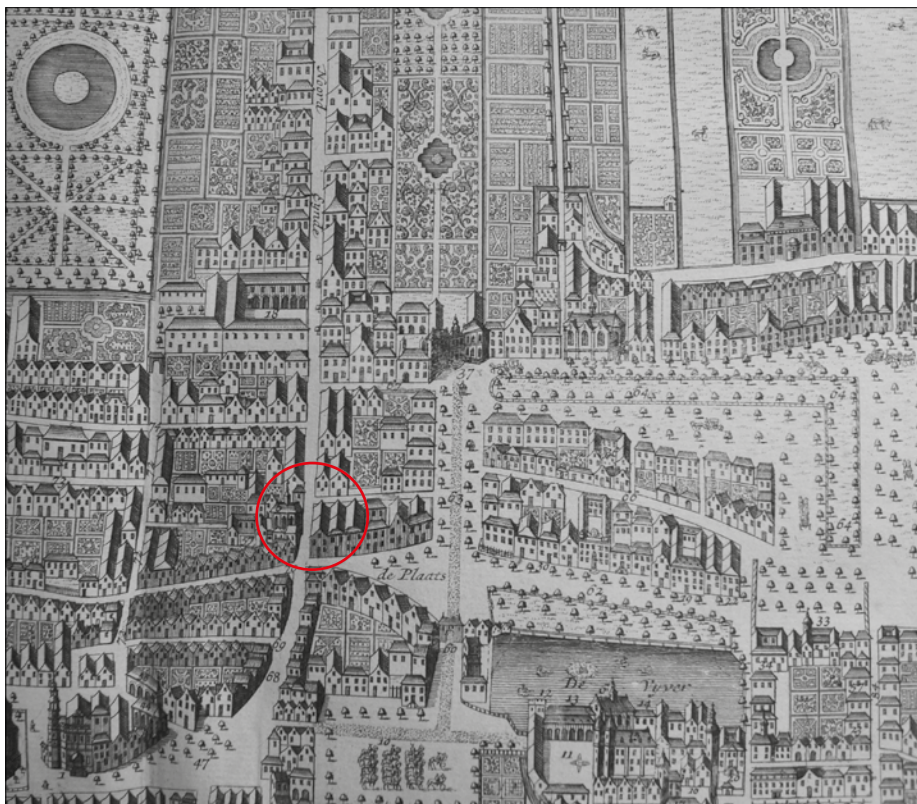
In juni 1667, dus slechts enkele jaren nadat de kleine hofstede door de heer van Werve werd genaast, werd door schout en schepenen van Voorburg een akte opgesteld waarin de naastgelegen grote hofstede, inclusief juffrouw Vorstenburch, opnieuw ter sprake kwam, nu niet als belending maar als een hypotheccair onderpand.²⁹ Het leverde de oudst bewaarde akte op waarin voor het eerst de namen werden genoemd van de eigenaren van deze boerderij en waarin duidelijk werd wat juffrouw Vorstenburch met de hofstede van doen had. Uit de hypotheekakte blijkt dat deze grote hofstede aan de Broeksloot het gezamenlijke eigendom was van Anthony van Wassenaer, heer van den Bossche en

Sanen en diens jongere broer J(oh)an Jacob van Wassenaer. Zij waren de enige twee zonen van jonkheer Arent Adam van Wassenaer³⁰ en jonkvrouwe Anna van Schagen.³¹ Blijkbaar verkeerde Anthony in geldnood, want in dit jaar 1667 had hij bij diverse personen leningen afgesloten, met zijn onroerende goederen als hypotheccair onderpand. Dit moest uiteraard wel worden geregistreerd en zo verscheen op 22 juni 1667 de Haagse notaris Cornelis van Brets, als gevolmachtigde van Anthony van Wassenaer voor schout en schepenen van Voorburg om in de hypotheekakte te laten vastleggen dat genoemde Anthony geld verschuldigd was en wel 1.800 gulden aan Johan Boot, advocaat bij het Hof van Holland, 4.000 gulden aan de kinderen en erfgenamen van de Vrouwe van Hoogersmilde en tusslotte 3.000 gulden aan Cornelis van Swanenburch, wonend te Leiden.³² Nauwgezet werden vervolgens in de akte de onroerende eigendommen opgesomd die Anthony als zekerheid had ingebracht, waaronder landerijen in Weesp, Burghoven en Santhoven bij Antwerpen maar ook een woning met grond in Voorburg. Dit Voorburgse bezit werd omschreven als zijn helft³³ in de woning met omtrent negen morgen land gelegen te Voorburg achter de kerk, belend ten oosten de agent De Heijde en François van Halewijn, heer van Werve, ten zuiden de Lijweg en Jacob van Leeuwen, secretaris alhier, ten westen griffier Cau en voornoemde heer van Werve en ten noorden de Schenk ofwel Scheiding, welke woning en landen 'in lijftocht in bezit zijn van juffrouw Johanna Isabella van Vorstenburch, huisvrouw van baron De Heerma.' Tusslotte liet de akte nog weten dat de gebroeders de bezittingen hadden geërfd van hun moeder Anna van Schagen³⁴ en van hun grootmoeder Anna van Borselen.

Het zou nog zo'n 25 jaar duren voordat deze grote woning voor het eerst de naam Heldenburg zou krijgen. Maar ook nu al valt uit de belendingen af te leiden dat het hier om de grote hofstede op de kaart van 1666 gaat. Aan de westkant bevond zich het bezit van griffier Cau, ofwel Oostenburg, aan de zuidkant liep de Lijweg en aan de oostkant was de heer van Werve met de door hem genaaste kleine boerderij, die deel zou gaan uitmaken van Heldenburg. De meermalen genoemde Juffrouw Vorstenburch blijkt de hofstede van

Het familiewapen van Willem van Vredenburg(h), schepen van Rotterdam en de vader van Maria van Vredenburg(h). Hij overleed op 5 mei 1653. Wapen getekend in: '[...] de Vroedschap van Rotterdam'. Manuscript zeventiende eeuw. Collectie auteur

Het Haagse Noordeinde met links in de rode cirkel de Enghelgse kerk en daar tegenover het postkantoor van Hendrick Helt. Kaart R. Boitet, 1729. Collectie auteur

de gebroeders Van Wassenaer in lijftocht te bezitten. Dit betekent waarschijnlijk dat zij bepaalde revenuen uit de boerderij kreeg toebedeeld als een soort pensioenvoorziening, meestal gekocht door een echtgenoot die zijn vrouw na zijn overlijden enige inkomenszekerheid wilde geven.

Hoewel haar naam in diverse documenten verschillend werd geschreven, heette juffrouw Vorstenburch officieel Johanna Ysabella Furstenberg. Zij was gehuwd met Herman Heerema, heer van Hoekwinden, die in juni 1676 te Groningen zou overlijden.³⁵ Vooralsnog is het onduidelijk of er familiebetrekkingen of andere relaties waren tussen juffrouw Furstenberg of haar echtgenoot en de gebroeders Van Wassenaer. Of zij als deel van de lijftocht ook zelf in de hofstede woonde, is evenmin duidelijk. Wel meldde de procuratie die bij de hypotheekakte was gevoegd, dat het

beschreven Voorburgse bezit 'in gebruik was bij Jan Arentsz Coppen'.³⁶ Maar omdat de eigenaar van een hofstede bij verpachting veelal een of meer kamers voor zichzelf behield, is het zeer goed mogelijk dat genoemde juffrouw in zo'n deel van het gebouw heeft gewoond.

Oudst bekende eigenaren

De vermelding in de hypotheekakte dat de gebroeders van Wassenaer de eigendom hadden geërfd van hun moeder en hun grootmoeder betekent dat Anna van Borsselen tot op heden de oudst bekende eigenaresse is van het uiteindelijke Heldenburg, naast Jan Adriaensz Gerdijn met de kleine boerderij.³⁷ Anna van Borsselen, een dochter van Wolfert, zag in Veere het levenslicht. In 1612 huwde zij Christoffel van Schagen. Deze adellijke heer, via zijn moeder een neef van de eerder genoemde Arent Adam van Wassenaer,³⁸ was in 1585 te Noordwijk geboren en overleed in 1619 in zijn geboortedorp. Tijdens zijn leven raakte hij zo aan de drank verslingerd, dat hij de bijnaam 'de dronken Schagen' verwierf.³⁹ Na het overlijden van Anna van Borsselen ging de boerenhofstede in Voorburg naar haar dochter Anna, van wie de geboortedatum niet bekend is, maar die tussen 1612 en 1619 geboren zal zijn. Zoals eerder aangegeven huwde dochter Anna van Schagen met jonkheer Arent Adam van Wassenaer, heer van den Bossche en Sanen, hoogheemraad van Rijnland van 1646 tot aan zijn overlijden in 1678⁴⁰ en de vader van eerdergenoemde Anthony en Johan Jacob. Toen Anna in 1654 stierf, werd de hofstede eigendom van haar beide zoons. In hetzelfde jaar 1667 waarin de eerder genoemde hypotheekakte werd opgesteld, maakte Anthony zijn testament. Toen hij ongehuwd en kinderloos overleed werd zijn broer Jan Jacob volledig eigenaar van de boerenhofstede aan de Broeksloot en werd hij tevens heer van den Bossche en Sanen. Hij trouwde op 10 april 1679 in Den Haag met Maria van Vredenburg, de weduwe van de Rotterdamse burgemeester Jacob Voorburgh, die vier jaar eerder was overleden.⁴¹ Jan Jacob overleed omstreeks 1687.⁴² Uit dit huwelijk werd een dochter Maria Jacoba geboren. Jan Jacob had geen zonen nagelaten, zodat met zijn overlijden de Wassenaertak Van de Bossche in de mannelijke

lijn uitstierf. Overigens zou ook dochter Maria Jacoba ongehuwd overlijden.

Hendrick Helt, solliciteur militair en naamgever

Op 26 mei 1691 verscheen voor schout en schepenen van Voorburg Vrouwe Maria van Vredenburg, de weduwe die deftig werd aangeduid als de 'douairière van wijlen Jan Jacob van Wassenauer, heer van den Bossche en Sanen etc., moeder en voogdes van jonkvrouwe Maria Jacoba van Wassenauer, enige dochter en erfgename van eerder genoemde heer van den Bossche'.⁴³ Maria van Vredenburg verklaarde te hebben verkocht en daarom nu over te dragen de eigendom van zekere woning gelegen in Voorburg achter de kerk, belend ten oosten de weduwe van heer burgemeester Rosmale,⁴⁴ de heer François van Halewijn heer van Werve⁴⁵ en mevrouw De Fladderacke,⁴⁶ ten zuiden de Lijweg, de secretaris Jacob van Leeuwen en Jan Ariensz Schout, ten westen dezelfde Jan Ariensz Schout, vrouwe Catharina Hesselt de Dinter, weduwe van griffier IJman Cau,⁴⁷ en de eerder genoemde heer van Werve, en ten noorden de Schenk- of Scheidingwating met een erfpacht van zes keurvorster guldens per jaar toekomende de erfgenamen van wijlen den heer Halewijn van de Werve. De koopsom bedroeg 3.800 carolus guldens⁴⁸ plus 650 gulden speldegeld.⁴⁹ De koper was Hendrick Helt, postmeester en solliciteur militair te Den Haag. Ongetwijfeld had hij de zo mooi bij zijn eigen naam passende benaming Heldenburg bedacht, een naam die het zeker goed deed in de militaire kringen waarin de koper verkeerde en die hij dan ook trots liet toevoegen in de akte.⁵⁰

De functies die de nieuwe eigenaar van de hofstede bekleedde waren zeer lucratief. Als solliciteur militair was Helt betrokken bij de uitbetaling van soldij. Deze uitbetaling geschiedde door de kapiteins van de regimenten, maar zij waren verplicht om daarbij gebruik te maken van deze beëdigde en door de overheid aangestelde sollicitanten militair. Laatstgenoemden ontvingen dan als procuratiehouders van de regering de 'soldijordonnanties' en deden de gelden per wissel of anderszins toekomen aan de kapiteins. Daarbij waren de sollicitanten verplicht een hoge borgtocht te

stellen. Indien nodig moesten zij de soldij gedurende zes maanden voorschieten. Over de voorgesloten bedragen mochten zij dan wel een veelal hoge rente in rekening brengen. Verder kregen zij als vergoeding voor hun werkzaamheden een bedrag gelijk aan de soldij voor één man van elke compagnie die zij bedienden.⁵¹ Nog veel lucratiever was de functie van postmeester. Zo'n postmeester had het alleenrecht om het postverkeer met bepaalde steden of gebieden te regelen, uiteraard tegen een mooie vergoeding. Zo verzorgde Hendrick Helt het postverkeer met onder andere Duitsland en Italië. Wie brieven of pakjes naar een van deze gebieden wilde versturen, kon dit afgeven in het kantoor van 'Seigneur Hendrick Helt' in het Haagse 'Noordeinde, schuin tegenover de Engelse kerk'.⁵² Van hier uit werd dan de verzamelde post verzonden op dinsdag en vrijdag om 8 uur 's morgens. De retouren kwamen op het genoemde kantoor binnen gewoonlijk op donderdag en zondag in de namiddag. Post naar Woerden, Utrecht en omliggende plaatsen werd verzonden alle avonden om half 9, naar Gelderland en Overijssel elke dinsdag en zaterdag. Door zijn buitenlandse contacten werd Helt tevens diplomatiek agent van de keurvorst van Brandenburg en later van Pruisen.⁵³ Overigens was de Haagse burgemeester Jacob van der Houven, die sinds 1661 de Voorburgse buitenplaats Eynddorp dichtbij Heldenburg bezat, ook nauw betrokken bij het postwezen, evenals Nicolaas van Assendelft, die in 1714, mede dankzij zijn mooie postinkomsten, De Loo in Voorburg kocht.⁵⁴

Toen Helt in 1691 Heldenburg kocht, was de haakse bocht in de oprijlaan nog aanwezig. Een deel van de grond tussen het dwarse gedeelte van deze laan en de verlegde Lijweg langs de kerk was zanderige geestgrond die de kerk toebehoorde en de Hoge Groene Kerklaan werd genoemd. Op 27 juli 1693 wist Helt voor 450 gulden deze grond te verwerven. De akte gaf aan dat de koper met paard en wagens hier mocht keren en draaien maar dat daarbij de vrije doorgang over de Lijweg en naar het kerkhof niet belemmerd mocht worden. En zo noteerden de Voorburgse schout en schepenen

Het oude dorp Voorburch in 1711 op de kaart van Nicolaes en Jacob Kruikius. Aan de Broeksloot ligt recht tegenover de kerk Heldenburg met hooibergen. De laan is inmiddels lang en recht en loopt tot aan de kerk. De laan aan de oostzijde, die eertijds uitkwam bij het Wielemakeersloot, is verdwenen, evenals de hieraan gelegen boerderij. Rechts naast de Heldenburgpercelen ligt de boerderij die later de naam Oranjelust kreeg. Collectie G.M. Duijvestein

in hun ietwat vormelijke taal dat Jacob van Leeuwen secretaris en Joachim Sibeeck, kerkmeesters van de kerk alhier, transporteerden ‘aan Signeur Henrick Held [...] zekere strecke hoog geestland genaamd de Hoge Groene Kerklaan, van ouds aan de kerke behoord hebbende, strekkende uit de zuidkant van de Lijweg ter breedte van het verkochte noordwaarts op tot aan de uitweg ofwel de laan van des kopers woning [...],⁵⁵ met de bepaling dat de ambachtsheren ofwel de schout en gerechten mitsgaders kerkmeesters van het genoemde dorp indertijd de genoemde Lijweg ofwel de spatie tussen de Lijweg en het kerkhof nooit met plantagie, timmeragie of anderszins mogen bezetten maar dat zulks zal moeten blijven tot dispositie en welgevallen van de koper en zijn nakomelingen om aldaar bomen te mogen planten en tot zijn gerief te prepareren om daarover op zijn land en laan af en aan te rijden, met koets, wagen en paarden te zwaaien en te draaien, keren en wenden naar zijn goeddunken, waarbij echter de uitgang van het kerkhof en de Lijweg niet gehinderd zullen mogen

worden.’ Drie jaar later, op 5 mei 1696 verrichtte Helt voor 500 gulden nog een slimme aankoop van een nabij gelegen soortgelijk perceeltje dat in bezit was van Van der Speck: Voor schout en schepenen compareerde Bastianne Cornelis van der Speck die transporteerde aan ‘Hendrick Held, agent van de keurvorst van Brandenburg, een krotte teelland groot omtrent drie hont, ten noorden [van] de kerk alhier, belend ten oosten en ten noorden de voornoemde koper zelf, ten zuiden ter halve Lijweg en ten westen Jacob van Leeuwen secretaris, [...] door hem comparant verkregen [...] uit de boedel van Arijens Schoute, zijn huisvrouw’s broer van halve bedde [halfbroer], volgens de wettelijke cavelcedulle van 24 mei 1692.’ Tenslotte kocht Helt op 9 mei 1698 van secretaris Jacob van Leeuwen voor 600 gulden een tussenliggend perceel teelland van eveneens zo’n drie hont waardoor zijn bezit tussen de Broeksloot en de Lijweg aan de oostkant van Oostenburg een mooi ononderbroken geheel werd.⁵⁶

Nadat Helt door zijn aankopen de grond bezat tot aan de verlegde Lijweg, heeft hij ongetwijfeld de laan vanaf zijn hofstede rechtgetrokken tot een mooie lange laan die recht voor de kerk uitkwam op die verlegde Lijweg. In 1711 maakten de gebroeders Kruikius hun befaamde kaart, nauwkeurig ingetekend op een schaal van 1:10.000. Het negende blad toont Voorburg ter hoogte van de kerk, met de bochtige Lijweg, de Broeksloot en de boerderijen. Links ligt de korenmolen, dan volgen aan de Broeksloot Oostenburg met zijn mooie symmetrische laan, daarna Heldenburg met daarnaast rechts Oranjelust, iets verder van de Broeksloot afgelegen, en ten slotte het klein ingetekende Eynddorp. De hofstede Heldenburg is getekend als een breed voorhuis met aan de achterkant een lang smal gebouw dat dwars op dit voorhuis staat. Twee hooibergen bij de Broeksloot laten zien dat er hier boerderijactiviteiten plaatsvinden. Vanuit het Heldenburgperceel liggen twee bruggen over de Broeksloot naar de hooi- en weilanden in de polder. De rechterbrug hoorde vroeger ongetwijfeld bij de tweede, kleine boerderij, die ooit lag aan de Broeksloot, op het brede perceel rechts, maar die inmiddels is verdwenen. De lange, door bomen omzoomde laan naar Heldenburg ligt nog steeds links op de grens met Oostenburg,

waardoor de Heldenburgpercelen rechts van de laan een mooie breedte hebben behouden. Het voormalige dwarse laanstuk is nu nog slechts een pad of een sloot en staat op de kaart dan ook als een streepje aangegeven.⁵⁷ Die asymmetrische ligging van de laan dateert ongetwijfeld nog vanuit de oude situatie toen het grondperceel voor de eerste grote boerderij nog smal was en een deel van het rechterperceel nog bij de kleine boerderij hoorde.

Jacob Helt, Pieter Varck en Ernst Bodin

In de loop der jaren bleek dat de bestaande verpondingsboeken niet nauwkeurig waren bijgewerkt en dat de taxaties, die de basis voor de belastingheffing vormden, verouderd waren. Vandaar dat in 1734 alle onroerende bezittingen, op last van de Staten van Holland, opnieuw werden beschreven, genummerd en getaxeerd. Daarbij kreeg het 'bouwhuijs' van Hendrick

Helt het nummer 301 en het erbij behorende 'Appartement' 302.⁵⁸ Na het overlijden van Hendrick Helt erfde diens zoon Jacob de boerenhofstede. Toen deze stierf, bleek ene Huijbert Pieter Varck zijn erfgenaam te zijn, die aldus Heldenberg verwierf. Dit laatste werd genoteerd door schout en schepenen van Voorburg op 5 juli 1763, de datum waarop genoemde Varck de eigendom van zijn hofstede wegens verkoop wederom overdroeg.⁵⁹ De transportakte beschrijft tevens waaruit de hofstede zoal bestond: is gecompareerd 'de heer Huijbert Pieter Varck, [...] enige geïnstitueerde erfgenaam van wijlen de heer Jacob Helt, gewoond hebbend en overleden alhier te Voorburg. Dewelke bekende [...] te transporteren bij deze aan en ten behoeve van de heer Ernst Bodien, een buitenplaats genaamd Heldenburg bestaande uit een huis, tevens tuinmanshuis en koetshuis met de tuin en boomgaard, alsmede een huismanswoning met een schuur, barg [hooiberg], koe- en paardestalling, met

Het voetpad langs de Broeksloot bij Heldenburg. Links van het voetpad ligt naast het schuurtje het hek naar de uitgestrekte weilanden van Heldenburg. Ansichtkaart, circa 1900. Collectie auteur

*Idyllisch Heldenburg vanaf de
Broeksloot, met boerenkar en
hooischelf. Foto, ongedateerd.
Collectie auteur*

twee en twintig morgen zowel teel-, wei- als hooiland.⁶⁰ Ook de belendingen werden weer zorgvuldig aangegeven: 'staande en gelegen achter de kerk, strekkend vanuit de sloot aan de noordkant van de Leid- of Achterweg noordwaarts op tot de Scheidingswatering toe, belend ten oosten Dirk Reijwegh [Oranjelust] en Arij van der Meer, ten westen procureur Bastiaan Neederburgh [Oostenburg].' De verkoopprijs bedroeg 7.500 gulden, waarvan 4.000 contant en de rest in de vorm van een schuldbrief. Het boerderijgedeelte bestaande uit 'de

genoemde huismanswoning, schuur, hooiberg, stal benevens de grond' was verhuurd aan Jacobus van Haastregt, uitgezonderd de laan, tuin en boomgaard, want die behoorden met het huis, tuinmanshuis en koetshuis bij het herenhuis. Van Haastregt betaalde jaarlijks 350 gulden huur, maar door de aanhoudende sterfte onder het rundvee hoefde hij een deel niet te betalen.⁶¹ Ernst Bodi(e)n was gehuwd met Helena Juliana Döpner. Toen hij overleed werd zij niet alleen weduwe maar tevens de enige erfgename van haar echtgenoot zali-

ger. Zij besloot de geërfde buitenplaats annex boerderij op 8 maart 1781 te verkopen aan Jean François Palairet, een Haagse heer die evenals Hendrick Helt indertijd, solliciteur-militair was. Omdat er sinds de aankoop door de overleden Bodin weinig was veranderd, was de transportakte voor schout en schepenen een simpele zaak, want ze konden de beschrijving van de buitenplaats en de belendingen vrijwel ongewijzigd overschrijven uit de vorige akte van 5 juli 1763. Een kleine verandering was er wel, in de belending aan de oostkant. Die bestond nu uit 'de erfgenamen van Dirk Rijweg en Pierre Jenothau'.⁶² Verder was de boerderij verhuurd aan Jan Bremmer voor 400 gulden per jaar⁶³ en was er van koeiensterfte geen sprake meer. Verder bleek dat Palairet goed bij kas zat, want de inmiddels tot 11.000 gulden gestegen koopprijs werd door hem contant betaald.⁶⁴

Vader en zoon Palairet, wijnkopers en ouderlingen

Jean François Palairet, de nieuwe eigenaar van Heldenburg, was afkomstig uit het kinderrijke hugenotengezin van Dominique (Dominicus) Palairet en Maria Marguerite du Monceau uit de Zuid-Franse stad Montauban.⁶⁵ Volgens een lijst, opgemaakt in 1742, woonde vader Dominicus in Den Haag, in een deftig huis aan de noordzijde van De Plaats. Hij was wijnkoper, wat hem een jaarinkomen opleverde van 9.000 gulden, voldoende om er twee dienstbodes op na te houden.⁶⁶ Jean François was, evenals zijn vader, wijnkoper. Daarnaast regelde hij als solliciteur militair de opkomst en de selectie van dienstplichtige soldaten, waarbij dankzij het remplaçantsysteem de rijkere families de dienstplicht voor hun zoon konden afkopen. Deze ambtelijke functie bezorgde Palairet een mooi inkomen. Ook in Voorburg was Jean François actief, en wel als ouderling in de Franse Kerk, evenals zijn zoon Dominicus.⁶⁷

Onder deze ouderlingen en diakenen bevonden zich opvallend veel buitenplaatseigenaren. Zo vermeldt de lijst van 1752 tot 1854 namen als Jean Nau en zijn zoon Abraham Louis van de buitenplaats 'In de Wereldt is veel Gevaer', Iman Pauw van de hofstede Oostenburg, Guillaume Groen van Prinsterer, geboren op

Vreugd en Rust en eigenaar van Hofwijck, Hendrik Johan Caan van Arentsburg en Hoekenburg, alsmede Pieter Nicolaas Quarles van Ufford van Redenburg en Marie Aert Frederik Henri Hoffman, die naast Vreugd en Rust onder andere ook Oostenburg en Heldenburg zou verwerven.⁶⁸

Naast zijn kerkelijke activiteiten raakte Palairet ook enigszins betrokken bij de spanningen die omstreeks 1786 in Voorburg ontstonden tussen de Patriotten en de Oranjegezinden.⁶⁹ In het najaar van 1786 werd te Voorburg een Patriottisch 'genootschap van wapenhandel' opgericht met als naam 'Rust en Vrijheid beschermen wij'. De vurige Oranjeklant Cornelis Siliakus, bewoner van de naast Heldenburg gelegen hofstede met de veelzeggende naam 'Oranjelust', kwam onmiddellijk in het geweer en richtte een 'Oranjecorps' op met de even lange als hoogdravende naam 'Een burgerzin met trouw gepaard, geeft zegen, vrede op dees aard'. Wekelijks werden op Oranjelust, onder grote publieke belangstel-

Het Herenhuis van Heldenburg met daarachter gelegen stal. Links de theekoepel met een rieten dak van een hooiberg. Foto, ongedateerd. Collectie auteur

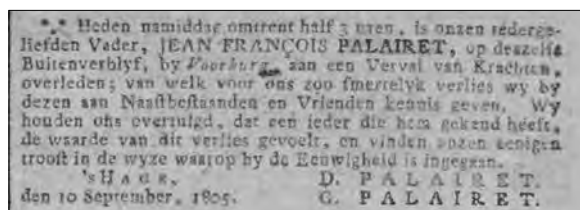

Gezicht vanaf Rusthof op Delft. Schilderij Hendrik van de Sande Bakhuijzen, 1860. Particuliere collectie

ling, exercities gegeven met geweervuur, trom- en fluitmuziek. Al snel werd het Oranjecorps van de militante Siliakus verboden door de autoriteiten die een escalatie van de conflicten vreesden. Maar Siliakus liet het er niet bij zitten en richtte vervolgens in Voorburg een 'Oranjesociëteit' op genaamd 'Oprechte Vaderlandsche Sociëteit'. Vanwege de grote toeloop moest al snel het bestuur worden uitgebreid met niemand minder dan Jean François Palairet, de buurman van Oranjelust. Ondertussen groeiden de spanningen tussen de Patriotten en de Orangisten, met als dieptepunt de beruchte moord op 8 oktober 1787 in herberg De Swaen aan de Herenstraat, een moord die een knecht van de Patriotische herbergier het leven kostte.⁷⁰ Uit het persoonlijke leven van Jean François is verder niet veel bekend. Hij huwde met Margaretha Buschman, een huwelijk dat niet zonder droevige momenten verliep. Zo vermeldt het grafboek van de Groote of St. Jacobskerk in Den Haag dat op 27 april 1761 'in het zuidpand' in de vierde grafkelder op de negende regel een kind genaamd 'Anna Geertruij Pallaret' werd begraven.⁷¹ Een jaar later, op 17 mei 1762 werd dezelfde grafkelder weer geopend, dit

keer voor 'een ongedoopt kind van Jan Fransiscus [François] Palairet'. Twee jaar later, 23 maart 1764, volgde een nieuwe bijzetting: 'een kind dood ter wereld gekomen van juffrouw Margaretha Busman, huijsvrouw van de heer J.F. Palairet'.⁷² De bedroefde moeder heeft dit laatste verdriet niet lang overleefd. Zij stierf in het daarop volgende jaar en werd begraven in dezelfde grafkelder waarin ook haar vroeg overleden kinderen hun laatste rustplaats vonden: 'Den 3 Junij 1765 geopend voor wijle Mejuffr. Margaretha Buschman, huijsvrouw van den heer Jean François Palairet', aldus het grafboek. Op 16 maart 1785 verkreeg Palairet de eigendom van de grafkelder, waarin inmiddels zoveel van zijn geliefden lagen begraven. Op deze datum werd genoteerd in het grafboek bij de betreffende grafkelder: 'overgeboekt op den naam van Jean François Palairet aan denzelven aangekomen volgens testamentaire dispositie van den heer Mr. Lodewijk Chastelain Louisz.' Op 14 september 1805 verscheen in de 'Oprechte Haarlemse Courant' een overlijdensadvertentie met het bericht dat Jean François Palairet op 10 september op zijn buitenverblijf te Voorburg aan een verval van krachten was overleden. De nabestaanden vonden troost in 'de wyze waarop hy de Eeuwigheid is ingegaan.'⁷³

Op 14 september van het sterfjaar werd Jean François Palairet bijgezet in de familiegrafkelder bij zijn echtgenote en reeds overleden kinderen. Ook dit werd opgetekend in het Haagse grafboek: 'Den 14 September 1805 geopend voor den heer Jean François Palairet van zijn buitenplaats onder Voorburg gelegen herwaarts getransporteerd.' Zoon Dominicus erfde uiteindelijk op 6 juni 1811 de Voorburgse hofstede.⁷⁴ Hij was gehuwd met Maria Gerarda Schmolck. Net als zijn vader was Dominicus wijnkoper en ouderling in de Franse Kerk. Verder was hij van 1811 tot 1817 burgemeester van Voorburg, daarna schout van genoemd dorp en

van 1825 tot aan zijn overlijden in 1827 wederom burgemeester van Voorburg.⁷⁵ Dominicus bereikte de leeftijd van 70 jaar. Zijn overlijden, op 15 oktober 1827, eveneens aan verval van krachten, werd gemeld in het ‘Dagblad van ’s Gravenhage’ van 19 oktober 1827. De weduwe noemt hierin het overlijden van haar geliefde echtgenoot ‘de gevoeligste slag mijns levens’. Verder ging ze ervan uit dat allen die hem hadden gekend, deelden in haar smart, dus daarom liever maar geen brieven van rouwbeklag.

Hendrik de Ronde, Delfts kastelein

Toen Dominicus overleed, was hij echter al geen eigenaar meer van Heldenburg. Tijdens zijn eerste ambtsperiode als burgemeester, besloot hij op 30 augustus 1816 zijn Voorburgse hofstede te verkopen. En dus verscheen op 1 januari 1816 in de ‘’s Gravenhaagsche Courant’ een advertentie die de verkoop aankondigde. In de advertentie blijkt Heldenburg nog steeds te bestaan uit een herenhuis, met keurig behangen kamers zowel boven als beneden, en bijbehorend tuinhuis, paardenstal, koetshuis, tuin en boomgaard, plus een boerderij met huismanswoning, schuur, hooiberg, koe- en paardenstal en 22 morgen teel-, hooi- en weiland. Ook werd een opsomming gegeven van de bedragen die jaarlijks betaald moesten worden aan verpondingen, deur- en venstergeld etcetera. De koper werd de Delftse kastelein en grondeigenaar Hendrik de Ronde.⁷⁶ De Ronde was in gemeenschap van goederen gehuwd met Margaretha van Geugten. Zij overleed op 29 augustus 1822 waarop Hendrik de Ronde als haar enige erfgenaam haar deel toeviel. Zo’n vier jaar na het overlijden van zijn echtgenote besloot ook De Ronde Heldenburg te verkopen. Zodoende werd er weer een advertentie geplaatst, in de ‘’s Gravenhaagsche Courant’ van 4 september 1826. De hofstede was inmiddels ‘uit de hand te koop’ en was ‘te bevragen bij de heer H. de Ronde, wonende op de ge-

melde Buitenplaats.’ Verder was ook bezichtiging mogelijk en wel op dinsdag en vrijdag in de ochtend.

De nieuwe eigenaar van Heldenburg werd Gerrit Bakhuijzen, een nazaat van een beroemde schildersfamilie en zelf vader van een zoon die eveneens een befaamd schilder werd.

Gerrit Bakhuijzen, telg van een beroemde schildersfamilie

Om de verkoop keurig te registreren verscheen op 14 april 1827 voor Johannes Jacobus Theodorus van Rhijn, notaris residerende te Leidschendam, kantoor Voorburg, Hendrik de Ronde, grondeigenaar, wonende op de buitenplaats Heldenburg, in Voorburg aan den Achterweg, wijk E, nummer 31, om wegens verkoop over te dragen aan de eveneens aanwezige Gerrit Bakhuijzen, particulier, wonende in de stad ’s Gravenhage, in de Hoogstraat, de buitenplaats genaamd Heldenburg.⁷⁷ Uit de beschrijving blijkt dat in de buitenplaats het herenhuis nog steeds een centrale plek innam met zijn gebruikelijke paardenstal, koetshuis, tuinmanshuis, tuin en boomgaard. Maar er was nu ook iets nieuws: een koepel waar de bewoners aangenaam konden vertoeven om thee te drinken en van het uitzicht te genieten. Uiteraard werd verder ook weer de boerderij genoemd met de bouwmanwoning, schuur, hooibergen en stallen. De oppervlakte van de bijbehorende percelen wei-, hooi- en teelland werd nu niet in morgen weergegeven maar in bunders: totaal 18 bunders, 73 roeden, 44 ellen en 58 palmen vierkante Nederlandse maat.⁷⁸ De buitenplaats was nog steeds ‘gelegen in Voorburg aan de Achterweg, achter de kerk van de Nederduitse Hervormde gemeente strekkende van of uit de sloot ten noordwesten van de Leid- of Achterweg gelegen, noordwestwaarts op tot aan de Schenkwatering.’ De eigenaren van de belendende percelen waren inmiddels wel gewisseld: ‘ten zuidwesten mejuffrouw Agatha Constantia Scheltus, echtgenote van Wilhelmus Johannes Terlaak en mejuffrouw Hermina Johanna Geertruid Scheltus [beide dames zijn eigenaressen van Oostenburg] en ten noordoosten Johannes van Drunen [Oranjelust], Petrus Jacobus Groen van Prinsterer⁷⁹ en Joost Vrijdag [Eynddorp]. Bijzonder informatief is de opsomming die de notaris in de akte gaf van diverse vorige eigenaren en de wijze

Foto's De schilderachtige omgeving van Den Haag. — De Broeksloot. (Haagsch Persbureau. De Broeksloot begint eigenlijk bij Rijswijk aan de Binckhorstlaan, loopt door tot de Laan van Nieuw-Oost-Indië, vangt daar ter zijde van de groote witte villa: „De vier bruggen“ weer aan, gaat verder tot voorbij de „Wijkkerbrug“, dan over de lijn van de Electricischen Spoor Scheveningen—Rotterdam en verliest zich verder in de richting van Leiden. Men treft in deze zoo buitengewoon schoone natuurstreek, die zonderling genoeg bij zeer vele Hagenaars, hoewel in hun onmiddellijke nabijheid gelegen, weinig bekend is, een groot aantal kunstschilders aan. — De foto hierboven geeft te zien: De achterzijde van de boerderij „Heldenburg“, aan de Broeksloot.

waarop dezen de eigendom hadden verkregen. Daarbij vermeldde de notaris dat de verkoper tevens aan de koper overdroeg ‘de oude brieven van eigendom’ [...] waarvan de oudste dateerde van 12 september 1664, gepasseerd voor schout en schepenen van Voorburg. Laatstgenoemde transportakte betreft de kleine boerderij van Jan Adriaensz Gerdijn met bijbehorende grond, die zoals eerder beschreven, werd genaast door de heer van Werve. De boerderij was inmiddels afgebroken en de grond bij Heldenburg gevoegd. Uit de akte blijkt verder nog dat de verkoopprijs 12.500 gulden bedroeg, waarvan 10.000 contant en de rest in vier jaarlijkse termijnen tegen 5% rente. ‘De verkochte goederen en nog een krog land’ waren verhuurd aan Arie van der Kooij voor 700 gulden per jaar. Een aardig detail is tenslotte dat de verkoopakte werd ‘gedaan en gepasseerd’ op de buitenplaats Heldenburg, met als getuigen de gemeentesecretaris Jan Mulder en tuinman Jan Scholten, beiden wonend in Voorburg.

Een krantenbericht met foto van de Broeksloot bij Heldenburg. Op de brug naar Heldenburg staat een schildersezel met daarop een van de vele schilderijen waartoe de Broeksloot inspireerde. Collectie auteur

Gerrit Bakhuizen was een nazaat van Vincent van Gogh, een achttiende-eeuwse voorvader van de gelijknamige wereldberoemde schilder.⁸⁰ Bedoelde Vincent van Gogh was in 1696 in Den Haag gehuwd met Josina Bijlevelt. Hun in 1700 geboren zoon Gerrit trouwde in 1718 met Alida van der Kres. Hun dochter Jannetje van Gogh trad in 1753 in het huwelijk met boekverkoper Hendrik Bakhuizen. Zij waren de ouders van Gerrit Bakhuizen, de nieuwe eigenaar van Heldenburg. Gerrit kwam in 1758 ter wereld. Samen met vader maakte hij naam als uitgever, veilinghouder en boekhandelaar, met vanaf 1756 een winkel in de Ridderzaal op het Binnenhof. In 1757 huwde hij Jacoba van de Sande. Hun oudste zoon Alexander Hieronymus werd eveneens boekverkoper. Schilderen zat duidelijk in de familiegeen want de tweede zoon Hendrikus werd kunstschilder die, nadat hij de achternaam van zijn moeder had toegevoegd aan die van zijn vader, befaamd werd onder de naam Hendrikus van de Sande Bakhuizen. Ook de twee kinderen van Hendrikus, Gerardine en Julius werden succesvolle kunstschilders, die evenals vader diverse medailles in de wacht sleepten.⁸¹ Gerardine bekwaamde zich vooral in stillevens met bloemen en fruit, Hendrikus en Julius werden befaamd om hun geïdealiseerde landschappen, vaak realistisch aangekleed met koeien en ander vee. Dat Hendrikus ook in Voorburg werkte, blijkt uit het door hem in 1860 vervaardigde schilderij ‘Gezicht vanuit Rusthof op Delft’ dat in bezit was van prinses Marianne.

Kort na de aankoop van Heldenburg werd door Bakhuizen op de hofstede een openbare houtverkoop gehouden op 12 december 1827, ’s morgens om 10.00 uur. Volgens de advertentie in het ‘Dagblad van ’s Gravenhage’ omvatte de verkoop hout van ‘Ypen, Esschen en Willige opgaande Boomen, zwaar Esschen en Elzen Hakhout’. Bezichtiging was mogelijk een dag voor de verkoop. In 1832 werd een nieuw kadaster ingevoerd teneinde de heffing van de grondbelasting landelijk te uniformeren en de rechtszekerheid in zake onroerend goed te bevorderen.⁸² Hiertoe werden alle grondpercelen en alle gebouwen opnieuw beschreven en gedetailleerd in kaart gebracht.

Het was een omvangrijke activiteit waarmee al was begonnen in 1812, in de periode dat Holland was ingelijfd bij het Franse Keizerrijk. Vandaar dat op de kadastrale kaart Heldenburg officieel staat aangeduid als 'Maison de Heldenburg'. Eigenaar 'Gerrit Bakhuyzen' wordt in het kadaster aangeduid als 'rentenier'. Heldenburg ligt in sectie B en met nummers zijn de diverse onderdelen aangegeven zoals huis en erf (B-377), de laan (B-381), twee percelen tuin (B-374 en 379) en twee percelen met fruitbomen (B-375 en 378). Verder zijn er ook nog twee percelen bos met hakhout (B-168 en 171) en behoort ook een deel van de Achterweg (B-417) bij de buitenplaats. Het kadaster geeft ook aan dat B-447, 'Rue de Wielemakers-slop' bij Heldenburg hoorde. Dit dateerde nog uit vroeger tijden toen aan de oostkant van Heldenburg een laan liep waarover de bewoners via de haakse bocht naar de Achterweg moesten en via het slop in het verlengde van deze laan de Herenstraat konden bereiken. De laan zelf was in 1832 verdwenen en geheel weiland geworden. Wat het Wielemakersslop betreft was het in feite een soortgelijke situatie als bij Oostenburg, waar het 'Franse slop', ofwel de huidige Franse Kerkstraat, eigendom was van de boerderij, zodat ook deze bewoners via hun laan en het slop een rechtstreekse verbinding hadden met de Herenstraat. Tenslotte vermeldt het kadaster het stukje Broeksloot (B-376) dat deel van de hofstede was en de weilanden van de boerderij die in lange percelen aan de noordkant van de Broeksloot tot aan de Schenkwatering lagen (B-81-84, 86, 87, 89, 165-167, 169, 170, 172, 174, 175, 372, 373 en 380). Ook de hier tussen liggende wateringen zijn aangegeven (B-85, 88 en 173).

Gerrit Bakhuijzen overleed op Heldenburg op 19 november 1843. Op 20 mei 1846 verschenen zijn vier kinderen als erfgenamen voor de Voorburgse notaris Hermanus van Zegwaard, teneinde het door hen geërfde Heldenburg wegens verkoop over te dragen.⁸³ In de notariële akte werden ze allemaal opgesomd: mejuffrouw Jannetje Hendrika Bakhuyzen, weduwe van Simon Schelvisvanger, zonder beroep, Alexander Hyronimus Bakhuyzen, boekverkoper, Hendrikus van de Sande Bakhuyzen, kunstschilder, en mejuffrouw Anna Jacoba Bakhuyzen, meerderjarig en ongehuwd, zonder beroep, alle vier wonend in Den Haag. Het verkochte werd omschreven als 'De hofstede Heldenburg

met zijn herenhuis, bouwmanswoning, tuinmanshuis, koepel en verder getimmerte, voorts bepoting en beplanting en al de landerijen en gronden daartoe behorend, staande en gelegen zowel in de boezem [tussen Broeksloot en Achterweg] als in den Binnen- en Veenpolder onder de gemeente Voorburg.' Vervolgens gaf de notaris een nauwgezette opsomming van de kadastrale peceelnummers, zoals reeds in 1832 was vastgelegd. Inmiddels was wel een kleine verandering opgetreden: door de aanleg van de spoorlijn tussen Den Haag en Leiden was een deel van de twee percelen tegen de Schenk, bij de grens met Den Haag, onteigend.⁸⁴ De totale oppervlakte was daardoor gedaald tot 17 bunders 1 roede en 53 ellen. Naast sluisgeld, ambachts- en polderlasten was de eigenaar van Heldenburg jaarlijks een rente van 2 gulden en 11 ½ cent verschuldigd aan de Nederduitse Hervormde kerk van Voorburg.⁸⁵ De bouwmanswoning was verhuurd aan Gerrit van der Ham⁸⁶ voor 600 gulden per jaar, waarbij 10 gulden korting werd gegeven als schadeloosstelling wegens verlies van gronden verkocht aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij. De koper aan wie Heldenburg werd overgedragen, was een gehuwde dame, die ondanks haar rijkdom in die tijd als 'handelingsonbekwaam' werd beschouwd en voor deze transactie de aanwezigheid en toestemming nodig had van haar echtgenoot. Vandaar dat de notaris optekende dat de hofstede werd overgedragen aan

Maison de Heldenburg met laan [B-381] en [deel van de] bijbehorende percelen op de kadastrale kaart van 1832. Collectie Kadaster Zuid-Holland

‘de weledelgeboren vrouwe Cornelia Adriana Groen van Prinsterer, echtgenote van en hierbij geassisteerd en tot het tekenen en passeren van de akte geautoriseerd door de edelmogende heer Marie Aart Frederik Henri Hoffman, lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal, wonende te ‘s-Gravenhage.’ De koopprijs bedroeg 15.000 gulden. De overdracht vond plaats op de buitenplaats Vreugd en Rust, waar de koopster en haar echtgenoot woonden.

Cornelia Adriana Groen van Prinsterer en haar echtgenoot Marie Hoffman. Foto's, ongedateerd.

Collectie auteur

De in 1897 gebouwde stal van Heldenburg aan de Broeksloot. Ansichtkaart, verzonden in 1902.

Collectie auteur

De families Groen, Hoffman en De Jonge

Cornelia Adriana Groen van Prinsterer was de oudste zuster van de bekende staatsman Guillaume. In 1821 was zij in het huwelijk getreden met Marie Aart Frederik Hendrik Hoffman, een zeer vermogend man, wiens Rotterdamse familie rijk was geworden in de wapenhandel.⁸⁷ Toen haar vader in 1837 overleed had Cornelia Adriana de Voorburgse buitenplaats Vreugd en Rust geërfd, waar zij in de zomer regelmatig met haar man en hun enige dochter Jacqueline Adriane Henriette vertoefde.⁸⁸ Het echtpaar verwierf, naast Heldenburg, diverse andere buitens en

boerderijen aan de Broeksloot, zoals Haasburg, gekocht in 1844. In 1850 werd het naast Heldenburg gelegen Oostenburg verworven, waarna de verdere geschiedenis van deze twee boerenhofsteden vrijwel parallel verliep. In 1860 werd ook nog Essesteijn gekocht, in 1865 gevolgd door Noordenburg.

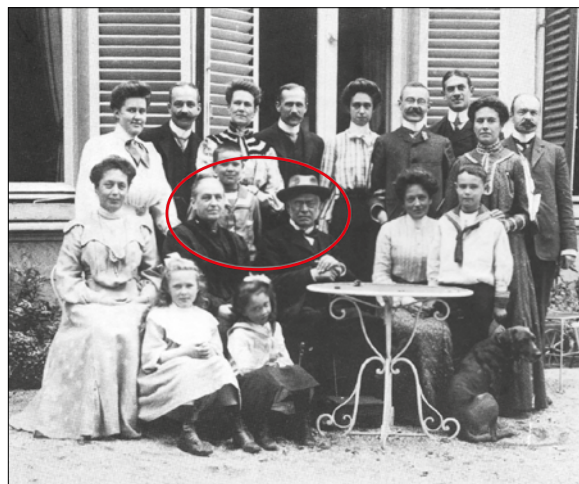
Toen in mei 1846 Heldenburg werd gekocht, werden op de grond voor de hofstede aardappelen geteeld. Dat bleek toen op 18 juli daarop volgend in het logement De Zwaan te Voorburg de openbare verkoop plaats vond van ‘twee partijen te veld staande aardappelen’, de ene partij stond ‘op de buitenplaats Heldenburg’ en de andere ‘op het erf en in de tuin der bouwmanswoning Einddorp’.⁸⁹

Dochter Jacqueline trouwde in 1854 met Otto baron van Wassenaar, die in 1855 burgemeester van Voorburg werd, een functie die hij tot 1861 zou bekleden.⁹⁰ Tevens werd hij benoemd tot Kamerheer des Konings en Opperstalmeester van de Oranjes. Vanaf 1868 tot aan zijn overlijden, negen jaar later, was ook hij lid van de Tweede Kamer. Het echtpaar Van Wassenaar-Hoffman ging wonen op Vreugd en Rust, dat Jacqueline erfde na het overlijden van haar moeder in 1858. Uit het vervolg zal blijken dat vanaf 1865 Petrus Johannes Ramakers huurder van de boerderij Heldenburg was. Niet alleen de boerderij maar ook het herenhuis Heldenburg werd in deze periode verhuurd. Zo verscheen op 16 april 1869 in het 'Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage' een 'Eenige kennisgeving' dat P.M.J. Kamerling en A.W. Bilderdijk, weduwe G. de Meijer, waren getrouwd. Als woonadres vermeldde de mededeling: 'Huize Heldenburg bij Voorburg'. Of dit echtpaar 'het stille gezin' vormde dat zeventien jaar later, op 27 maart 1886, werd genoemd in een advertentie in 'Het Nieuws van den Dag' is uit deze advertentie niet op te maken.

Toen Heldenburgs eigenaar Hoffman in 1874 stierf, was dochter Jacqueline de enige erfgename. Op Vreugd en Rust voerden zij en haar echtgenoot een voorname staat. Elk van de echtelieden had een rijtuig met palfrenier, koetsier en zes paarden, om op gepaste wijze door Voorburg en omgeving te rijden.⁹¹ Otto stierf in 1887, zijn weduwe Jacqueline in 1889.⁹² Omdat het huwelijk van Jacqueline Hoffman kinderloos was gebleven, gingen Heldenburg, de andere boerderijen en de verdere bezittingen, waaronder Vreugd en Rust en Hofwijck, naar een nichtje, Elisabeth Henriëtta Maria Philipse.⁹³ Elisabeth Henriëtta Maria, in de wandelgangen Betsy genoemd, was kunstzinnig aangelegd en kon bijzonder goed schilderen en portretteren. Zij leidde een sterk godsdienstig leven, met een bijzondere verering voor 'bevindelijke' predikanten als professor Gunning. In mei

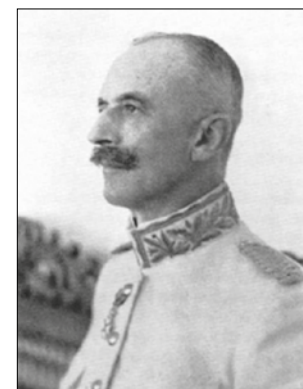

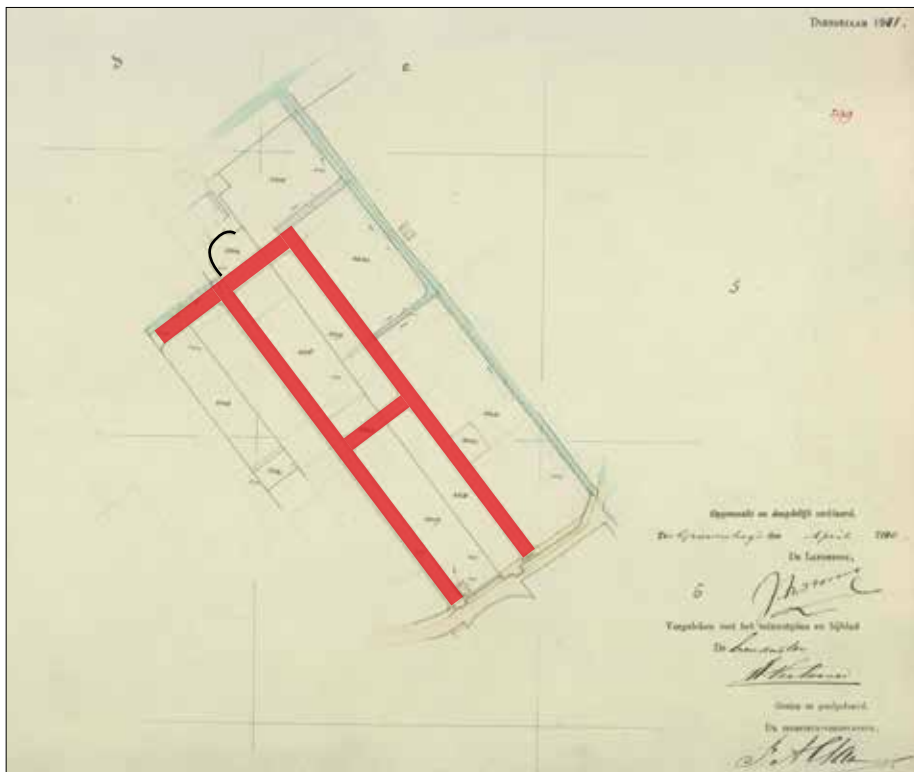
1862 was zij getrouwd met jonkheer mr. Bonifacius Cornelis de Jonge, advocaat bij de Hoge Raad der Nederlanden en later president van de Haagse arrondissementsrechtbank.⁹⁴ Vanaf 1893 was hij tevens directeur van de begraafplaats 'Ter Navoring' bij Scheveningen.⁹⁵ Uit het huwelijk werden elf kinderen geboren.⁹⁶ In 1897 liet Bonifacius een nieuwe stal bouwen bij Heldenburg, tegen de Broeksloot aan, dichtbij de ophaalbrug.⁹⁷ Dit markante gebouw met zijn zogenaamde knikdak werd op diverse ansichtkaarten van de Broeksloot afgebeeld.

Bonifacius Cornelis overleed in februari 1907. De naar zijn vader genoemde zoon⁹⁸ erfde de boerenhofsteden. Bonifacius Cornelis junior was op 5 juli 1904 gehuwd met Cornelia barones van Wassenaar. Hij bezat een grote liefde voor zijn tuinen en zijn kassen. Zijn orchideeën, chrysanten en azalea's waren befaamd bij kenners. Al snel bedacht Bonifacius Cornelis junior dat zijn grondpercelen tussen de Achterweg en de Broeksloot bij Heldenburg en Oostenburg een geschikte plek vormden voor huizenbouw, zo dichtbij het oude centrum van Voorburg, waar de woningbehoefte toenam. Hij gaf de bekende architect Klumper de opdracht een plan te maken, waarbij de oude oprijlanen naar de twee boerderijen zouden worden veranderd in nieuwe lanen met deftige burgerhuizen.⁹⁹ De grond aan weerszijden van de lanen werd verdeeld in mooie bouwkvelds die te koop waren voor geïnteresseer-

Bonifacius Cornelis de Jonge en echtgenote Elisabeth Henriëtta Maria Philipse met kinderen en kleinkinderen voor Vreugd en Rust. Foto omstreeks 1905. Collectie Vereniging Familie De Jonge

Bonifacius Cornelis de Jonge junior. Foto, ongedateerd. Bron: www.historici.nl

Vier nieuwe straten op de percelen van Heldenburg, getekend in 1910. Linksboven is nog de half-ronde bocht te zien waarmee het oude pad liep naar de zijkant van het perceel richting Achterweg. Op dit pad ligt nu de Laan van Heldenburg. Rechts daarvan loopt de nieuwe straat Oranjelust met daartussen de Heldenburgerdwarsstraat. Bovenaan loopt de geplande Oostenburgerdwarsstraat voor het nog bestaande Heldenburg langs. Rechts van de blauw gekleurde grenssloot ligt de begraafplaats op de percelen van de voormalige boerderij Oranjelust. Collectie Kadaster Zuid-Holland

den.¹⁰⁰ Op 15 oktober 1909 werd door de Raad van de gemeente Voorburg aan architect Klumper vergunning verleend 'tot het maken van twee straten met dwarsstraat op Heldenburg'. Op 27 april 1910 kregen deze straten officieel de namen Laan van Heldenburg, Oranjelust en Heldenburgerdwarsstraat.¹⁰¹ Op 13 november 1911 stemde de raad in met een voorstel van Burgemeester en Wethouders om genoemde straten over te nemen.¹⁰² Al snel begon de huizenbouw en geleidelijk aan werd de laan volgebouwd. Ondertussen stond de oude boerenhofstede met zijn herenhuis en boerderij nog steeds aan het einde van de Laan van Heldenburg. Terwijl de nieuwe huizen de boerderijen steeds dichterbij naderden, werd aan het einde van de lanen, direct voor Oostenburg en Heldenburg langs, een dwarsstraat aangelegd, die eerst de Oostenburgerdwarsstraat en later de Oostenburgerdwarslaan werd genoemd.¹⁰³ Dit werd tevens het nieuwe adres van de oude boerenhofsteden.

Laatste huurders

Van ouds speelde het boerenbedrijf op Heldenburg, evenals op Oostenburg, zich vooral af aan de achterzijde van de herenhuizen, in de boerderijgebouwen die direct aan de Broeksloot waren gelegen. De ophaalbruggen over de Broeksloot vormden vanuit de stal en andere boerderijgebouwen de verbinding voor zowel de boer als voor de koeien naar de langgerekte weilanden aan de andere zijde richting Schenkwatering. Gerrit van der Ham, de in de verkoopakte van mei 1846 genoemde huurder van de boerderij Heldenburg, overleed op 4 maart 1863 op 66-jarige leeftijd. De 45-jarige weduwe Johanna Vermeulen hertrouwde op 3 mei 1865 met de 14 jaar jongere bouwman Petrus Johannes Ramakers uit Stompwijk.¹⁰⁴ Hij werd de nieuwe boer op Heldenburg, tot in 1889. Toen vertrok Petrus Johannes met zijn Johanna naar Den Haag.¹⁰⁵ Dienstbode Anna van Rijn was al eerder vertrokken. De nieuwe huurder op de boerderij werd A(a)lbert Hendrik van der Harst uit Stompwijk. Hij was op 30 april 1889 gehuwd met Clasina Petronella Kempenaar, eveneens afkomstig uit Stompwijk. Op 27 juni 1889 werden zij ingeschreven te Voorburg, waarna het boerenechtpaar introk op de boerderij aan de Broeksloot. Hier werd op 10 februari 1890 hun zoon Cornelis Bartholomeus geboren.¹⁰⁶ Nadat nog twee dochters en een zoon waren geboren overleed Albert op 17 juni 1900. Om de weduwe en haar nog jonge kinderen te ondersteunen trok haar broer Cornelis Adrianus Kempenaar vanuit Stompwijk tijdelijk in op Heldenburg. In april 1903 vertrok hij echter weer. Weduwe Clazina had een nieuwe 'bouwman' gevonden: Gerrit van der Marel uit Wassenaar, met wie zij op 18 maart 1903 in het huwelijk trad. Zij kregen een dochter Cornelia die op 22 november 1903 op Heldenburg werd geboren.¹⁰⁷ Toen de huizen aan de voorzijde oprukten, zette Van der Marel het boerenbedrijf aan de achterzijde gewoon voort, met zijn stiefzoon Cornelis Bartholomeus. Zij zouden de laatste boeren op Heldenburg worden. Naast de boerderij werd door de familie De Jonge ook het herenhuis verhuurd, onder andere aan dokter Flint.¹⁰⁸ Moeder Betsie, toentertijd meestal aangeduid als douairière Bonifacius Cornelis de Jonge, heeft de voltooiing van de lanen voor de boerenhofsteden nog meegemaakt. Maar toen zij in juni 1927 over-

leed, was het einde van de oude hofsteden met hun herenhuizen en boerderijen in zicht.

Het einde van eeuwenoude boerenhofsteden

In 1928 werd de hofstede Heldenburg met andere boerderijen en bijbehorende gronden door de familie De Jonge verkocht aan de 'Maatschap Heldenburg'.¹⁰⁹ In het daarop volgende jaar bood de Maatschap het gekochte weer te koop aan en wel aan de gemeente Voorburg.¹¹⁰ De Voorburgse gemeenteraad stemde op 15 februari 1929 in met de voorgestelde aankoop van onder andere de boerderijen Oostenburg, Heldenburg en Noordenburg en daarbij behorende gronden begrensd ten zuidoosten door de Broeksloot, ten zuidwesten door de zogenaamde Machinesloot, ten noordwesten door de spoorweg 's-Gravenhage-Leiden [...] welke een oppervlakte hadden van 76.80.18 ha. Uit de argumentatie bleek een politieke ommezwaai. Woningbouw diende in het vervolg niet meer alleen aan particulieren te worden overgelaten. De gemeente zelf moest daarin het voortouw nemen door het maken van goed doordachte uitbreidingsplannen en zoveel mogelijk aankoop van de gronden in het betreffende gebied. Dat gaf meer zekerheid op een goede, planmatige realisatie. Bovendien konden dan ook plantsoenen en andere groenelementen beter in het geheel worden ingebouwd. En prijsopdrijvende speculanten werden zo eerder buiten spel gezet.

Enkele citaten uit de raadsvergadering over genoemde aankoop:

De raad overwegende

Dat aankoop in het belang der volkshuisvesting is.

Dat wanneer deze gronden door particulieren zouden worden geëxploiteerd, de gemeente toch hoogstwaarschijnlijk verplicht zou zijn tot het geven van een bijdrage in de kosten van straataanleg.

Dat een geleidelijke uitbreiding der gemeente bevorderd kan worden en een behoorlijke uitvoering van het uitbreidingsplan verzekerd is.

Dat bovendien nog bereikt wordt dat de bebouwing van de grond op regelmatige wijze geschiedt en niet zoals bij particuliere exploitatie vaak het geval is, dat minder gunstig gelegen terreinen vaak onbebouwd blijven liggen. Dat de praktijk heeft bewezen dat een dergelijke exploitatie veel moeilijkheden oplevert met betrekking tot de regelmatige aanleg van straten. Dat daarenboven bij gemeentelijk bezit prijsopdrijving wordt tegengegaan.

Dat een groot gedeelte van de aan te kopen grond volgens het voor dien grond ontworpen uitbreidingsplan bestemd zal zijn voor de aanleg van plantsoen en water.

Dat op grond van het een en ander het gewenst is tot aankoop over te gaan en besluit tot aankoop.

Zicht vanaf Oostenburg op de zijkant van Heldenburg. Rechts het Herenhuis met daaraan gebouwde lange stal. Geheel links het markante stalgebouw aan de Broeksloot. Foto, ongedateerd. Collectie auteur

De boer van Heldenburg, vermoedelijk Gerrit van der Marel met paard en wagen. Foto, ongedateerd. Collectie auteur

Boerderij Heldenburg en de oprukkende bebouwing aan de Veenkade. Geheel rechts staat een deel van boerderij Oostenburg. Midden rechts is achter de bomen het Herenhuis van Heldenburg zichtbaar met links daarvan schuur- en stalgebouwen. Foto, circa 1930. Collectie auteur

Onbekende heer met hond aan de Broeksloot. Links de Veenkade met huizen in aanbouw, thans Veenkade 12 tot en met 16. Dicht daarnaast een hooiberg en boerderijgebouw van Heldenburg. Foto, circa 1930. Collectie auteur

De akte van overdracht werd op 21 maart 1929 verleden voor notaris Beguin. Daarna ging er uiteraard nog enige tijd overheen voordat de sloophamers werden losgelaten op de eeuwenoude gebouwen. Tot die tijd mochten de huurders nog even blijven zitten, onder voorwaarde dat ze zouden vertrekken zodra de gemeente dit nodig oordeelde. Ook Gerrit van der Marel kreeg van de gemeente zo'n tijdelijk contract voor de huur van de boerderij met erf en de hooi- en weilanden aan de noordzijde van de Broeksloot. In januari 1931 besloot de Gemeente Voorburg onverwacht ter bestrijding van de toen heersende grote werkeloosheid een ijsbaan aan te leggen op een perceel van zo'n 2,5 hectare dat behoorde tot Heldenburg en was verhuurd aan Van der Marel. De gemeente besloot de huurder een reductie te geven maar Van der Marel nam hier geen genoegen mee. Op 13 maart van genoemd jaar stuurde hij een brief aan Burgemeester en Wethouders waarin hij aangaf dat hij weliswaar huurvermindering had gekregen, maar dat hij daarnaast schade had geleden omdat hij op deze 2,5 hectare reeds 25 wagens met mest had aangebracht. Van der Marel schatte de schade op zo'n f 100,- en hij zou het zeer op prijs stellen 'indien Uw College mij dit bedrag wil doen terugbetalen.'¹¹¹ Eind januari 1932 kreeg Van der Marel het bericht dat de huur van boerderij Heldenburg nog tot eind 1932 verlengd kon worden. Inmiddels was de hui-

zenbouw aan de Veenkade boerderij Heldenburg al dicht genaderd. De bewoners van deze nieuwe huizen, die steeds hadden gedacht dat de boerderij halverwege 1931 zou verdwijnen, protesteerden in een brief aan de Voorburgse gemeenteraad hevig tegen de huurverlenging: 'Geven te kennen de ondergeteekenden, allen bewoners der Veenkade en omgeving, dat het –naar verluidt– in de bedoeling ligt de aan de gemeente Voorburg toebehorende boerderij c.a. 'Heldenburg' wederom te verpachten, dat zij zich in dit verband daarmede veroorloven Uwen Raad op het ongewenste daarvan te wijzen, dat immers de omwonenden van de verschillende ongemakken, die aan zulk een boerderij eigen zijn, veel hinder ondervinden, met name van de geuren van mestvaalt, beerput, verduurzaamd gras, pulp, e.d. in den winter en van ongedierte (diverse soorten insecten) in den zomer, welke toestand in strijd is met de allereerste begrippen van hygiëne, dat het overigens voor de bewoners van de eerste huizen aan de Veenkade een groot ongemak is, dat deze kade maar steeds doodlopend blijft.'¹¹² Kortom, alstublieft geen huurverlenging maar sloop van boerderij Heldenburg waardoor de Veenkade snel zou kunnen worden doorgetrokken naar de Marialaan. Uiteindelijk werd besloten dat Van der Marel tot mei 1933 in het woonhuis mocht blijven, maar dat de schuren, stallen en hooischelven vóór 1 november 1932 moesten zijn ontruimd. Met diverse verzoekschriften lukte het Van der Marel uiteindelijk toch nog om de stallen te blijven gebruiken tot eind december zodat hij 'van liever de lede'

De Oostenburgerdwarsslaan omstreeks 1930. Geheel links staat het Herenhuis van Heldenburg met daarnaast de nieuwe huizen, waarvan de daken zijn gebouwd in de stijl van Huize Heldenburg. Deze toen nog nieuwe huizen hebben tegenwoordig als adres Laan van Haagvliet nummers 23 en hoger. Recht tegenover Huize Heldenburg begint even voorbij de lantaarnpaal de Laan van Heldenburg. Ansichtkaart, verzonden in 1931. Collectie auteur

De Oostenburgerdwarsslaan met nieuwbouw op de plek van Huize Heldenburg. Tegenover deze plek staat een muziektent. Ansichtkaart, verzonden in 1942. Collectie auteur

zijn vee op kon ruimen en daarbij kon profiteren van de hogere vleesprijs rond de kerstdagen. Maar begin 1933 was het zover. Verder uitstel werd niet meer verleend. Op 18 mei 1933 verleenden Burgemeester en Wethouders machtiging om de gebouwen te slopen, hetgeen kort daarna geschiedde, zodat de Veenkade kon worden verlengd.¹¹³ De laatste boer op Heldenburg, Gerrit van der Marel, heeft de sloop niet meegemaakt. Hij stierf kort daarvoor, op 8 maart 1933 op zijn boerderij. Zijn stiefzoon Cornelis Bartholomeus van der Harst heeft nog korte tijd de huur van het woonhuis en een stuk weiland overgenomen, maar ook daaraan kwam spoedig een eind. Het Herenhuis werd met de grond gelijk gemaakt, waarna de huizenrij aan de Oostenburgerdwarsslaan kon worden doorgetrokken.¹¹⁴ De enkele stem die droefenis of zelfs ergernis had uitgesproken over de geplande sloop en vernieling van zoveel historisch en landschappelijk schoon, werd genegeerd en kon het tij van de vermeende vooruitgang niet keren. Maar de namen van de lanen koesteren sindsdien de herinneringen aan de eeuwenoude hofsteden, hun bewoners en hun vaak bewogen geschiedenissen.

Bouwers van de bolhoedenlaan ‘Vertrouwen op vakmanschap’

*Groepsportret met bolhoeden,
1911. Links de heer Van der
Heijden, de overgrootvader van
de huidige bewoner van Laan
van Heldenburg 1.
Collectie In 't Hout*

Robert Nolet

Ir. Han in 't Hout (72) woont met zijn echtgenote Marianne op nummer 1, het huis dat in 1911 als eerste is opgeleverd. Niet voor niets wappert juist voor hun huis de vlag Laan van Heldenburg - 100. In 't Hout woont er al sinds 1974, maar ook daarvoor is zijn huis altijd familiebezit geweest.

Zijn grootvader heeft ooit de eerste sleutel in ontvangst genomen. Han is bouwkundig constructeur, Marianne kraamverpleegkundige. Niemand anders kan de ontstaansgeschiedenis van hun laan zo goed inkleuren als de In 't Houts. Een verhaal over de eerste bouwers en bewoners van de laan, in samenspraak met deze Heldenburgers in hart en nieren.

Rond de wisseling van de negentiende naar de twintigste eeuw is Voorburg een prachtige buitengemeente. Er is niets dat erop wijst dat het met het landelijke karakter van dit dorp bijna gedaan is. Wie in die tijd vanaf de Oude Kerk noordwaarts tuurt, heeft nog steeds een magnifiek uitzicht over boomgaarden en landerijen. In de verte, aan de Broeksloot, liggen drie boerderijen: Oostenburg, Heldenburg en Oranjestad. De idyllische rust wordt slechts zo nu en dan onderbroken door de stoomtram over de Achterweg, de huidige Parkweg. Met een vaartje van maximaal 10 kilometer per uur verzorgt dit vehikel de verbinding tussen Leiden en Den Haag. Vanuit de Herenstraat hoor je nog het vertrouwde klikklak van paard en wagen. Koetsjes rijden er af en aan. En waarom ook niet? Wie het zich kan veroorloven, vestigt zich op een van de buitenplaatsen te Voorburg en forenst dagelijks naar de Hofstad. Welgestelde Hagenaars trekken op hun beurt graag voor een dagje uit naar Voorburg, al was het maar om even de problemen van de stad te ontvluchten. In de lente van 1898, kort voor haar troonsbestijging, komt ook de 17-jarige Koningin Wilhelmina op dit idee. Zij maakt een rijtoer door Voorburg, bij gelegenheid waarvan zij feestelijk wordt onthaald door de gemeenteraad. Het dorp biedt haar een Wilhelminaalinde aan, niet ver van de waterpomp, met een sierlijk hek eromheen.¹

Snuiven we nu de reuk van die tijd op, dan is dat geen onverdeeld genoegen. De geur van paardenstront en an-

dere organische afbraakstoffen vult de neusgaten. Riolen lozen nog in de omliggende sloten die daarmee snel vervuild zijn. 'De sloot vanaf de Franse Kerkstraat tot aan de ingang van Heldenburg' verkeert in slechte toestand, zo is te lezen in gemeenteraadsnotulen uit 1897.² De angst voor cholera en andere besmettelijke ziekten zit er diep in. Raadsleden doen met succes voorstellen om beerputten en sloten te dempen en riolen naar verder weg te verlengen. Een voorstel om het schrobben en besproeien van straten te verbieden omdat dit volgens de dokters van die tijd onhygiënisch zou zijn, haalt het echter niet.³

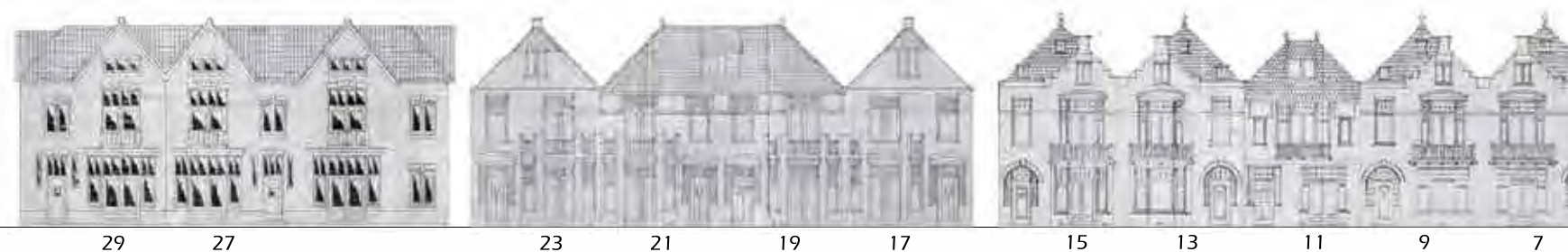
Klumper

Maar verandering hangt in de lucht. Berichten over de Wereldtentoonstelling in Parijs van 1900 dringen ook tot Voorburg door. De kranten staan er bol van. Het internationaal vernuft dat daar bij elkaar is vergaard moet indrukwekkend zijn. De industriële revolutie ligt

Alle oneven genummerde huizen van de Laan van Heldenburg op rij, een afbeelding samengesteld uit de oorspronkelijke bouwtekeningen. Collectie In 't Hout

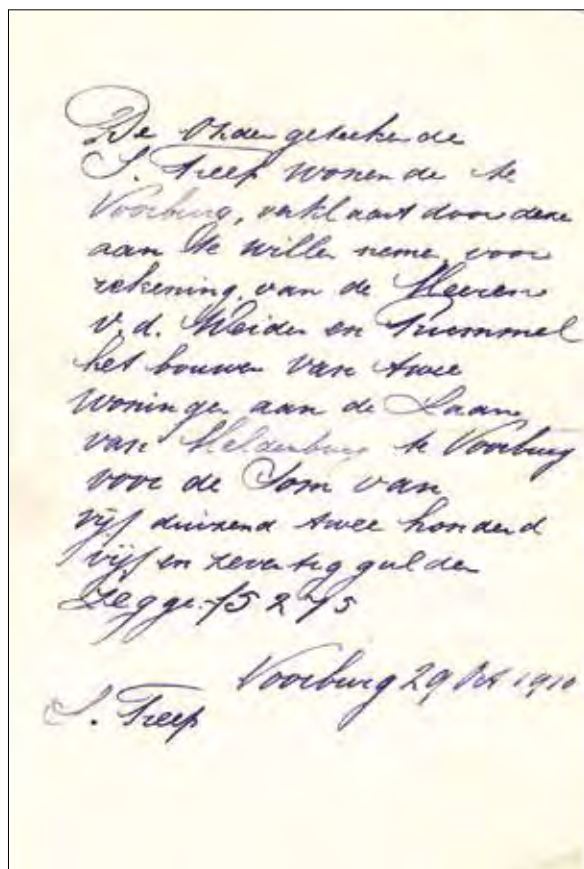
Architect Klumper controleerde alles tot in details. Een foute voetingmuur is onverdraaglijk voor hem. Collectie In 't Hout

ook nog vers in het geheugen. Die bracht stoommachines, nieuwe fabrieken, ingenieuze stalen constructies, maar ook telefoons, trams en treinen. Velen vragen zich af wat de volgende verworvenheden zullen zijn. Nieuwe stromingen in kunst en cultuur haken in op deze verwachtingsvolle sfeer. Ook Voorburg wil vooruit. Het dorp krijgt elektriciteit. De benzinemotor doet

zijn intrede. De eerste auto's tuffen er al lustig op los, al worden ze op de Achterweg snel verboden omdat er gevaar dreigt voor ongelukken met de stoomtram.⁴ Steeds meer plattelanders trekken naar de stad om werk te vinden als arbeider, maar hun huisvesting is daar erbarmelijk. Omgekeerd groeit in de midden- en hogere klassen de welvaart en vrije tijd en daarmee de behoefte bij de betere burgerij buiten te wonen. Voorburg ruikt nieuwe kansen. Met diverse nieuwbouwplannen slaat de gemeente nu onomkeerbaar de weg in naar verstedelijking. En dorpsarchitect Klumper speelt hierin een centrale rol.

Over Klumper is veel geschreven.⁵ Zijn zuinige manier van werken, het 'Klumperen', is nog steeds legendarisch. Architecten kiezen in deze overgangsperiode naar de moderne bouwkunst tussen een 'romantische' stijl met decoraties, of juist een meer zakelijke, functionele stijl. Klumper geeft blijk van alle markten thuis te zijn. In de lanen en voor de tussengelegen huizenblokken aan de Achterweg kiest hij voor afwisseling en decoratieve elementen. In de Oranjestad zet hij een sober en functioneel blokje sociale woningbouw neer. Rommelig is het nooit: zijn verschillende ontwerpen tonen altijd eenheid in verscheidenheid. De tekeningen zijn alleen summier, bouwvakkers moeten zelf met originele oplossingen komen en dat vraagt veel van hun vakmanschap. Maar het resultaat mag er zijn. Volgens In 't Hout heeft Klumper een blijvende invloed gehad op het dorpsgezicht van Voorburg: 'Hij heeft vanaf 1900 nogal wat huizen ontworpen in het oude centrum, aan de Parkweg, aan de Laan van Oostenburg en in de Oranjestad. In de Laan van Heldenburg zijn alleen de nummers 5 en 28 echte Klumpers. Architecten zoals De Goede en Koene zijn in onze laan ook actief geweest. Maar vooral is hier veel gebouwd op tekeningen van de

Aannemersofferte van die tijd:
kort en duidelijk.
Collectie In 't Hout

aannemers zelf. Iedereen kende daarbij Klumper wel. Aan de huizen kun je zien dat velen zijn stijl hebben geïmiteerd.⁵

Op verzoek van de gemeente komt hij in de zomer van 1908 met een bestratingplan inclusief riolering voor het land van de boerderij Oostenburg. Hij doet dit formeel namens de eigenaresse en verkoopster van de grond, de weduwe De Jonge-Philipse. Als de percelen snel aftrek vinden, krijgt hij in oktober 1909 vergunning 'tot het maken van twee straten met dwarsstraat op Heldenburg en verbreding van de Achterweg'. Straatnamen worden er nog niet genoemd, pas in april 1910 worden die officieel vastgesteld als Laan van Heldenburg, Heldenburgdwarsstraat (nu Zuyderloostraat) en Oranjelust.⁶

Aan die vergunning gaat nog wel het nodige gesteggel in de gemeenteraad vooraf.⁷ Bij de nog naamloze dwarsstraat rijst de vraag of hier wel voortuinen moeten komen. De meeste percelen zijn klein en de angst bestaat dat de nieuwe bewoners voor het huis kippen gaan houden en moestuinen gaan aanleggen. Verwezen wordt naar toestanden rond arbeiderswoningen in Den Haag, die 'geen fraaie aanblik' zijn. Raadslid Den Engelsens doet een voorstel: geef alle voortuinen aan de gemeente in eigendom en verhuur ze aan de huiseigenaren. Dan houdt de gemeente tenminste een vinger in de pap. Zijn voorstel wordt verworpen. Heel erg is dat overigens niet: in de hele buurt is jarenlang geen kip in de voortuin te bekennen.

Opvallend is dat Klumper nog in november van datzelfde jaar toestemming vraagt voor een wijziging van zijn eigen plan: hij wil de laan versmallen van twaalf naar tien meter, kennelijk om de percelen aan weerszijden toch

nog een meter meer diepte te kunnen geven. Na enige discussie wordt hierin toegestemd.⁸ In 't Hout wijst in dit verband op een merkwaardige vondst: 'Als je de laan op de kadastrale tekening bekijkt, loopt hij taps toe richting de kerk. Ik vraag mij af of dat ooit Klumpers bedoeling was. Het scheelt zeker een meter. Maar op het oog is daar nauwelijks iets van te zien, dus ben ik het gaan nameten in de laan. Bij meting van achteren naar voren constateer ik een verwaarloosbaar breedteverschil van amper tien centimeter. Als de laan achterin niet zo breed is als op de kaart, is de kaart dus onjuist, maar vreemd

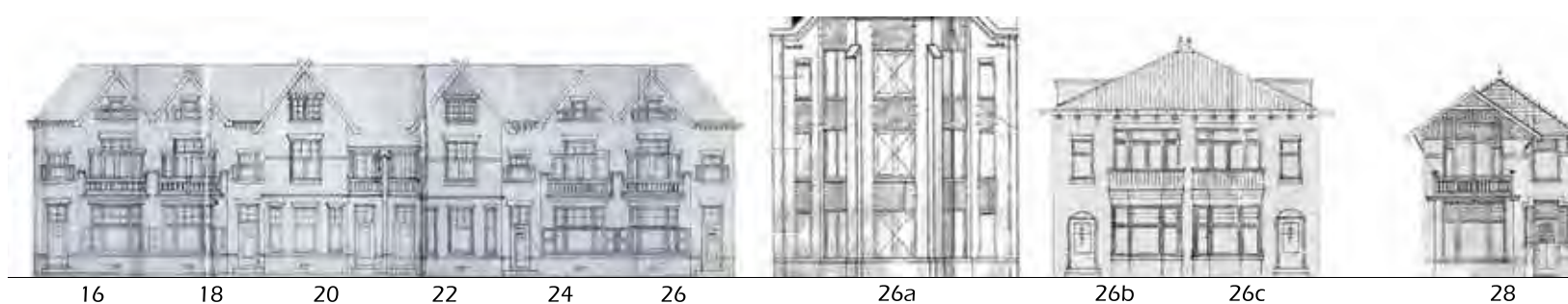
Alle even genummerde huizen van de Laan van Heldenburg op rij, een afbeelding samengesteld uit de oorspronkelijke bouwtekeningen.

Collectie In 't Hout

Correspondentie van architect Klumper.

Collectie In 't Hout

is het wel. Want die meter moet toch ergens blijven? Zouden de percelen achter in de laan dan iets langer zijn dan op tekening? Dat zou je eigenlijk moeten nameten, maar is wel erg ingewikkeld.'

Terwijl de percelen worden verkocht aan de huiseigenaren, worden de straten verkocht aan de gemeente. Alleen loopt de overname van de Laan van Heldenburg niet helemaal op rolletjes, zo blijkt uit notulen van de gemeenteraad in oktober 1911. De gemeente constateert dat de laan niet goed afwatert en stelt overname uit 'tot een onderzoek is gedaan'.

De eerste huizen

Ondertussen zijn er al wel huizen gebouwd. Het aller-

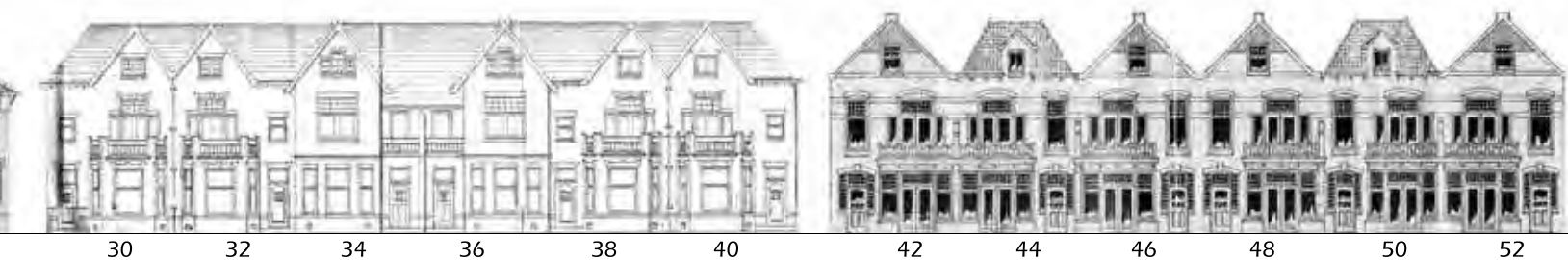
eerste project betreft een twee-onder-een-kap woning op nummer 1 en 3 in het begin van de laan. In 't Hout tovert een stapeltje vergeelde papieren tevoorschijn. Het betreft de bouwaanvraag, de vergunning en een tweetal aannemersoffertes van zijn huis, die ruim honderd jaar in de familie bewaard zijn gebleven. Veel is handgeschreven, een deel is typewerk. Opdrachtgevers waren zijn grootvader Geert Prummel en Klaas van der Weide, diens latere buurman op nummer 3.

Prummel en Van der Weide geven de ontwerpopdracht aan architect G. de Zwart, die in november 1910 de bouwaanvraag doet. Kort daarna krijgt hij toestemming om te gaan bouwen. Voorwaarde is wel dat de bouw op 1 april 1911 voltooid moet zijn, zoals in de koopakte van de grond is vastgelegd. Dat is amper vier maanden na dato. Vervolgens doen twee aannemers hun offerte: de bouwcombinatie S. Treep & C. de Haan en Bernardus van der Heijden. In 't Hout: 'De laatste is mijn opa's schoonvader, maar de eerste is met 2.700 gulden per huis de goedkoopste en sleept dus de opdracht in de wacht.' Echtgenote Marianne laat een foto zien van de schoonvader die achter het net heeft gevestigd: 'Dit is Bernardus van der Heijden. Mét bolhoed. Mooi hè? Hij kreeg later nog wel de opdracht voor de nummers 10 en 12. En zo begint ook het verhaal van de bolhoedenlaan.'

Als bouwkundige staat In 't Hout verstoeld van de summier offerte van de combinatie. 'Eén handgeschreven blaadje. Kom daar nu eens om. Maar ook het bouwbestek beslaat niet meer dan 16 blaadjes, enkelzijdig getypt op dubbele regelafstand.' Volgens kleinzoon was opa Prummel voor de hele aanschaf iets minder dan 3.500 gulden kwijt, want hij betaalde 740 gulden voor de grond: 'Omgerekend vier gulden per vierkante meter.'

Laan van Heldenburg 51 en 53 aan het einde van de laan. Erachter alleen weilanden. Het hoekhuis is nog niet gebouwd. De trapgevels zijn, opmerkelijk genoeg, kort nadien verdwenen, bij een verbouwing door W. van der Knaap in 1927.
Collectie Mirjam van Buchem

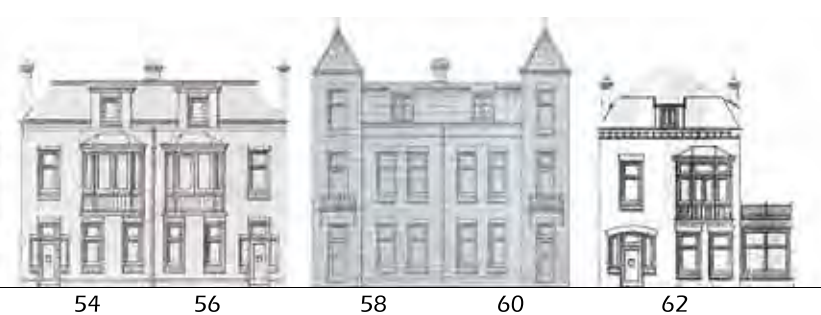

Maar met de bouwkundige kwaliteit van de huizen is volgens In 't Hout niet veel mis: 'Ze konden in die tijd nog niet alles doorrekenen en bouwden constructietechnisch op ervaring, maar altijd aan de veilige kant. De houten balken waren vaak net zo lang als de woningen breed zijn, dus zes tot zeven meter. Dat is bijzonder, daar heb je heel lange bomen voor nodig, die zijn nu nauwelijks nog te krijgen.' Die balken zijn volgens de constructeur ook nu nog sterk genoeg om trillende wasmachines te dragen: 'Zelfs een waterbed kan, al is dat aanzienlijk zwaarder dan volgens de huidige eisen van belastbaarheid is toegestaan.' Complexe kapconstructies en trappen zijn eenvoudig ingetekend en kregen pas werkendeweg hun uiteindelijke vorm. In 't Hout:

'Dat is een kwestie van vertrouwen op vakmanschap.' Met de fundering waren de bouwers snel klaar; die kon dankzij de zandgrond overal beperkt blijven tot een metershoog muurtje. Opvallend is dat vrijwel alle huizen een kruipruimte hebben onder de kamers, maar in de gang en keuken een natuurstenen terrazzovloertje op harde ondergrond. In het bestek staat dat de aannemer hand-en-spandiensten moet verrichten bij de aanleg van gas- en elektriciteitsleidingen. In 't Hout: 'Daaruit kun je afleiden dat de architecten anno 1911 wel gas en elektra in de huizen planden, maar dat de aannemers nog onvoldoende waren voorbereid om dit helemaal zelf uit te voeren. Of misschien mochten ze dat wel niet. De producenten van gas en elektra waren particuliere

*Gezicht op het grondgebied van de latere Laan van Heldenburg vanaf het erf van Oostenburg, in 1910, vlak voordat met de aanleg van de laan begonnen werd. Rechts de gereformeerde kerk, op de achtergrond de Oude Kerk.
Collectie LvH 100 jaar*

bedrijven die vermoedelijk ook de aanleg verzorgden tot in de woningen.’

De laan volgebouwd

Klumper is ook een ondernemer, maar wel een met vele gezichten. Hij werkt als architect in opdracht van zowel particulieren als de gemeente, en is daarnaast make-laar, aannemer, assuradeur en zelfs inspecteur namens de gemeente. Een privaat-publieke dubbelrol die in de huidige tijd onvoorstelbaar is, maar zijn bedrijf floreert. In 't Hout komt met een mooi voorbeeld van Klumpers dubbelrol: ‘Hij loopt door de Laan van Heldenburg en ziet dat bij de panden 1 en 3 het muurtje onder het voortuinhek een laag hoger is dan hij had getekend voor de Laan van Oostenburg. De bewoners wordt gesommeerd de laag eraf te slopen.’

Als de nummers 1 en 3 in april 1911 gebouwd zijn, volgt de rest in de laan snel en dat gaat vaak met blokken van vier, vijf of zes huizen tegelijk. In 't Hout: ‘Eind 1913 is vrijwel de hele laan volgebouwd. Uitzonderingen zijn de nummers 27 en 29, die als onderdeel van een blok van de Heldenburgdwarsstraat pas in 1915 zijn opgeleverd. Ook de nummers 26 b en c zijn volgens In 't Hout pas in 1923 als ‘kosterwoningen’ bij de kerk opgeleverd.

In 't Hout heeft de originele bouwtekening van zijn huis goed bewaard. In het bouwarchief van de gemeente is hij op zoek gegaan naar bouwplannen en -gegevens van andere huizen in de laan. Dat was geen gemakkelijke opgave. Wat blijkt? In 't Hout: ‘Dat archief is verre van compleet. Van vrijwel alle huizen is de originele bouwtekening nog aanwezig, van andere alleen een verbouwingsaanvraag. En verder zijn er maar weinig andere stukken. Zo weet ik van veel huizen niet wie de eerste opdrachtgever is. Ik heb het vermoeden dat veel hui-

zenblokken zijn gebouwd voor rekening van particuliere beleggers, verhuurders die ze zagen als een aantrekkelijke belegging. Maar dat is een sterk vermoeden, zeker weten doe ik dat niet.’

Opa Prummel komt als chef-monteur uit het verre Veendam naar Voorburg en vestigt zich uiteindelijk in de laan. Honderden andere personen volgen zijn voorbeeld: de eerste Heldenburgers. Gegoede middenstanders meestal. Marianne in 't Hout: ‘Oostenburg is voor de heren met hoge hoeden, Oranjelust is het domein van de geschoolde arbeider met zijn pet en wij passen daar met onze bolhoeden precies tussenin.’

Een vooroorlogse idylle?

Dirk Beekman

Wie kwamen er in het begin in de laan wonen? De beroepen van de bewoners zijn beschreven in de oudste bevolkingsregisters. De Laan van Oostenburg lijkt wel een rusthuis vergeleken met de Laan van Heldenburg. Daar blijven veel panden lang in handen van slechts enkele welgestelde families, op Heldenburg gaan de huizen relatief snel van hand tot hand.

Een van de eerste ansichtkaarten (1912) van de pas voltooide laan, gezien vanaf de Parkweg. Stilte en rust, nog zonder auto's.

Collectie Van Aalst

Er zijn ook meer huurders. Er is vaak sprake van dubbele bewoning van huizen, en er wordt druk ingewoond. Overigens niet alleen door dienstbodes, die in die tijd nog zeer gebruikelijk zijn. Er staan ook tal van vrijgezelle kostgangers in het register, waaronder Indiëgangers die tijdelijk op verlof zijn.

Veelvoorkomende beroepen in die eerste jaren zijn die van kantoorbediende, klerk, boekhouder, commies of ambtenaar. 'Schrijver departement van oorlog', noemt een van de eerste bewoners zich. Maar ook verpleegsters staan er ingeschreven, onderwijzers, een hoofd van de mulo, een chef van de tramwegmaatschappij, een tekenaar, architect, scheikundig ingenieur en zelfs een boormeester uit Indië met zijn baboe. Verder een politieagent, een toekomstig minister, een revolutionair en een luchtvaartpionier. Op nummer 6 heeft nog aantal jaren mejuffrouw A.C. van de Mast gewoond, die kinderboekenschrijfster was. Zij wilde geen mevrouw genoemd worden, want ze was nooit getrouwd geweest. Soms duiken in antiquariaten nog boeken van haar op.

Hoe zag zo'n huishouden in de laan er uit? Bernard Ligtenberg van nummer 45 weet te vertellen dat zijn

grootvader Bernard Ledeboer in 1914 het huis gehuurd had voor fl. 27,10 per maand. Ter ondersteuning van het huishouden waren er al dan niet inwonende dienstbodes (meisjes). In de achter-, voorkamer en achter-slaapkamer waren bellen naar de keuken aangebracht: aan de muur en aan een koord midden in de kamer. Het warme eten werd in die tijd op een groot dienblad opgedaan; na het eten werd gebeld en afgenomen. Voor de watervoorziening waren er oorspronkelijk stenen kannen, terwijl het vuile water van de waskommen werd gelegegd in een toiletemmer. Op zolder stond een metersbrede linnenkast die tot het plafond reikte. Ook was er een loodzware mangel. Zijn grootmoeder mangelde met het meisje altijd de lakens, de één trok ze flink strak, de ander draaide het wiel. Later werden vaste wastafels met afvoer aangelegd. In augustus 1921 kocht Ledeboer het huis voor fl. 10.250,- en het jaar daarop werd elektriciteit aangelegd.

In die tijd woonden op nummer 43 de heer en mevrouw Voigt. Hij had aan de spoorweg Batavia - Soerabaja gewerkt en was met pensioen. Hun dochters - tante Jo en tante Do, soms op straat nageroepen als appeltje en peertje - woonden eerst nog op een etage in Den Haag, maar kwamen wel altijd 'weekenden'. In 1937 kwam Jo - die door de crisis op wachtgeld stond - er definitief wonen. Aan het eind van de laan, op nummer 62, woonde de familie Rietdijk. Zij kwamen uit Den Helder en kochten het huis in 1924 na de pensionering van meneer Rietdijk, die marineofficier was geweest.¹ Zij hadden drie zoons: Leendert, Simon en Jan. De middelste zoon was lichamelijk gehandicapt en zat in een rolstoel. Vanwege zijn behandeling in Ziekenhuis Bronovo in Den Haag waren ze daarom in Voorburg komen wonen. Het was er fijn wonen, de muziektent vlakbij en tegenover de boerderij Heldenburg, waar de kinderen vaak speelden.

Er waren in de laan ook kleine bedrijfjes. Achterin de tuin van nummer 5 staat een klein huisje. Jeanne Hooijmans, de grootmoeder van de voorlaatste bewoner, Jane Oosterveer, had daarin een fijnstrijkerij. Dat huisje stond er al toen ze er kwamen wonen en is waarschijnlijk gebouwd door een loodgieter, die er nog daarvoor

Het herenhuis van Heldenburg in verval, vlak voor de afbraak aan het begin van de jaren dertig. De ramen zijn ingegoooid, het erf is ontruimd en de nieuwbouw ruikt op.
Collectie LvH 100 jaar

woonde. De fijnstrijkerij heeft tot de oorlog bestaan. Vader Piet Hooijmans bracht op de fiets boordjes en blouses rond.

Lelietjes van dalen

Het beeld dat opdoemt is dat van een echt dorp. Achteraan de laan, bij de boerderij, begon nog steeds het platteland. 'Aan de Broeksloot stonden mooie boerderijen met bomen. Je kon prachtig wandelen langs de Broeksloot en via de paden langs de boerderijen kon men te voet naar het centrum van Voorburg. Er waren nog geen auto's. In de verte kon je Den Haag zien liggen en vanaf de Broeksloot had je een prachtig zicht op de Oude Kerk'.² De nette burgers die er woonden mogen dan overlast hebben gehad van de boerderij aan het eind van de laan, de kinderen hadden dat beslist niet. Maria Ruijgrok (1924) kan zich de boerderij Heldenburg nog herinneren. De kinderen speelden veel op het erf van de boerderij. Zij herinnert zich dat er altijd een bordje met een waarschuwing tegen mond- en klauwzeer bij

de boerderij stond. Haar oudste broer is nog een keer zoekgeraakt, waarbij de hele laan meezocht. Hij werd uiteindelijk slapend gevonden in het hondenhek van de boerderij.

Op het erf was ook een veldje met lelietjes van dalen, die zich door de hele laan verspreid hebben. Ook nu nog

De 'Herstelrichting voor rijwielen en motoren' van Piet van den Berg aan de Parkweg. Collectie LvH 100 jaar

Naast rijwiel-, motor- en automobielhersteller was Piet van den Berg ook kruidenier. Collectie In 't Hout

Kinderen uit de laan, 1925. In de rolstoel Simon Rietdijk, van nummer 62. Geheel rechts zijn broer Leendert, de latere marineman.

Collectie familie Rietdijk

staan ze in de tuinen lang de laan, als laatste tastbare erfenis van de boerderij.

In 1930 werd op de Oostenburgerdwardsstraat (de huidige Laan van Haagvliet) aan het einde van de Laan van Heldenburg voor een bedrag van fl. 2.310,- een gemeentelijke muziektent neergezet. Die tent was afkomstig van de Koningin Wilhelminalaan waar het te druk geworden was.³ 's Avonds werden daar openluchtconcerten gegeven. Er werd iedere donderdagavond muziek gemaakt door de fanfare Forum Hadriani, waarvoor heel Voorburg uitliep. Was er geen muziek dan werd de

Jeanne en Gerard Hooijmans op de motor. Daarachter, van links naar rechts: Niek de Hoog, Tiny en Jan Lieffering, Dick en Alie de Hoog.

Collectie LvH 100 jaar

Rechtsboven:

Het gezin Rietdijk (nummer 62) bij de muziektent, 1930. Op de achtergrond Heldenburg in zijn nadagen.

Collectie familie Rietdijk

De Ford met opbouw waarmee Van Aalst jarenlang zuivelproducten bezorgde.

Collectie Van Aalst

muziektent door de omwonende kinderen gebruikt als speelterrein. Ze deden dan 'tikkie-in-en-om', zoals zij dat noemden. Iedereen deed mee, zowel jongens als meisjes.

Als je naast de boerderij stond, had je vrij zicht op de weilanden richting Den Haag en op Park de Werve, waar je prachtig kon wandelen. De Laan van Nieuw Oosteinde was nog niet volgebouwd.

In 1930 werd iets verderop het zwembad aangelegd. Vooral vanaf de driemeterplank kon je heel Den Haag zien liggen. Dat eerste jaar was er een reclameactie: het hele gezin kreeg een zwemabonnement voor één gulden. De meisjes Ruijgrok waren zo dol op zwemmen dat als het 's morgens herenzwemmen was, zij nog vóór school op de fiets naar Scheveningen gingen om daar een duik te nemen. Dan waren zij nog net op tijd voor school terug.

De middenstanders kwamen nog gewoon langs de deur. Zo was de grootvader van Arjen van Aalst (nummer 3) omstreeks 1914 een bedrijf begonnen in boter, kaas en eieren. Ook hij verkocht producten aan de deur. Vooral, want zo ging het toen, bij diegenen die hij van de kerk kende. In 1921 had de oude Van Aalst al een T-Ford bij Piet van den Berg gekocht die op de hoek van de Laan van Heldenburg een Ford-showroom had. Een rijbewijs was niet nodig. Van Aalst: 'Piet reed een stukje mee, gaf instructies en plotseling zonder iets te zeggen stapte hij uit de nieuwe auto en moest mijn opa zelf verder uitzoeken hoe alles werkte.' Opa liet zelf op zijn T-Fordchassis

een speciale opbouw maken voor zijn zaak, zodat alle kwaliteitsproducten goed afgeleverd konden worden in Voorburg en omgeving.

Misdaad, straf en nieuw leven

Maar zo vredig als het lijkt, was het niet. Al op 12 mei 1923 meldt Het Vaderland uit Voorburg:

Gisterenavond tusschen 8 en 10 uur is ingebroken bij den heer G. op de Laan van Heldenburg 14. Gestolen is een geldkistje met f 650. De bewoners waren uit; alleen twee kinderen van 8 en 5 jaar lagen te bed. Eigenaardig is, dat de dief met het oudste meisje gesproken heeft. Het kind werd wakker en toen vroeg de dief, die juist in de slaapkamer der kleinen was, of papa gauw thuiskwam en waar het geld geborgen was. Het kind heeft toen vriendelijk geantwoord, dat papa wel gauw terug zou komen, maar waar het geld lag wist ze niet. De dief heeft het kindje toen vriendelijk bedankt, een hand gegeven en goeden nacht gewenscht. Het geld heeft hij toch gevonden, nadat hij alle kasten doorzocht had. Maar de komst van papa heeft hij niet afgewacht ...

En daar bleef het niet bij. In 1930 werd in de laan op klaarlichte dag een bontmantel gestolen uit een woning. Men moet zich niet heel veilig hebben gevoeld. Iedereen had het nog over de Voorburgse sluipmoord, vlakbij, aan Westvlietweg achter park Vreugd en Rust. Daar had

op 10 januari 1930 een verraderlijke moord plaatsgehad. Een man reed met zijn fiets langs de weg en werd om geheel onbekende redenen, doodgeschoten. Het Vaderland*:

Vermoed wordt, dat de daders twee mannen zijn, die ook per fiets langs den Westvlietweg reden. Een jonge man, die met zijn verloofde in de nabijheid liep, hoorde plotseling een schot, gevolgd door luid schreeuwen. Aanvankelijk schonk hij niet veel aandacht aan het geval, omdat hij meende, dat baldadige jongens hem schrik wilden aanjagen. Doch kort daarop bemerkte hij tot zijn ontsteltenis, dat in zijn onmiddellijke nabijheid een moord gepleegd was. De Leidschendamse en Voorburgsche politie waren spoedig ter plaatse aanwezig, evenals de heer W. Keyzer, burgemeester van Leidschendam. Dr. Oortgijsen uit Voorburg spoedde zich onmiddellijk naar de plaats van de misdaad, doch kon, daar gekomen, slechts den dood van het slachtoffer constateeren. Het lijk zou per politiebrancard naar Leidschen-

Kinderen rond de auto van Gerard Hooijmans. Links Jeanne Ruijgrok, geheel rechts Tine Lieffering.

Collectie LvH 100 jaar

Piet van den Berg in een sportauto, waarschijnlijk door hem geassembleerd voor een klant. De auto's werden aangeleverd in bouwpakketten die door Van den Berg in elkaar werden gezet.

Collectie LvH 100 jaar

dam worden gevoerd, aangezien de Westvlietweg op Stompwuijsch gebied ligt, nadat van het lijk en verschillende ter plaatse gevonden voorwerpen de noodige foto's waren gemaakt. Nader meldt men ons, dat de identiteit van den verslagene is vastgesteld. Het is de 40-jarige C. J. van der Drift, manufacturier te Voorburg, gehuwd en vader van 8 kinderen, van wie de oudste nog maar 15 jaren telt.

De moord stond tot op Sumatra in de kranten. Baron Van Voorst tot Voorst stelde Kamervragen ('is de minister niet van oordeel dat op schrikbarende wijze de openbare veiligheid van stad en land vermindert?'), er werden verdachten aangehouden en weer losgelaten, maar het kwam nooit tot een veroordeling.

In 1933 werd bij de heer M. aan de Laan van Heldenburg 4 de slaapkamer helemaal overhoop gehaald. Vermist werden een bedrag van fl. 150,-, een gouden horloge en enige andere gouden sieraden. De dieven, die blijkbaar op meer plekken in de buurt ingebroken hadden, leken er mee weg te komen, maar uiteindelijk liepen zij tegen de lamp. Wij volgen Het Vaderland weer:

Vrijdag j.l. bij een hernieuwde poging tot inbraak zijn meer gegevens bekend geworden. Bij een poging tot inbraak n.l. in het perceel Laan van Heldenburg 39, werden de dieven, toen zij zich reeds in den zijingang van het huis bevonden, door een tegenover wonenden buurman opgemerkt. Deze ging den bewoner naast dit perceel waarschuwen en gezamenlijk gingen zij op onderzoek uit. Inderdaad hielden zich achter de deur van den zijingang twee personen op, die zich evenwel zoo snel mogelijk uit de voeten maakten. Bedoelde bewoners hadden hen echter goed opgenomen. Gisteravond omstreeks 8 uur zag een agent in burger nabij de Hoekenburglaan dat twee personen, die vrij goed aan het signalement voldeden zich op eenigszins verdachte wijze ophielden. De agent ging tot arrestatie van het tweetal over en bracht hen naar het politiebureau. Hier werden zij met de bovengenoemde getuigen uit de Laan van Hel-

denburg geconfronteerd. Deze herkenden in hen pertinent de personen, die zich vrijdag in den zijingang van het perceel Laan van Heldenburg zouden hebben opgehouden. Bij nader verhoor door de politie bleken het te zijn een zekere L. en B. uit Den Haag, beiden goede bekenden van de politie. Eén van hen heeft n.l. reeds 30 jaren in de gevangenis doorgebracht. Bij fouillering werden verschillende inbrekerswerktuigen op hen gevonden. De een bleek bovendien in 't bezit te zijn van een revolver met scherp geladen. De aangehouden en ontkennen evenwel de inbraken te hebben gepleegd.

Dat heeft hen niet mogen baten. Een jaar later werden zij tot zes jaar veroordeeld.

De jonge Gerard Hooijmans in zijn zelfgebouwde auto. Zijn vader was transportondernemer en er is dus duidelijk sprake van een papeleffect. Collectie LvH 100 jaar

De herdenkingsbeker voor Antonius Lieffering, de 25.000ste inwoner van Voorburg. De beker wordt nog altijd bewaard. Collectie Lieffering

Aanwas

Er werden heel wat kinderen geboren in die tijd. De bevolking van Voorburg groeide als kool, en ook Heldenburg heeft daar zijn steentje toe bijgedragen. In 1936 werd de 25.000ste bewoner van Voorburg geboren. Het was:

de zoon van J.A.W. Lieffering en C.W.M. Giezen wonende aan de Laan van Heldenburg 11. Het kind heet Antonius Franciscus Johannes en het is Zaterdag in St Antoniushove geboren. Zoals vanzelf spreekt is deze voor Voorburg zoo belangrijke gebeurtenis niet onopgemerkt voorbijgegaan. Toen de vader van den jonggeborene deze kwam aangeven werd hij uitgenodigd in de trouwzaal te komen waar de burgemeester, jhr. C.W. Stern, hem verraste met de mededeeling dat zijn kind als de 25000sten inwoner zou worden ingeschreven. De burgemeester heeft den gelukkigen vader op hartelijke wijze gecompimenteerd en hem namens de gemeente een spaarboekje met Fl.

25 aangeboden. De geboortacte werd door den burgemeester zelf verleden. Namens den heer H.A. Diepenhuyzen, juwelier alhier, bood de burgemeester een fraaien zilveren beker met inscriptie aan die door den heer Diepenhuyzen al geruimen tijd geleden voor den 25000sten inwoner beschikbaar was gesteld. De heer Lieffering betuigde zijn erkentelijkheid voor de hartelijke toespraak van den burgemeester alsmede voor het spaarbankboekje van de gemeente terwijl hij den heer Diepenhuyzen dankte voor het fraaie geschenk. Zoodra de geboorte bekend was werd op het Raadhuis aan de Zionstraat de vlag uitgestoken.

Bekende Voorburgers

De gehele eeuw door hebben er in de laan mensen gewoond die op de een of andere manier hun stempel hebben gedrukt op Voorburg, of op heel Nederland zelfs. Zonder tekort te willen doen aan anderen, van wie sommigen misschien ten onrechte ongenoemd blijven, willen we hier toch een paar personen beschrijven, die nu wellicht bekende Nederlanden zouden zijn geweest.

Heinrich van der Burg

Zo'n vijftig jaar geleden schreef de Nieuwe Leidsche Courant⁵ een artikel over een laanbewoner die nu zeker een geziene talkshowgast zou zijn. Heinrich Johann Christian Wilhelm (Hein) van der Burg, geboren te Amsterdam in 1882, was een man met vele sportieve kwaliteiten. Op 3 september 1906 werd hij 'bij prachtig weder en bijgewoond door een talrijk publiek' te Groningen Nederlands kampioen motorrennen over de vijf kilometer. Winnaar

De gelukkige moeder van de 25.000ste inwoner van Voorburg.

Afbeelding uit Het Vaderland. Collectie Lieffering

Het toestel waarmee Heinrich van der Burg zijn roem als aviateur vestigde (1911). Hij had het zelf gebouwd naar een model van Blériot. Het toestel is het eerste Nederlandse vliegtuig, nog van vóór Anthony Fokker.

Collectie LvH 100 jaar

Van den Burg liet als tweede en derde J. van Schaik en H. Robijns, ook uit Amsterdam, achter zich. Maar dat ging hem blijkbaar toch niet hard en ver genoeg. Hij had al op jonge leeftijd interesse in de luchtvaart gekregen. Bij zijn ouders op zolder startte hij met de bouw van zijn eigen vliegtuig. Om in die tijd te vliegen moest men 'vermoogend en vermetel' zijn en blijkbaar was Hein dat ook. In ieder geval werd hij de eerste Nederlander die volgens eigen ontwerp een vliegtuig bouwde, en er ook daadwerkelijk in wegvloog.⁶ Na hem op Houtrust in Den Haag te hebben tentoongesteld, vervoerde hij zijn eendekker begin 1911 naar Ede. Zonder ooit vliegles te hebben genomen en geïnspireerd door de Franse Blériot, lukte het hem om op 8 februari op vliegterrein Ede zijn toestel de luchtdoop te geven. Blijkbaar ging dit toch niet zo goed, want al gauw moest dit toestel plaatsmaken voor een lichter exemplaar met een sterkere motor.

Hoofdagente Bilkes, met hond, circa 1915. Het is niet bekend of de hond een echte politie-hond was, of slechts een toevallige passant.
Collectie LvH 100 jaar

Zijn succesvolle vluchten hadden tot gevolg dat hem door dr. P.J. Bosserd uit Breda, die de ziel was van de Eerste Nederlandsche Vliegvereening, de positie van directeur-instructeur van het vliegveld De Molenheide te Gilze-Rijen werd toevertrouwd. Onder zijn leiding werden diverse goede vliegtuigen gebouwd. Zijn vliegschool heeft

aan de wieg gestaan van de Nederlandse luchtvaart. Tot dan toe moesten piloten in spe voor hun (dure) opleiding naar het buitenland. Nu konden ze dicht bij huis terecht.

Op 28 november 1911, de laan stond nog nauwelijks in de steigers, volbracht Van der Burg zelf, zo even tussen het lesgeven en het vliegtuigbouwen door, zijn brevetvluchten. Hij bediende daarbij niet zijn eigen machine, maar een van zijn concurrent Sommer, omdat hij de eerste in het land wilde zijn, die op een tweedekker een brevet haalde. Hij volbracht met dit toestel op onberispelijke wijze de voorgeschreven twee reeksen van vijf achten en een hoogtevluht van 300 meter. Niet lang daarna trok hij de aandacht met de overlandvlucht Soesterberg - Amsterdam en terug en met zijn verbetering van Wijnmalens duurrecord. Hij bracht dat op 36 minuten en 37 seconden. Later ging hij nog verder. De Tilburgse Courant schreef op 14 oktober 1912:

Hedenmiddag te 3 u, 48 minuten en 13 sec. steeg de aviateur H. van der Burg met zijn monoplane op, met het plan zijn eigen duurrecord te verbeteren. Dit is hem volkomen gelukt. Eerst te 5 u. 35 min. daalde hij, zoo dat het record voor Nederland nu op zijn naam staat met 1 u 46 min. 47 sec. Of het met dit record zal gaan als met het wereldduurrecord dat nu reeds ruim 13 uur bedraagt? Waarschijnlijk is het wel, dat het gauw verbeterd wordt, althans de aviateur zelf was over zijn prestatie niet voldaan. De felicitaties beantwoordde hij met een: 'Dank je, maar 't is niet lang genoeg'. We mogen dus verwachten dat hij zijn eigen record nogmaals zal trachten te slaan. En wellicht zal hem dat gelukken. Zijn toestel is goed gemonteerd, de motor werkt uitstekend en in zijn benzinereservoir kan hij een goede honderd liters meevoeren, dat is een voorraad voor ongeveer vijf uur. 't Is dus voldoende, dat het op een warmen dag even na het middaguur goed vliegweer wordt. Toen de heer Van der Burg dezen avond daalde klaagde hij erg over kou; bovendien was zijn bril zoo met olie bespat, dat hij bijna geheel ondoorzichtbaar was geworden. 't Was trouwens reeds zoo duister, dat op het terrein een teervuur was aangemaakt.

Ondanks deze successen verliet Van der Burg de vliegerij. Als sport was vliegen veel te kostbaar en als beroep was er geen droog brood mee te verdienen. Toen hij eenmaal in 1914 trouwde met de tien jaar jongere Aaltje Janzen uit Meppel moest hij de 'gevaarlijke hobby' opgeven. Volgens de overlevering kreeg hij van zijn vrouw de keuze: het vliegtuig of mij. De inboedel van de vliegschool werd opgekocht en verhuisde naar Ede. Het echtpaar Van der Burg vestigde zich onopvallend in de laan (op nummer 47) en Heinrich werd autohandelaar. In 1936 besteedde Het Vaderland nog aandacht aan hem ter ere van het 25-jarig jubileum van zijn eerste vlucht. Maar de roem was toen al vervlogen. Zelfs de oudste geïnterviewden weten niets meer te vertellen over wat toch een belangrijke Nederlander is geweest.

Het gezag ... de Dikke Bilkes

Op 20 februari 1905 werd een latere laanbewoner, Johannes Bilkes, beter bekend als de Dikke Bilkes aangesteld als agent en later hoofdagent in de gemeente Voorburg, voor een wedde van fl. 624,- per jaar.⁷ Een agent schreef in die tijd niet alleen bekeuringen, maar verrichtte vaak ook nog andere taken, zoals hulpje van de gemeente en, bij Bilkes, als opnemer van het slachtgewicht van varkens. Dikke Bilkes kwam uit Vlaardingen en was een ontzagwekkende verschijning. Hij was groot, breed, 100 kg zwaar, beresterk en had handen als presenteerbladen. De buurtkinderen van toen herinneren zich nu nog met ontzag het extra grote zadel op zijn fiets. Als de kolenboer kwam, pakte hij zelf de zakken van de wagen en sjouwde twee zakken van een half mud kolen recht voor zich uit netjes door het huis heen. Als een of andere overlastgever lelijk tegen hem deed, 'nam hij hem eventjes in de armen en perste er alle lucht uit die er inzat'. Een bekeuring gaf hij zelden want iedereen wist, ook de jeugd, dat het na een waarschuwing ernst werd. Dikke Bilkes was een pedagoog van het zuiverste water, die heel goed begreep wat wel en niet door de beugel kon. Het kwam voor dat een vader die zijn kinderen niet meer de baas kon, naar de politie ging en ze door Bilkes liet straffen. Zo'n jongen kreeg dan een donderende toespraak, een paar tikken op z'n gat en

moest strafregels schrijven op een houten bank in het politiebureau. Als de jeugd weer eens bezig was met over daken lopen, brand stichten of verbergen van kindervagens van moeders die bij Jamin stonden, dan was alleen al de naam Bilkes voldoende om hen op de vlucht te laten slaan.

Ook was hij een van de eerste snelheidsflitsers van Voorburg. Gewapend met een chronometer stelde hij zich dan op in de 'voor het openbaar verkeer openstaanden rijweg Heerenstraat' en mat in hoeveel seconden de met 'mechanischen kracht voortbewogen motorrijtuigen' het meettraject van 269 meter aflegden. Wie harder ging dan 15 km per uur kreeg een boete. Een agent moest toen ook nog kunnen rekenen.

Eén keer in zijn carrière is het grondig misgegaan: in de nacht van 22 op 23 april 1934 ontruimde Bilkes samen met een collega een café in Voorburg. Een accordeonspeler genaamd Meurer, uit Stompwijk, kreeg daarbij zulke klappen met de blanke sabel dat volgens de arts-deskundige voor de rechtbank de linker knieschijf was gebroken, aan de arm bij de elleboog een hakwond was, en de rechterpols ontwricht. Ook de strekpees van de derde en vierde vinger was gebroken.

De 'Dikke Bilkes' met enkele collega's klaar voor de actie. Collectie LvH 100 jaar

Bovendien was er een fractuur aan het spaakbeen. De man lag 33 dagen in het ziekenhuis. De zaak kreeg uitgebreid aandacht in de pers en uiteindelijk werden Bilkes en zijn collega door de rechtbank veroordeeld tot drie maanden gevangenisstraf. Dit ondanks pleidooien van zijn superieuren over zijn tot dan toe voorbeeldige staat van dienst. Hoe de zaak uiteindelijk voor Bilkes is afgelopen, is niet meer goed na te gaan. In de strafzaak werd nog hoger beroep ingesteld. De gemeente Voorburg heeft het incident uiteindelijk veel geld gekost, omdat de accordeonspeler zijn beroep niet meer kon uitoefenen en een bedrag van fl. 25.136,50 eiste wegens geleden schade. De zaak is tot voor de Hoge Raad uitgevochten. De gemeente Voorburg ontkende aansprakelijkheid omdat de klappen aan de overkant van de Vliet op het grondgebied van Stompwijk waren gevallen en daar waren de agenten, vond de gemeente, niet meer in de uitvoering van hun functie. De Hoge Raad vond van wel en Voorburg moest betalen.⁸ Bilkes zelf ging in 1936 met pensioen, en heeft nog jaren op nummer 13 gewoond, gevreesd als altijd.

Een vergeten BN'er: Hendrik van Boeijen

In de twintiger jaren woonde enige tijd op nummer 5 in de laan de heer Hendrik van Boeijen (1889-1947). Oorspronkelijk kwam hij van de Veluwe, waar zijn vader gemeenteontvanger en schoenmaker was. Op 22-jarige leeftijd werd hij aangesteld als ambtenaar ter provinciale griffie van Gelderland. In 1915 ging hij als adjunct-commies naar het Departement van Waterstaat en verhuisde naar Heldenburg. Aanvankelijk leidde hij nog een onopvallend bestaan als sous-chef (rang: referendaris) der Posterijen en Telegrafie, maar in zijn vrije tijd klom hij op. In 1919 ging hij in de politiek: hij werd lid van de gemeenteraad in Voorburg namens de Christelijk Historische Unie (CHU) en werd gekozen tot wethouder van Openbare Werken. Vervolgens werd hij gedeputeerde bij Provinciale Staten (1925) en in 1937 verrassend minister van Binnenlandse Zaken in het kabinet-Colijn IV. Colijn was op hem gewezen door Gerbrandy, die Van Boeijen kende als voorzitter van de Radioraad. Hij wist overigens dat Van Boeijen kort tevoren te licht was bevonden voor het burgemeesterschap van Baarn.

In 1937 bracht hij een wet tot vereniging van Veur en Stompwijk tot stand en stond zo aan de wieg van de gemeente Leidschendam. In 1939 nam hij een veel ingrijpender beslissing, toen hij overging tot stichting van een centraal vluchtelingenkamp in Westerbork, met name voor de opvang van joodse vluchtelingen uit Duitsland. Dat voor Westerbork werd gekozen heeft overigens een bijzondere achtergrond. Het kabinet-Colijn wilde de opvang van de vluchtelingen aanvankelijk centraliseren op het Elspeterveld. Van Boeijen kon dat makkelijk regelen want hij kwam uit die streek en zijn vrouw zelfs uit Ermelo.

Wel was hij zo netjes Hare Majesteit in te lichten, want de voorgenomen plek van het vluchtelingenkamp lag hemelsbreed twaalf kilometer verwijderd van Paleis Het Loo, het geliefde buitenverblijf van Wilhelmina. Het Kabinet der Koningin stuurde een brief aan Van Boeijen die aan duidelijkheid niets te wensen overlaet. De minister moest weten dat: 'Hoogstdezelve bepaald betreurt dat de keus van een plaats voor het vluchtelingenkamp gevallen is op een terrein, dat zóó dicht bij het zomerverblijf van Hare Majesteit gelegen is en dat het Hoogstderzelve aangenamer ware geweest indien dat terrein, eenmaal de keus op de Veluwe gevallen zijnde, veel verder van het Loo had gelegen.' De koningin hoopte dat er alsnog zo'n geschikte plek gevonden kon worden, 'temeer waar Uwe Excellentie in uitzicht stelt, dat het op te richten kamp geen kwestie van korten duur zal zijn.'⁹

Wilhelmina was niet de enige die protest aantekende. De ANWB, in die tijd nog gewoon een organisatie voor wielrijders en toeristen, maakte bezwaar, net als de Nederlandse Vereniging voor Vreemdelingenverkeer, die vreesde voor schade aan het toerisme op de Veluwe. Ook de christelijke bevolking komt in opstand: die is bang dat het gedaan is met de zondagsrust als duizenden joden naar Elspeet komen.

Van de protesten uit het dorp en de ANWB hoefden gemeenteraad en minister zich niets aan te trekken. De raadsleden zijn gevoelig voor het argument van Van Boeijen dat een kamp goed is voor de middenstand en veel werk oplevert. Het vorstelijke bezwaar daarentegen

miste zijn uitwerking niet. Al drie dagen na ontvangst van de brief hebben de minister en zijn ambtenaren een andere locatie gevonden: het Amerveld in de Drentse gemeente Westerbork.¹⁰

Van Boeijen bleef daarna acht jaar minister en maakte ook deel uit van de Londense kabinetten, onder andere als minister van Oorlog. Dat laatste was vreemd, want men vond hem weinig daadkrachtig en hij had weinig kennis van de militaire organisatie. Zo weinig dat het verhaal gaat dat hij dacht dat met de ‘officier van piket’ iemand werd bedoeld die als achternaam ‘Van Piket’ had.¹¹ Over de inval van de Duitsers schijnt hij te hebben opgemerkt dat hij er geen idee van had wat de Duitsers hier kwamen doen. ‘Daarvoor moet je bij de Duitsers zijn.’ Ook overigens liet hij zich niet van de wijs brengen. Terwijl de Duitse tanks door Nederland rolden en rond Den Haag parachutisten zich een weg naar het Binnenhof vochten, probeerde Van Boeijen op 11 mei 1940 een voorstel in de ministerraad behandeld te krijgen om de zomertijd in te voeren ...¹²

Hij was een van de weinigen die vanaf het begin tot in 1945 in de regering in Londen zaten. Dit was onder meer te danken aan zijn naar verluidt ‘gelijkmatige, naar harmonie strevende karakter’. Hij was een goede organisator en werd door zijn ambtgenoten als persoon ook zeer gewaardeerd. Hij stond vierkant achter de voorwaarde die door Gerbrandy gesteld was bij het aantreden: ‘Onvoorwaardelijk staat vast, dat elk overleg met het Nazi-regiem is en blijft buitengesloten. Geen bespreking, geen onderhandelingen met Hitler en zijn medeplichtigen is het beslist parool. Alle medewerking, waartoe het Koninkrijk in staat is, wordt verleend om het tegenwoordige Nazi-Duitsland ten onder te helpen brengen.’ Tijdens de oorlogsjaren werd hij sterk gehinderd door zijn zwakke gezondheid en zijn doofheid. Vooral dat laatste was hinderlijk. Als er een bom viel, riep hij ‘binnen’ omdat hij dacht dat er op de deur werd geklopt. In zijn Londense jaren preekte hij regelmatig op zondag in militaire kampen en zelfs een keer, nadrukkelijk aangekondigd, op de puinhopen van de Nederlandse kerk in Londen.

Van Boeijen was jarenlang diaken, ouderling en voorzitter van het college van notabelen der Nederlands-Hervormde Kerk te Voorburg en gedurende vijftien jaren voorzitter van verschillende schoolbesturen. Op publiek terrein heeft hij tal van functies bekleed in adviesraden en commissies. Voor Voorburg is hij van groot belang geweest want als inwoner van Voorburg was hij fel gekant tegen de annexatie van Voorburg en andere randgemeenten door Den Haag. Hij heeft al voor de oorlog weten te voorkomen dat plannen daartoe werden doorgevoerd. Daarom heeft secretaris-generaal Frederiks van Binnenlandse Zaken dat in de bezettingstijd dan ook niet gedaan. Het meest blijvend is zijn inzet geweest voor een betere organisatie van de zwakzinnigenzorg. Hij was onder meer penningmeester van de Vereniging Nederlandsch-Hervormde Stichtingen voor Zenuw- en Geesteszieken. Toen hij minister van Binnenlandse Zaken was geworden, gaf hij al snel ministeriële goedkeuring voor de bouw van een inrichting voor jonge zwakzinnigen, het Hendrik van Boeijenoord te Assen.

Heldenburg in oorlogstijd

Het paard van de familie Hooijmans dat, mager maar taai, de oorlogsjaren heeft overleefd. Op de bok staan Gerard Hooijmans, Dick de Hoog en Jan Lieferring.

Foto Wouter van Gool

Dirk Beekman

De nette burgerlijke bolhoedenlaan heeft de eerste decennia van de eeuw netjes en welvarend doorstaan. Wat zich achter de voordeuren afspeelde zal wel voor altijd verborgen blijven. Afgezien van wat krantenberichten zijn er geen gegevens over heftige gevoelens en gebeurtenissen.

Over duistere zaken werd toen nauwelijks gesproken en over intieme al helemaal niet. Er waren ook niet veel mogelijkheden voor afwijkend gedrag, voor lafheid en heldenmoed, voor misdaad en verraad. Op 10 mei 1940 veranderde dat op slag.

Aan het begin van de oorlog lag het centrum van Voorburg al direct in de frontlinie. Vliegveld Ypenburg was een belangrijk doel van de Duitsers, omdat men van daaruit de Nederlandse regering gevangen wilde nemen. Op die eerste oorlogsdag landden 'wolken' Duitse parachutisten tussen Ypenburg en de Vliet, op weg naar Den Haag, om de koningin gevangen te nemen. Kleinere groepen landden in de Laan van Middenburg, de Vrijburgstraat, het Westeinde en bij Huize Dorrepaal.¹ Sommige parachutisten kwamen overigens in de Vliet terecht en verdronken. Tekenend voor de Nederlandse onschuld is dat Voorburgers Duitsers die per abuis in de Vliet waren neergekomen behulpzaam uit het water haalden. Enkelens werden als dank daarvoor meteen beschoten.

Cor van Aalst, die het allemaal als bijna 17-jarige meemaakte, vertelt dat waar nu het Diaconessenhuis staat, toen een modelboerderij lag die bezit was van de scheepsbouwer Wilton. Deze boerderij had grote stallen en daar lagen Nederlandse militairen en was een afdeling van het Rode Kruis ingekwartierd. De daar gelegerde jongens waren zo geschrokken en nerveus, dat zij half gekleed in hun uniform hun geweer hadden gepakt en langs de huizen richting de Vliet liepen. Al lopende schoten ze richting de laag vliegende vliegtuigen. Inmiddels was de strijd op en bij vliegveld Ypenburg heviger. Het afweergeschut bij het vliegveld werd door de vijand tot zwijgen gebracht, waarbij doden vielen. Van Aalst ziet nog zo de Duitse parachutisten langs de Vliet richting Villa Dorrepaal optrekken, die zij ombouwden tot een Duitse stelling. Van daaruit schoten zij op alles wat bewoog. De bewoners werden de kelder ingejaagd.

De Oude Tolbrug bleek een breekpunt te zijn. De Nederlandse militairen hadden zich gevestigd in de statige Villa Heeswijk, historische grond, waar nu de Fontein-kerk op staat. Vanuit deze villa werd er op de vijand

geschoten. Later kwam er versterking van elders. Van Aalst: 'In stramme houding werd er vluchtig gemarkeerd door de Heeswijkstraat en toen plotseling kwam er van bovenaf vanuit een duikvlucht en met veel lawaai, mitrailleurvuur en werden zij beschoten door de vijand. Ik zag dat het hele peloton uiteen vluchtte en dekking zocht. Er brak overal paniek uit, mensen duwden elkaar om en terwijl de kogels rondvlogen belandde ik in de keuken van onze burens.'

De hele ochtend duurde het vuurgevecht bij de brug voort en dankzij de deskundigheid van de 23-jarige officier, Maduro, die met weinig manschappen het uiterste wist te geven, gaven de Duitsers zich over. Er vielen doden aan de Vliet die dag. Bij Dorrepaal staat nog een monument ter nagedachtenis aan de strijd die daar 70 jaar geleden heeft plaatsgevonden.

De Kerkbrug ondertussen bleef in Nederlandse handen en ook van daaruit werden tegenaanvallen uitgevoerd. De toren van de Oude Kerk veranderde in een uitkijkpost voor de luchtwachtdienst. Op die eerste dag vonden overal langs de Herenstraat, het Westeinde en de Vlietweg verwarde vuurgevechten plaats, waar argeloze jongeren en eigenwijze bejaarden tussendoor liepen. In de Rodelaan stortte een Engels vliegtuig neer. Aan Nederlandse kant sneuvelden rond Voorburg zo'n 30 militairen. In Antoniusshove (toen nog aan het Oost-einde) en in het noodhospitaal in de school aan de Van Deventerlaan lagen na enkele dagen 276 militaire en 25 burgergewonden. Ook aan Duitse zijde was de tol hoog. De Duitsers zijn hier veel ervaren instructeurs en manschappen kwijtgeraakt. Alleen al rond Den Haag verloor Duitsland die dagen 186 toestellen en 2.700 manschappen, waarvan er nog 1.200 als krijgsgevangene naar Engeland werden overgebracht.

Een brandend vliegtuig

Wat de laan zelf betreft, Ria Anes, toen zeven jaar oud, herinnert zich het volgende: 'Het was nog vroeg in de morgen en ik werd wakker omdat ik dacht dat het onweerde. Maar vader kwam me halen en zei dat ik naar vader en moeders bed moest gaan, 'het is oorlog'. Broer Nan en zus Willy waren er al, de ramen rinkelden

van al het lawaai en Willy vond dat prachtig en lachte. Ik zei dat ze dat niet mocht doen 'want het is oorlog'. Wat dat eigenlijk was, besepte ik op dat moment nog niet, maar dat het niet iets goeds was begreep ik wel. Het lawaai was van de bommen en het schieten. Langzamerhand verzamelden alle bewoners zich buiten. De laan was in feesttooi, de Japanse kers was in volle bloei. Het was een prachtige zonnige morgen en toen we boven de Laan van Haagvliet een Duits vliegtuig brandend naar beneden zagen komen begon iedereen te juichen. Ik dacht dat dit wel het einde van de oorlog zou zijn. Na het ontbijt stelde moeder voor dat vader, Nan en ik naar het dorp zouden gaan om brood te kopen. Terwijl we in het dorp waren, begon de sirene te loeien en moesten we naar een schuilkelder, ik meen in de Sionsstraat. Toen we thuis kwamen was moeder druk bezig om repen krantenpapier op de ramen te plakken om eventuele glasscherven vast te houden. Wat ik wel fijn vond was dat we die dag niet naar school hoefden!

*In 1943 werden de bomen in de laan grondig gesnoeid en nadien nog grondiger, want al het hout is in de strenge oorlogswinters opgestookt.
Foto Wouter van Gool*

Uiteindelijk is de laan zelf, afgezien van enkele granaat- en kogelgaten, die eerste dagen voor schade bewaard gebleven. In ieder geval één kogel uit die gevechten is in de laan terecht gekomen, want die vloog door de ruiten bij de familie Ruijgrok (nummer 20), waarbij vader net werd gemist.

De eerste oorlogsjaren lijken rustig te zijn verlopen. Het ging economisch niet heel slecht en ook de Duitsers gedroegen zich nog relatief netjes. De Duitsers stelden de zomertijd in en daardoor kregen de kinderen lange zomeravonden om in de autovrije laan te spelen. Later was het uit met de pret, want toen moesten ze 's avonds om 8 uur binnen zijn: Sperrzeit! Wouter van Gool organiseerde ergens in 1942-'43 een jazzinstuif waarbij het gehele huis leeggehaald en met zeildoek rondom versierd was, en de latere Dutch Swing College Band kwam spelen. Publiek en spelers moesten heimelijk komen, maar het verliep allemaal goed. Maar na enkele jaren werd de situatie steeds grimmiger en begonnen steeds meer eigendommen in Duitse handen te verdwijnen. Waar nu het loodgietersbedrijf van Meeuwisse zit, was rond de oorlog de Ford-garage van de al eerder genoemde Piet van den Berg gevestigd. De auto's werden in grote kratten aangeleverd en daar in elkaar gezet. Ook was er een benzinepomp. Van den Berg verborg onder de garage in ondergrondse tonnen grote hoeveelheden benzine (die erg veel waard was). Al snel waren er geen auto's meer. Wel had Van den Berg nog een ziekenauto en een kraanwagen (die op gas liepen) en daarmee is hij de hele oorlog actief geweest.

Op nummer 5 woonde de familie Hooijmans, die twee bedrijven had. Moeder Jeanne dreef de fijnstrijkerij en vader Piet was vervoerder en expediteur, met één oude vrachtwagen. Al vroeg in de oorlog moest hij die vrachtwagen inleveren bij de Duitsers op het Malieveld in Den Haag en hij was toen wel gedwongen een paard te kopen. Zelfs dat was niet eenvoudig, want ook paarden werden gevorderd, maar op een gegeven moment had hij er zelfs twee, een jong en een oud, waar de Duitsers blijkbaar geen belangstelling voor hadden. De paarden werden gehouden in een weide, dat lag bij het gemeaal achter het postkantoor. Dat was vrij riskant, want ze

konden zo gestolen worden, door Nederlanders of Duitsers. De tijden werden later zo slecht dat er geen suikerklontje meer was om de paarden uit de wei te lokken en Hooijmans moest er dan achteraan jagen. Het was een armoedig leven. Van de karige opbrengsten van fijnstrijkerij en paard-en-wagen moest iedereen onderhouden worden. Er werd geld verdiend met het verhuizen van mensen die uit Scheveningen gedwongen werden geëvacueerd. Ook verdiende Hooijmans geld met het afleveren van camouflageverf bij het station. Ene Varenkamp had hier in Voorburg een verffabriekje. Hooijmans zorgde dan wel dat de verftonnen lek de trein ingingen, zodat de Duitsers er bij aankomst aan het Oostfront niet veel meer aan zouden hebben. Op een gegeven moment zakte zijn wagen bijna in, en kreeg hij 1.000 gulden van Varenkamp om een nieuwe te kopen. Die boerde blijkbaar goed.

Steeds vaker begon men wat van de oorlog te merken. Robert Nanning Anes herinnert zich dat toen de Duitsers in de strenge Russische winter vastliepen – had dat iets te maken met de lekkende vaten van Hooijmans? - een ‘Ordnung’ werd gemaakt dat ieder gezin twee dekens moest inleveren voor het Oostfront. Twee Duitse soldaten zouden die dekens komen ophalen. Het gezin Anes was groot: er waren vijf kinderen. Moeder vertrouwde het toch niet helemaal, en ’s middags zei ze: ‘We gaan een feestje maken: koekjes en limonade. Ga maar naar buiten om de kinderen uit de buurt uit te nodigen.’ Dat hoefde ze geen twee keer te zeggen! Toen de Duitse soldaten aanbelden zei moeder: ‘Ik ben eten aan het koken, willen jullie kinderen even kijken wie er is?’ De deur ging open en de soldaten zagen zo’n tien kinderen! Zonder een woord te zeggen draaiden ze zich om en vertrokken ...

Ontberingen en honger

Later ging het allemaal niet zo makkelijk meer. De onderdrukking werd steeds erger, er begonnen mensen te verdwijnen en in 1944 begon ook het voedsel op te raken. Op zich was men daar wel enigszins op voorbereid. Veel Heldenburgers hadden een volkstuin in een complex dat aan de overkant van de Broeksloot lag, naast wat later het postkantoor aan de Prins Bernhardlaan zou

worden, maar waarvan de bouw in de oorlog gestaakt was. Ook die tuinen waren een onrustig bezit. Soms werd de oogst gestolen vlak voordat hij goed rijp was. Vader Hooijmans verbouwde er tabak. Omdat de planten onmogelijk goed konden uitdrogen op het veld (dan zouden ze gestolen worden) nam hij ze mee naar huis en droogde ze op een houtkacheltje, waardoor een verschrikkelijke soort tabak ontstond die hij toch oprookte. Dat terwijl hij al ernstige longklachten had.

Naarmate het laatste oorlogsjaar vorderde werd de situatie nijpender. Eten was er nauwelijks meer. Er werden suikerbieten gegeten. Ook een soort keiharde, gedroogde kapucijners, die niet meer geweld konden worden. Je moest ze stukslaan met een hamer en dan in een koekenpan opbakken. De jonge Gerard Hooijmans kreeg soms een boterham regeringsbrood toegestopt van de buurvrouw van nummer 1, met pindakaas erop. Die pindakaas bestond uit gemalen erwten. Het bijzondere aan die erwten was dat ze vanuit het al bevrijde Middelburg door familie per interne post van Monumentenzorg naar hier gesmokkeld werden. De zogeheten tekeningenpost ging namelijk, vreemd genoeg, gewoon nog door. Wat ook doorging was de geboorte van kinderen. Frits

Een oude vrouw met honger-oedeem die, nadat ze door de Laan van Heldenburg was gestrompeld, ten val was gekomen, op de plek waar nu de ingang van de fietsenwerkplaats is.

Foto Wouter van Gool

Jaspers is geboren in de Hongerwinter (3 maart 1945) op nummer 36. Zo'n geboorte in die tijd was niet mis. Tijdens haar zwangerschap leefde zijn moeder van een laatste restje appeltjes in de kelder en bruin bier, dat vader ergens op de kop getikt had. Toen het kind kwam moest zijn zus Tonny dagelijks met een zinken emmer bij de Kerkbrug warm water halen, de enige plek in Voorburg waar dat nog te krijgen was. Op een Majo-kacheltje (zie hierover meer in de bijdrage *De interieurs van de laan*) met de laatste kolen moest de dokter zijn instrumenten uitkoken.

De dag na zijn geboorte kreeg Frits de vuurdoop. Tonny en een tante – op weg om aangifte te doen – gingen even terug het huis in om iets op te halen, en op dat moment sloeg er een granaat in bij het buurhuis (nummer 38). De klap was enorm, maar niemand was gewond. Een scherf van die granaat draagt Frits nog altijd met zich mee als amulet. Zo dicht bij zulk gevaar kom je in je leven niet snel meer. Omdat Frits net geboren was, was voor hem oplosmelk beschikbaar, maar toch groeide hij niet goed. Totdat de familie erachter kwam dat hun hulp stiekem de helft van de melk van de baby opdrank en de fles dan aanvulde met water. Er was echte honger toen.

Verder bakte moeder Jaspers tulpenbrood om de andere zeven kinderen in leven te houden. Dat maakte zij van gedroogde tulpenbollen die gemalen werden in een oude koffiemolen en vervolgens op een oliepitje gebakken. De laatste snee van dat brood heeft ze weggegeven aan een zielige man op straat. Haar kinderen waren boos, maar moeder zei dat ze er anders toch maar ruzie over gemaakt zouden hebben.

En wie wilde eten moest eropuit. Ook dochter Tonny Jaspers. Omdat zij pas 10 jaar oud was, werd zij niet vaak gecontroleerd en werd ze er op uitgestuurd om voedsel te zoeken. Haar school was toch al gesloten. Ze ging regelmatig de boerderijen van Nootdorp af om te zien wat er te halen viel. Een keer werd ze door een Duitse soldaat met een bajonet op zijn geweer bedreigd toen ze een 'Verboden' gebied in liep.

Dat Tonny niet naar school ging, viel ook niet meer erg op. Omdat de Theresiaschool (nu de Lusthofschool) voor een

deel was gevorderd door de Duitsers, waren de katholieken gedwongen lokalen te delen met de christelijke Van Wassenauer Hoffmannschool aan de Parkweg. 's Morgens de ene groep, 's middags de andere. En de les- en pauzetijden waren zo ingedeeld dat er geen enkele mogelijkheid was dat de protestantse en de katholieke kinderen elkaar ontmoetten. Het idee dat ze op school met elkaar om zouden gaan was ondenkbaar, ook in oorlogstijd.

Zo rond de oorlog speelden kinderen van verschillende geloven nauwelijks met elkaar. Wat ben jij, vroegen ze dan en als je het verkeerde antwoord gaf, mocht je niet meedoen. Katholieke kinderen kwamen de meeste protestantse huizen gewoon niet binnen. Sommige kinderen deden daar niet aan mee. Maar toen Frits een protestants laangenootje mee wilde nemen naar de rooms-katholieke bioscoop (nu De Waag in de Herenstraat), hebben burens dat verhinderd onder de kreet: de Heere straft! Het enige gereformeerde meisje dat met de katholieke Jaspers meeging naar het zwembad, moest dat stiekem, langs omwegen, doen. Ze mocht wel van haar ouders, zolang de andere gereformeerden in de laan maar niet zagen dat zij ging. Later werd dat langzaam beter.

Een kus door de tralies

De enigen die in die tijd nog wel te eten hadden, waren de Duitsers, maar daar had je meestal weinig aan. In de Hongerwinter speelde Tine Liefvering met vriendinnen bij Vreugd en Rust, waar toen de Duitsers gelegerd waren. Een Duits officier met een hoerapet beval haar naar de auto te komen. Ze dacht dat ze gearresteerd zou worden, maar hij liet haar alleen maar een foto in zijn portefeuille zien van een meisje dat erg op haar leek. Hij vroeg of ze wat wilde eten en bood haar een paar belegde boterhammen aan. Tine zei toen dat ze ook nog broertjes en zusjes had en toen kreeg ze een hele stapel mee naar huis. Toen ze thuis kwam, waren haar ouders woedend, stuurden haar naar boven en pakten de boterhammen af. Je ging niet om met Duitsers. Wat er met de boterhammen is gebeurd, weet ze niet.

Rond diezelfde tijd stopte er op de hoek met de Parkweg een aantal wagens van een transport van krijgsgevangenen. Die riepen naar haar dat ze erg dorstig waren.

Tine heeft toen een kan water gehaald bij drogisterij De Salamander en heeft een aantal mannen te drinken gegeven. Eén van hen kuste haar door de tralies op haar hoofd. Een buurvrouw (tante Jojo) die dat zag briefde het door aan haar moeder en Tine kreeg weer straf, nu omdat ze vieze mannen gekust had.

Een manier om te overleven was naar het platteland te gaan. Zo werd Tine uit werken gestuurd bij een boer in Zoetermeer (Nutriciahoeve). Dan kreeg ze in ieder geval te eten. Daar moest ze nuttige dingen doen als schoonmaken en sokken stoppen. Er waren een paar zoons en knechten in huis die maar moeilijk van haar af konden blijven. Eén heeft ze in zijn gezicht moeten krabben en een ander heeft ze met een zeis verdreven. Naarmate de honger toenam, kwamen er steeds meer mensen op hongertocht op de boerderij af. Hoewel er voldoende in huis was mocht ze niets weggeven. Alleen voor mensen die met goud of zilver langskwamen was wel eens wat te koop. De boer had eens een hongerige man teruggestuurd naar Den Haag met één duivenei. Ook weigerde de boerin geld te geven aan een man die melk kwam halen, omdat zijn vrouw geen melk meer had voor haar baby. Tine heeft toen 's avonds stiekem een kan melk voor hem bij het hek gezet. Daar werd ze ook nog voor gestraft, want de man had als dank een paar bloemen in de kan achtergelaten. Als het 's avonds donker werd, trok het boerengezin zich terug in een achterkamer en werd er chocola gegeten uit blauwe wikkels. De gebitten gingen uit en dan hoorde je het kraken.

Willy Anes van nummer 35 weet zich te herinneren dat op nummer 37 een familie Doll woonde. Het gezin was uit Duitsland afkomstig, maar helemaal ingeburgerd in de laan. In de oorlogsjaren heeft hun Duitse afkomst dan ook geen problemen opgeleverd. Zij hadden zo te zeggen geen enkele waardering voor Hitler en de nazi's. Er waren twee kinderen: een dochter Helga en een zoon Jürgen, die in Duitsland studeerde, en waarschijnlijk bij een bombardement om het leven is gekomen. In de Hongerwinter at de familie Anes warm eten van de gaarkeuken, maar meestal was dat niet veel meer dan een waterig soepje. De jongste zusjes, Henny en Anneke, verdroegen die soep niet. Toen bleek de Duitse afkomst

van de burens een zegen te zijn. Want zij hadden contacten, waardoor zij aan goed eten konden komen. Al die tijd heeft mevrouw Doll voedzaam eten gekookt voor de 'kleintjes'. De familie Anes zei dan ook: 'Wij eten van de gaarkeuken en de kleintjes van de fijne keuken.' Dochter Helga werd door haar moeder vaak 'Poesje' genoemd. Ze is later getrouwd met een Perzische man, die Mahmoud heette. Willy en haar zusters vonden dat wel grappig: een poesje dat met een mammoet trouwde.

Naarmate het jaar 1944 vorderde, werd men steeds meer op zichzelf aangewezen. Bij de familie Cariot op nummer 31 hadden verschillende laanbewoners van hun eigen geld een waterpomp laten slaan, omdat er geen water meer uit de kraan kwam. Alleen wie had meebetaald, mocht daaruit water tappen. De pomp was al snel

Zoals de oude zongen ... Kinderen die in de laan oorlogje spelen. Van links naar rechts: Hans Wijkniet, Jan Lieffering (met muts), Dick de Hoog, onbekend, Gerard Hooijmans (met vieze blouse en helm). Foto Wouter van Gool

weer verdwenen, maar op die plaats heeft nog jaren een waterput gestaan, zonder echte functie, als herinnering aan slechtere tijden. In oktober 1944 viel de elektriciteit uit. Ook de bomen in de laan moesten eraan geloven. Een hele tijd hadden ze er nog gestaan, maar tegen Kerst 1944 was op een morgen de helft van de bomen verdwenen. Het gerucht ging dat de jongens van Jaspers het hadden gedaan. Ten onrechte, maar de broers Theo en Roel voelden zich zo beledigd door de aantijgingen dat ze een paar nachten later wel de rest van de bomen omzaagden en meenamen. Overal in huis lag hout, dat overigens zo weer weg was.

Twee van de zoons Jaspers zijn in die tijd naar Groningen gevlucht om aan de honger en de Arbeitseinsatz te ontsnappen (de familie had zo ook wat meer te eten). Ze hebben 14 dagen gelift en gelopen om er te komen. Omdat ze er nogal jong uitzagen, konden ze nog zonder veel controle over straat gaan. De IJssel zijn ze zelfs overgekomen door mee te liften met een Duitse wagen. Uiteindelijk kwamen ze bij familie in Uithuizen terecht, die zo nauw behuisd was dat ze de eerste nacht tussen oom en tante in bed moesten slapen. De volgende dag, op zondag, heeft de dominee vanaf de kansel onderdak voor ze geregeld. Pas op 23 juni 1945 kwamen de broers terug: 's avonds, op de twintigjarige trouwdag van hun

Dropping van Zweeds wittebrood.

Collectie LvH 100 jaar

ouders. Eén zoon stond aan de deur en op de angstige vraag waar de ander was antwoordde hij: 'Die staat bij de grote weg met twee grote zakken bonen ...' De hele familie is vervolgens twee dagen lang de verschillende bonensoorten aan het sorteren geweest.

De zusters Maria en Josephine Ruijgrok zijn in de Hongerwinter een aantal keren op de fiets naar Groningen en Friesland gereden om daar eten te halen. Eerst werden ze heel goed in bandenplakken. Later hadden ze geen banden meer, maar dat gaf niet, want er lag sneeuw en daarover kon je net zo goed zonder banden fietsen. Het grote knelpunt bij de hongertochten was de brug over de IJssel bij Zwolle. De Duitsers lieten je vaak niet door. Dan wachtten de meisjes tot er een geallieerde luchtaanval was. De Duitsers vluchtten dan hun loopgraven in en konden de brug niet bewaken. Dan kon je net oversteken. De boeren in Friesland en Groningen waren redelijk gul. En je kon er altijd in het stro slapen. De zusters denken die winter zo'n 2.000 kilometer te hebben gefietst.

De Hongerwinter liet zijn sporen na in de laan. Hongerende en bedelende Hagenaars kwamen door de laan op zoek naar voedsel. Het platteland was in die tijd nog vlakbij, maar de boeren in de omgeving waren niet scheutig. Vrijwel overal werd honger geleden en de oorlog had niet veel langer moeten duren, want er was voorjaar 1945 echt geen eten meer. Het Zweedse wittebrood (eigenlijk meel voor de bakkers), dat door vliegtuigen in de polder tussen Voorburg en Den Haag werd gedropt, kwam voor velen maar net op tijd.

Onderduikers en verzet

De laan heeft zich, hoe kan het ook anders, in de oorlog netjes gedragen. De meeste bewoners waren wat toen 'goede vaderlanders' werden genoemd. Maar er woonden ook enkele NSB-gezinnen in de laan en het aangrenzende deel van de Parkweg. Van verraad is, voor zover bekend, echter geen sprake geweest. Het was een publiek geheim dat in bepaalde huizen onderduikers zaten, maar er zijn geen mensen verkleedt.

Dat wil niet zeggen dat het allemaal eenvoudig was. Zo had de familie Jaspers tijdens de oorlog een meisje voor

dag en nacht (Cor) in dienst. De familie heeft met haar wat te stellen gehad, want ze was verliefd op een Duitse militair. Die kwam regelmatig aan de deur, zeer tot ongenoegen van de buurt. Ze liep in die tijd naar Rotterdam om hem daar op te zoeken, voor het eten, zo beweerden kwade tongen ... Maar eigenlijk was die Duitser een keurige man.

Zelfs de politie kwam tegen deze verhouding waarschuwen (de politie was grotendeels 'goed'): was het niet beter als zij vertrok? Maar vader Jaspers wilde dat niet: je wist nooit wat een boos en verliefd meisje zou doen. Ze wist waar alle onderduikers in de laan zaten. Zo zat zijn oudste zoon Jan ondergedoken in de Noordenburglaan, nota bene bij een NSB-gezin. Die hadden voor de oorlog al op het verkeerde paard gewed en konden er nu niet meer van af. Omdat de zoon van het gezin niet bij de Hitlerjugend wilde, hadden beide jongens zich maar op zolder verborgen. Een paar huizen verderop in de Laan van Heldenburg (op nummer 40) zat een joodse moeder met twee zoons verborgen. Ook dat was een publiek geheim. Het beste was het dus maar dat iedereen vooral deed of hij van niets wist. Ook de Duitse militair hield zijn mond. Later is hij naar het Oostfront gestuurd en is niets meer van hem vernomen.

Vanwege de relatie met de Duitser is het meisje na de oorlog nog kaalgeknipt bij de muziektent. Ze werd met een smoesje naar buiten gelokt en door burens meegenomen. Tonny Jaspers bleef overigens goed met haar. Na

de Bevrijding ging ze nog gewoon met Cor naar de stad. Na de oorlog zijn andere NSB'ers in de laan opgepakt en geïnterneerd.

Een aantal laanbewoners is actief geweest in het verzet. De familie Van Gool met haar communistische achtergrond had banden met het verzet. Er lagen geweren en machinepistolen in het schuurtje achter het huis. Ook waren er bijeenkomsten van gewapende mannen in nummer 7. Niemand sprak daar verder over. Het was wel riskant, want aan de Parkweg woonden NSB'ers die zo de tuin in konden kijken (een zoon van die familie was vrijwilliger bij de SS en is aan het Oostfront gewond geraakt). Wie er allemaal bij waren, is niet bekend (er is sprake van ene Williams). Dat de Van Gools erbij betrokken waren, was niet vreemd, overtuigde communisten als zij van huis uit waren. Zij hadden ook een verzameling gevaarlijke boeken die ze bij de niets vermoedende moeder Hooijmans hadden ondergebracht. Toen vader Hooijmans daar achter kwam, heeft hij alle boeken opgestookt.

Robert Anes van nummer 35 weet zich te herinneren dat er in november 1944 razzia's waren. De Duitsers wilden mannen hebben van 16 tot 40 om in Duitsland te werken. Ofschoon zijn vader 42 was, wilde hij geen risico nemen en op een avond kwam timmerman Van der Graaf, die een gat in de vloer van de achterkamer zaagde. De dag van de razzia heeft zijn vader onder de vloer op een matras onder een dikke deken doorgebracht. 'We zagen de Duitse soldaten, ze begonnen aan de even kant bij de Parkweg en werkten die kant van de laan af. Daarna de oneven kant weer terug, richting Parkweg. Omstreeks een uur of vier kwamen ze bij nummer 41, de familie Beckman, die een paar tienerdochters hadden. Ze wisten dat mijn vader misschien in die leeftijdsgroep zat, alsook een paar jongens van het gezin De Neef op nummer 29. De jongedames Beckman boden de soldaten een kopje thee aan en draaiden een paar grammofoonplaten om te dansen. De soldaten (het zijn ook maar mensen!) bleven er een klein uurtje en om de verloren tijd in te halen liepen ze de huizen tot de Zuiderloostraat voorbij, wat precies de bedoeling was van de Beckmans!' Die dag zaten op nummer 5 Wouter van Gool en

Wouter van Gool en Kees Hooijmans, ondergedoken op Laan van Heldenburg 5. Collectie LvH 100 jaar

Kees Hooijmans ondergedoken: onder een luik bij de schuifdeuren hadden zij in het zand onder het huis een holte gegraven waar zij tijdens de razzia inkropen. Het zand werd zo verschoven dat zij erachter konden zitten en iedereen die in het gat zou kijken zou denken dat er alleen maar een leeg gat onder de vloer zat.

Een belangrijke verzetsman uit de laan was Pieter van der Mast (geboren in 1888 te Amsterdam), wonend op nummer 20. Hij was architect van beroep en een gezien man in Voorburg. Hij heeft op veel plaatsen in Voorburg huizen ontworpen. Zo bouwde hij in 1931 de christelijke lagere Groen van Prinstererschool aan de Paradijsstraat en een aantal herenhuizen aan de Binckhorstlaan. Daarnaast was hij een uitstekend tekenaar. Hij was sinds 1932 tekenleraar aan de Wilhelminamulo. In de oorlog was hij wegens de crisis tijdelijk verbonden aan het distributiekantoor. Hij had contacten met de L.O. (Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers) in Den Haag en was zeer bedreven in het leveren en vervalsen van levensmiddelenkaarten.

In januari 1944 is hij verraden. Midden in de nacht is hij van zijn bed gelicht door de politie (niet door de Duitsers!). Zijn vrouw, die naast hem in bed lag, had de tegenwoordigheid van geest te doen alsof zij ernstig ziek was. Daardoor werden de bonkaarten die onder haar matras verborgen waren, niet gevonden. Maar wie werd aangegeven, was schuldig en werd door de Duitsers afgevoerd. Pieter van der Mast is op 9 juni 1944 naar Kamp Vught gebracht. In verband met oprukkende geallieerde strijdkrachten werden in september 1944 alle mannen van Vught overgebracht naar het concentratiekamp Sachsenhausen (Oranienburg), waar hij eind oktober 1944 aan de ontberingen is gestorven.

Algemeen 344	Algemeen 345
Algemeen 324	Algemeen 325
Algemeen 304	Algemeen 305
	Algemeen 285
Algemeen 264	Algemeen 265
	Algemeen 245

BRANDSTOFFEN 08 H.K. Acht

TEXTIEL RESERVE W
TEXTIEL RESERVE J
TEXTIEL RESERVE U

BRANDSTOFFEN 14 VEERTIEN

Q 3-11 VERSNAPE- RINGEN 27 December t/m 17 April 1943 Voor personen van elken leeftijd

KOUSSEN	KOUSSEN	KOUSSEN
B Feb.-April	C April	D

VERSNAPE- RINGEN R 03	VERSNAPE- RINGEN R 01
VERSNAPE- RINGEN R 04	VERSNAPE- RINGEN R 02

QC 903 13 Febr. 1949 - 14 Jan. 1950 voor vrouwen geboren in 1931 of vroeger	
T RESERVE TABAK	TABAK RESERVE
132 TABAK	129 TABAK
126 TABAK	123 TABAK
120 TABAK	117 TABAK
114 TABAK	111 TABAK
108 TABAK	105 TABAK
102 TABAK	99 TABAK

VLEES 402	VLEES 401
VLEES 382	VLEES 381

EV	SERVIESGOED VOOR PERSONEN VAN ALLE LEEFTIJDEN	SERVIES- GOED 35	SERVIES- GOED 34
SERVIES- GOED 30	SERVIES- GOED 29	SERVIES- GOED 28	SERVIES- GOED 27
SERVIES- GOED 26	SERVIES- GOED 25	SERVIES- GOED 24	
SERVIES- GOED 20	SERVIES- GOED 19	SERVIES- GOED 18	SERVIES- GOED 17
SERVIES- GOED 16	SERVIES- GOED 15	SERVIES- GOED 14	
SERVIES- GOED 10	SERVIES- GOED 09	SERVIES- GOED 08	SERVIES- GOED 07
SERVIES- GOED 06	SERVIES- GOED 05	SERVIES- GOED 04	

Pieter van der Mast.
Collectie LvH 100 jaar

De Bevrijding

Dirk Beekman

In mei 1945 was het allemaal over. De Bevrijding is groots gevierd. Op 5 mei capituleerden de Duitsers, maar de Canadezen waren er nog niet. Het heeft nog twee dagen geduurd voor ze via de A12 (toen al een brede bestrate weg) deze kant uitkwamen.

Het bevrijdingsfeest bij de muzikentent aan het einde van de Laan van Heldenburg.

Gerard Hooijmans vertelt dat moeder Van Gool dacht dat het de Russen waren, want die hadden ook een rode ster op hun vrachtwagens. De Voorburgse jeugd is de Canadezen tot ver in de polder tegemoet gelopen, nagestaard door een enkele opgeluchte Duitser. Op de Laan van Haagvliet is een overwinningsdefilé gehouden van de Prinses Irene-brigade en de Binnenlandse Strijdkrachten, die hun hoofdkwartier hadden bij Wouter van Gool op nummer 7. Rond de muziektent aan het eind van de Laan van Heldenburg waren allerlei feesten. Ook de 'moffen hoeren' (blijkbaar hadden veel Voorburgse meisjes zich 'liggend staande gehouden') werden daar kaalgeschoren. Vader Hooijmans is nog tijdens de bevrijdingsfeesten op 6 juni 1945 ten gevolge van de honger, zijn slechte longen en zijn zelf gefabriceerde tabak overleden.

Op deze bladzijden is een aantal foto's afgedrukt, die Wouter van Gool bij de Bevrijding heeft gemaakt. Enkele van de foto's zijn voorzien van bijschriften die gebaseerd zijn op aantekeningen van Van Gool zelf. De andere laten we voor zichzelf spreken.

Paradevoorbereidingen bij Laan van Heldenburg 7, het tijdelijk hoofdkwartier der Binnenlandse Strijdkrachten.

Donderdag 10 mei 1945, Hemelvaartsdag. In de muziektent, in afwachting van het defilé van het 'Strijgend Ge-deelte (SG) der BS' en de fanfare 'Forum Hadriani'.

Koerierster voor de ondergrondse.

'De wacht en zijn schaduw.'

'Riekje, de vliegende Hollandster.'

'Pin-up op de buitgemaakte Opel Admiral van Mussert, leider van de NSB.'

'Partizanen met hun opperhoofd.'

Wouter van Gool in de persauto.

'De galante commandant laat bloemen aanrukken voor de dames Snijder en Van Gool. De waardering voor hun illegale medewerking.'

'En Wouter filmt maar raak.'

Het opmarcherend SG, vanaf de Laan van Nieuw Oostende.

Zondag, maandag, dinsdag, 'wait and see', hoe warm het was en hoe lang het duurde; de komst van de bevrijders laat op zich wachten. Voorburgers in de Herenstraat en aan het eind van de A 12, in gespannen verwachting bijeen.

Het wachten op de bevrijders.

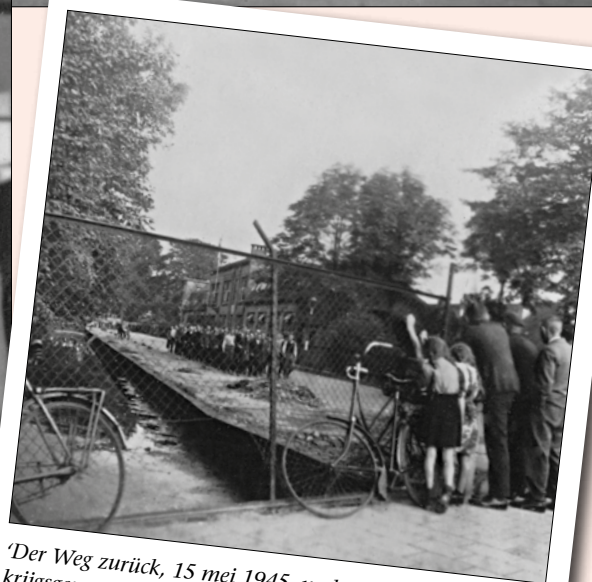
'Een NSB-gezin in de straat wordt opgepakt en afgevoerd.'

'Alles wat naar Nazi riekt bergen ze veilig op ...'

'Plaats van het misdrijf, schietpartij op Oppelaar, 3 mei 1945.'

'Der Weg zurück, 15 mei 1945, und wir fahren ...' Duitse krijgsgevangenen en NSB'ers, gevangen aan de Rozenboomlaan.

De familie Van Gool

Klassenstrijd, illegaliteit en kunst

Dirk Beekman

Ongetwijfeld de bekendste laanbewoner in het pre-Frits Westertijdperk was Wouter van Gool, fotograaf, journalist, bohemien en voor alles jazzliefhebber. Hij heeft vrijwel zijn hele leven op nummer 7 gewoond. Maar Wouter was niet de enige Van Gool die naam gemaakt heeft.

*De familie Van Gool.
Foto ISSG*

De familie was creatief, strijdlustig en onconventioneel, iets wat verder in de laan toen niet gebruikelijk was – en nu trouwens ook niet. Had het aan de Van Gools gelegen, dan had Nederland er nu heel anders uitgezien. Dat tenminste was hun streven toen zij zich, helemaal in het begin al, in de laan vestigden.

De klassenstrijd van Dries en Julia

Vader Dries van Gool (1882-1919) was beroepsrevolutionair en hoofdbestuurslid van de socialistische jeugdorganisatie De Zaaier namens de Sociaal-Democratische Partij.¹ Dries, die in zijn jeugd dominee wilde worden, was afkomstig uit een familie van behangers en stoffeerdiers. Hij leek voorbestemd de firma van zijn vader over te nemen. Na de lagere school deed hij praktijkervaring op en toog voor enkele jaren naar Parijs, waar hij met socialisten in contact kwam. Later trad hij in dienst bij het warenhuis Pander, waar hij eerst winkelbediende en ten slotte meesterknecht werd. Toen hij eenmaal socialist was geworden, ging

zijn hart uit naar de in 1901 opgerichte socialistische jeugdorganisatie De Zaaier.

In de jaren daarop was Dries zeer actief in de communistische beweging in Nederland. In 1915 vinden we Dries van Gool terug in het blad *De Jonge Socialist*, dat in de herfst een 'oorlogsnummer' uitbracht en vanaf januari 1915 maandelijks schreef over de oorlog en de gevolgen daarvan voor de proletarische revolutie. Terwijl de oorlog nog volop woedde maakte men zich in Nederlandse socialistische kringen al druk over de vraag hoe de revolutie verder moest verlopen als het kapitalisme zichzelf vernietigd had. Op dat moment was de socialistische revolutionaire beweging sterk gespleten tussen evolutionair en revolutionair, tussen gewapende klassenstrijd en pacifisme. In december 1915 betoogde Dries in het blad *Jugend-Internationale* dat ontwapening onder het kapitalisme onmogelijk was. Het proletariaat zou een revolutionair gebruik van de wapenen moeten maken. De Russische Revolutie van 1917 bevestigde Van Gool in zijn gedachten. Zijn enthousiasme voor de Russische Revolutie versterkte zijn aversie tegen de 'reformistische' SDAP. Hij hield de socialistische opbouw in Rusland ten voorbeeld aan de Nederlandse arbeidersbeweging en was een van de drijvende krachten achter de oprichting in 1919 van de Communistische Jeugd Internationale. Van Gool was een onverwoestbaar optimist, die bleef geloven in de komst van een nieuwe maatschappij. Van zijn plan de verschillende revolutionaire jeugdorganisaties te verenigen kwam weinig terecht, evenmin van zijn in 1919 gelanceerd idee voor een Centraal Komitee voor Proletarische Ontwikkeling. Hierin moesten revolutionaire organisaties samenwerken om jong en oud - onder meer door middel van socialistische zondagsscholen - tot een proletarisch klassenbewustzijn op te voeden.

Op 16 juni 1910 trad hij in het huwelijk met Julia Mathilda Hess, een meisje van joodse afkomst, een zuster van de eerste vrouw van de revolutionaire voorman Wijnkoop. Volgens de overlevering werd Julia door haar familie verstoten vanwege dit huwelijk. In 1912 is het jonge paar van Den Haag naar de Laan van Heldenburg verhuisd, waar zij kameraden uit de linkse jeugdbewe-

*De kleine Wouter van Gool samen met zijn ouders voor het pas voltooide huis (1912).
Collectie familie Van Gool*

ging ontvingen. Als de Russische en Duitse revolutie niet bij de grenspaal was opgehouden, was de laan misschien wel in handen gevallen van communistische partijbonzen, gestaalde kaders, verklikkers en spionnen. Maar dit heeft niet zo mogen zijn. Uit de socialistische literatuur blijkt dit niet, maar terwijl er in de loopgraven gevochten werd, en aan de revolutie werd gesmeed, werden ook de kinderen Wouter, Elsa, Otto en Claartje geboren. In 1919 overleed vader Dries aan een blindedarmontsteking.

Vrijdagmiddag hebben wij onzen zoo plotseling van ons weggerukten medestrijder Andries van Gool naar zijn laatste rustplaats gebracht. Over het dorpje Voorburg was weemoedstemming van laten herfst, alles lag, beschenen door geel zonlicht, in dien teeren nevel, die zoo fijn grijze tinten tooverft in de natuur. Toen wij bij het sterfhuis aankwamen, waren in de nabijheid daarvan reeds verscheidene partijgenooten uit Den Haag en eenige afgevaardigden van verschillende afdeelingen der Comm. Partij en van 'De Zaaier' bijeen, om dezen onvergetelijken kameraad den laatsten strijdgroet te brengen ... Om half drie werd de baar naar het kerkje van het dorpje gedragen. Ongeveer vijftig personen, meest partijgenooten, volgden er achter ... Nadat een familielid nog eenige woorden gesproken had, werd de doodenakker verlaten. Allen waren zeer onder den indruk, zeker wetend, dat hier een onvergetelijk strijder en goed mensch was heengegaan.²

Met het overlijden van Dries stierven ook het Centraal Komitee en het experiment met de zondagsscholen een zachte dood. Zijn weduwe bleef met de vier kinderen achter, niet geheel onbemiddeld blijkbaar, want ze konden in hun huis blijven wonen.

Elsa en Otto en de illegaliteit

In de Tweede Wereldoorlog zijn de Van Gools vrij snel bij het verzet betrokken geraakt, in een tijd dat de meeste anderen de kat nog uit de boom keken. Hoe die betrokkenheid precies tot stand gekomen is valt niet meer te achterhalen, maar hun communistische achtergrond zal

daarbij wel een rol hebben gespeeld.

Dochter Elsa Louise (1913) heeft haar strijd voor de vrijheid met de dood moeten bekopen. Elsa was, waarschijnlijk als lid van de verzetsorganisatie LO/LKP betrokken bij de hulpverlening aan onderduikers. Landelijke Knokploegen of LKP was de naam voor een verzetsorganisatie die werd opgericht door de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers (LO). De onderduikers hadden dringend behoefte aan allerlei voorzieningen, zoals persoonsbewijzen en bonkaarten, die zij onder eigen naam niet konden krijgen. Om die te pakken te krijgen opereerden door het hele land zelfstandige knokploegen, die overvallen pleegden of documenten vervalsten. Of Elsa ooit contact heeft gehad met Van der Mast van nummer 20 is niet meer te achterhalen.

Elsa woonde aan het Stuyvesantplein in Den Haag, waar zij een joodse onderduikster in huis verborg. Deze had door de wc te gebruiken op een tijdstip dat het huis leeg had moeten zijn, haar aanwezigheid verraden.

*Elsa van Gool, geportretteerd door haar broer Wouter.
Collectie familie Van Gool*

Waarschijnlijk is zij door burens aangegeven. Het eigenaardige in het verhaal is dat de onderduikster zich nog in veiligheid had weten te brengen. De Duitsers hebben daarop een provocateur in het huis gezet die gewoon heeft zitten wachten op wie er zou op komen dagen ...

Elsa werd op 17 juli 1943 opgepakt en wegens hulp aan joden en 'anti-Duitsche gezindheid' in Scheveningen gevangen gezet. Er zijn over haar periode van gevangenschap enkele brieven bij de familie bewaard gebleven, zowel van als over haar.³ Eens in de zoveel tijd mochten de gevangenen post versturen en ontvangen, en wat voor hen ook heel belangrijk was, pakketten met levensmiddelen. De brieven schetsen een vervreemdend beeld van de oorlogssituatie. Natuurlijk was er censuur, en probeerde men er de moed in te houden, maar uit de brieven spreekt ook een onschuldig aandoend optimisme. Het besef te maken te hebben met het ergste regime dat het ooit in Europa voor het zeggen had, lijkt te ontbreken. Maar misschien komt dat alleen maar omdat wij nu weten wat er gebeurd is. Toen probeerde men zich er zo goed mogelijk doorheen te slaan. Tekenend is de eerste brief van Elsa uit de strafgevangenis uit Scheveningen. Blijkbaar gesmokkeld, want zo schrijft zij, haar moeder feliciterend met een verjaardag, de brief ging niet langs de 'officiële weg'. Ze spreekt over haar beide celgenoten: 'Het is erg gezellig met z'n drieën (de vierde gaat weer weg). Alle dezelfde gevallen als van mij. Je bent zeker wel geschrokken, maar hoeft helemaal niet ongerust te zijn. De eerste twee dagen waren niet om door te komen. Om half zeven rolde ik in bed van moeheid van het zitten, maar nu ben ik aardig gewend.'

Ze had een washandje, zeep, tandenborstel gekregen en was er blij mee, want ze had die niet meegenomen. 'Ik hoop dat het niet te lang duurt, en reken nu voorlopig dat het zes weken is. Het eten is erg goed en de bruine bonensoep zelf voortreffelijk. Het brood went ook en één keer in de week boter, jullie niet! Celgenoot heeft last van haar maag en eet niet alles, daar boffen wij dus bij.' Over haar huis: 'Er is nog etenswaar die wel flink beschimmeld zal zijn, en jammer van de geraniums. Betalen jullie de huur door f 25, - aan A.J. Verweij?' Ze had ook nog wat geld van de leeszaal in huis: 'Het gemak-

kelijkst is het als ze dat met mijn salaris verrekenen.' Vervolgens legt ze uit hoe je sperziebonen moet drogen, die nog in haar bureaula liggen. Ze verlangt vooral naar een goed bed, want op een strozak valt het niet mee op je ouwe dag. Dan: 'Er wordt nooit gezegd hoelang de straf is. Ik ben pas gistermiddag verhoord en alles verliep vlot en zonder erge dingen. Ben natuurlijk vreselijk benieuwd naar alles van het geval, ook naar Marcel en de anderen. Goed dat ik al een leuke vacantie heb gehad.' Ze is blij met haar celgenoten. 'Celgenote één is een costuumsnaaister, 25 jaar, had er vier in huis, de andere Montessori onderwijzeres, met twee. Je ziet dus dat de ziekte besmettelijk is.' Verder maakt ze zich druk dat ze nu niet uit zeilen kan gaan, wat ze met vrienden had afgesproken. Haar vriendin Ans V. moet zelf natuurlijk wel gaan; veel te leuk: 'Wie weet verschijn ik zelf nog op het laatste moment.'

Vught

Op 19 augustus 1943 wordt Elsa overgeplaatst naar Kamp Vught. Een briefje van 10 september uit het kamp gaat eigenlijk alleen over eten. Blijkbaar gaat het thuis nog goed, want: 'Dank voor de twee pakjes. De pannekoeken, havermout en appels waren heerlijk. De bezorging is snel, dus ze kunnen meer sturen. Ik maak het goed.' Verder wil ze graag uit een trommel uit haar huis hebben: een nagelschaartje, washandjes, zeep, garen en naald en closetpapier. 'Om de trommel die ik bedoel zit een bruine lap, geef je die aan Lies voor de broek van Herbert?' Op 3 februari krijgt 'tante' Julia een brief van ene Harry, die iemand ontmoet heeft die uit Vught is ontslagen en kennis heeft gemaakt met Elsa. Ze zou in een rubberfabriek in Den Bosch werken (gasmaskers maken waarschijnlijk), 's nachts werken en overdag slapen. Het eten is daar beter dan in Vught zelf. Dankzij de pakketjes van familieleden en het Rode Kruis schijnen de gedetineerden het niet slecht te hebben. 'Wat het materiële leven betreft, geloof ik niet te mogen overdrijven als ik zeg dat ze het in het algemeen beter hebben dan de mensen in de grote steden, die van bonnen moeten leven: een halve liter standaardmelk per dag! De 'geestelijke krenking' is natuurlijk de kwade zijde. Maar het schijnt dat als je je maar aan de aldaar geldende normen houdt, en over wat zelfbeheersing beschikt,

je geen erge dingen te verduren krijgt ... Elsa is nog al goed van humeur en beschikt over vaste zenuwen, dus vertrouw ik dat het wel voor haar meevalt. Haar persoonlijkheid kunnen zij toch geen afbreuk doen.'

Een week later krijgt moeder Julia een nieuw bericht van Baukje Toornstra, een verpleegster uit Groningen, die ook uit Vught is ontslagen. Samen met Japke de Glee⁴ is zij met Elsa uit Scheveningen naar Vught overgebracht en ze zijn altijd bij elkaar gebleven. 'Prettige dagen hebben wij vaak gehad, ook wel minder prettige: vooral met de Kerstdagen verlangen we allemaal naar huis.' De laatste twee maanden hebben ze in Den Bosch gewerkt, 'We hebben vaak samen gewandeld.' Elsa was altijd even opgewekt, 'ouwe taaie', ze bleef altijd de kalme, krachtige, zelfde Elsa. Er is ook ander nieuws. Elsa heeft met iemand kennis gemaakt, 'waarmee ze waarschijnlijk in het huwelijksbootje zal stappen. Waar Vught al niet goed voor is. Elsa zag er nog best uit', want – ook hier weer – het eten in Den Bosch is veel beter. Twee gevangen vrouwen koken stampot, wortelen, koolrapen en verder soms kuch met een stukje boter. 'Je moet alleen niet tweemaal stampot nemen want dan krijg je zo'n harde buik.' Alleen 's nachts werken waren ze niet gewend. Elsa had de hoop om thuis te komen niet opgegeven. Op 27 januari moesten Japke en Baukje terug naar Vught, maar daar hoorden ze dat ze vrijgelaten werden. Baukje was dolgelukkig, al haar vrienden en haar familie hebben haar verwelkomd met bloemen fruit en boeken. Prompt daarop wordt ze ziek (difterie) en komt in bed terecht: 'Ik lig nu heerlijk van alles te genieten.' Verder vraagt Baukje aan Julia een foto van Elsa. Elsa had in Vught nog een foto van zichzelf en die tussen Baukje en een ander meisje verloot. Dat andere meisje won, dus vraagt Baukje er nu één aan moeder: 'Ik hoop niet dat u mij erg onbescheiden vindt,' anders 'moet ik mijn geduld op de proef stellen totdat Els terug is.'

Westerbork

Baukje krijgt haar foto. In een tweede brief van 7 maart 1944 schrijft ze dat ze hem op haar kamertje heeft gezet. Ze vond het wel erg dat mevrouw Van Gool er door haar achter moest komen dat Elsa een vriend in het kamp heeft opgedaan. Ze dacht dat ze het wel al zou

weten. Het was inderdaad leuker geweest als Elsa het zelf meegedeeld zou hebben. Baukje vraagt of mevrouw Van Gool nog bericht van Elsa heeft gehad. Ja, ze wist dat Elsa half-joods is. Dat had ze verteld, en ze ging zelf ook van de veronderstelling uit dat ze daarom langer moest blijven. Dan, mysterieus: Elsa 'had het dus wel goed gezien. Het is dus voor haar geen teleurstelling, wanneer u het haar zou schrijven. Gelukkig dat er meerderen zitten. Je hebt voldoende steun aan elkaar.' In een tweede PS achter de brief, valt plotseling de opgewekte toon weg. Baukje ontving het treurige nieuws dat Elsa was overgeplaatst naar Westerbork. 'Japke was hier ook. We konden wel huilen. Zelf ben je vrijgekomen uit het kamp en één van je beste vriendinnen wordt doorgestuurd. Hier hadden ze toch niet op gerekend. God geeft op zijn tijd uitkomst, als we alles aan Hem overgeven, dan komt alles goed.'

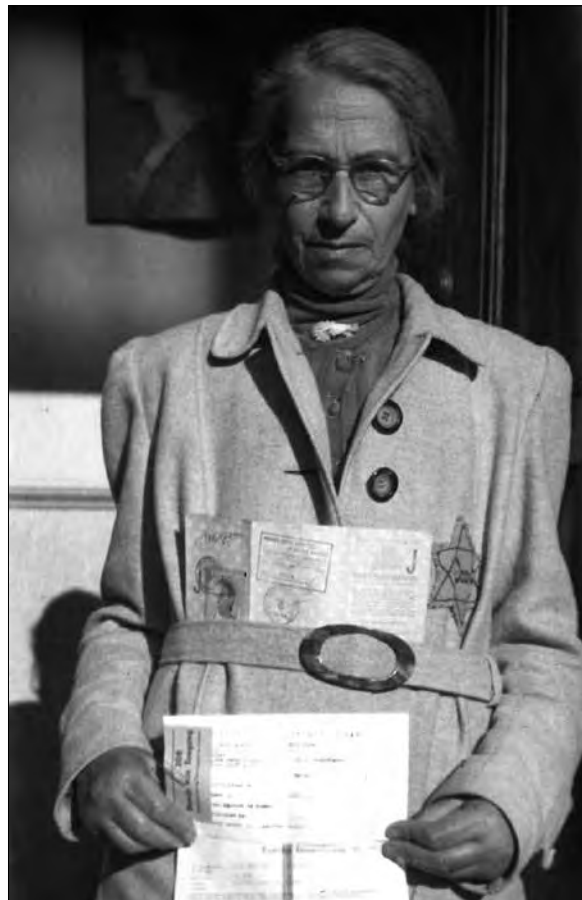
Kort daarop schrijft ook Japke nog. Overplaatsing naar Westerbork, kan het nog erger? Zou Nico het wel weten? Elsa had hun gevraagd toch maar over hem te schrijven, om reden dat zij dat zelf niet kon. Maar Westerbork is erg. Je kunt er niet bij in de buurt komen. 'Er komen wel eens patiënten uit Westerbork in het A.Z. in Groningen. Kreeg Elsa nu maar eens iets, bijvoorbeeld difterie, niet al te erg. Dan moet ze naar de barak bij ons. Wat zouden we een plezier hebben. Ze ontsnappen daar ook wel eens.'

Dat is dus niet gebeurd. Blijkbaar was Elsa's half-joods zijn een probleem geworden – dat blijkt tussen de regels door ook uit de brieven van haar vriendinnen – en heeft de familie nog geprobeerd er iets aan te doen. Een uittreksel uit het geboorteregister van 8 maart 1944 verklaart dat Elsa niet behoort tot een kerkgenootschap. Ook heeft de familie blijkbaar nog een verklaring opgestuurd van de Voorburgse Vereniging van Vrijzinnig Godsdienstigen. Op 15 maart 1944 verklaarde het secretariaat 'dat mejuffrouw Elsa Louise van Gool, van haar zesde tot haar dertiende leerlinge was van de vanwege genoemde Vereniging gehouden zondagsschool en van 1930 tot 1940 organiste van de zondagsschool voornoemd, en plaatsvervangend organiste van de gewone kerkdiensten van de vereniging.'

Deze inspanningen waren vruchteloos. Een brief van broer Wouter met vragen over haar lot werd vanwege het kamp ('uw brief hebben wij in dank ontvangen') op 11 maart beantwoord met de suggestie inlichtingen te vragen aan de Commandant van Westerbork: 'Anders is er in Westerbork toch zeker wel een instantie die u iets kan helpen.' Maar toen was het al te laat. Elsa was op 2 maart naar Westerbork overgebracht en een dag later op transport gezet naar Auschwitz, waar zij kort daarop (6 maart?) is vermoord.

Moeder Julia en zoon Otto

Na de oorlog heeft haar moeder nog trachten te achterhalen wat er verder met haar is gebeurd. 'Na de bevrij-

Moeder Julia van Gool met alle documenten die betrekking hebben op haar status. Een gênanter tijdsbeeld is nauwelijks denkbaar.

Collectie familie Van Gool

ding heb ik mij onmiddellijk met het Rode Kruis in verbinding gesteld, doch alle nasporingen waren vergeefs. Op mijn advertentie is ook niemand komen opdagen, zodat ik wel moet aannemen dat zij het lot heeft moeten delen met duizenden anderen.⁵

Moeder Julia werd vanwege haar joodse afkomst direct getroffen door de anti-joodse wetten die de Duitsers na 1941 namen. Haar girorekening werd door de Postcheque- en Girodienst keurig volgens de regels opgezegd, want joden kwamen daar niet langer voor in aanmerking en het restant van haar rekening werd overgedragen aan de joodse bank Lippman-Rosenthal. Daar moesten vanaf augustus 1941 alle joodse gelden en effecten worden ondergebracht. Ook kreeg zij een J-stempel in haar persoonsbewijs en moest een ster dragen. Twee jaar lang is zij bezig geweest daar onderuit te komen. Vanwege het doopregister der Evangelisch Lutherse Gemeente te Amsterdam, kreeg zij een verklaring dat haar echtgenoot Luthers gedoopt was. Daarmee kon een proces in werking worden gesteld dat haar als echtgenote van een niet-jood voor vervolging kon vrijwaren. Dat verhinderde overigens niet dat zij werd opgepakt en ook (naar Westerbork?) afgevoerd. Maar haar huwelijk redde haar toch. Op de een of andere mistige manier kwam zij weer vrij. Buurtgenoten kunnen zich nog herinneren dat zij door de halve buurt van station Voorburg werd opgehaald en in optocht thuisgebracht. Op 1 oktober 1943 kreeg zij van de 'ärztliche Verbindungsstelle' uit Amsterdam een 'vorläufige Bescheinigung' waaruit bleek dat zij geen jodenster meer hoefde dragen. Ze was hier zeer blij mee en dat werd uitgebreid gevierd.

Ook zoon Otto (1918) is in de oorlog opgepakt, voor het verspreiden van De Waarheid. Hij is gewoon door de Nederlandse politie opgepakt op nummer 7. Dat schijnt allemaal op een nogal ongelukkige manier te zijn verlopen. De Voorburgse politie stond (dat werd tenminste na de oorlog verteld) grotendeels aan de goede kant in de oorlog, en als ze iemand moesten oppakken deden ze dat op een trage en omslachtige wijze. Ook op nummer 7 schijnen zij eerst langdurig in gesprek te zijn geweest met moeder Julia, maar Otto raakte in paniek, begon kranten uit het raam te gooien en is zo in de armen van

de politie gelopen. Otto heeft eerst van 12 augustus 1941 tot 15 maart 1942 gevangen gezeten in het Oranje-hotel, daarna als 'Nacht und Nebel Häftling' in de concentratiekampen Buchenwald, Natzweiler en Dachau. Hij heeft de oorlog wel overleefd. Otto is van 1984 tot 1994 nog voorzitter geweest van Vereniging van Oud-Buchenwalders. Hij is in 2006 overleden.

De enige die zich op de een of andere manier aan al deze ellende heeft weten te onttrekken, was Wouter. Het lukte hem te bewerkstelligen dat de Duitsers hem min of meer met rust lieten. Van concrete verzetsdaden van Wouter zelf is niets bekend; hij heeft er nooit over willen praten. Wel werd het huis nummer 7 aan het einde van de oorlog een soort hoofdkwartier van de Binnenlandse Strijdkrachten.

Wouter van Gool

Wouter van Gool (1911-1990) was zonder twijfel de meest schilderachtige persoon in de eerste honderd jaar van de laan. Hij was een klassieke bohemien, iemand die leefde voor de kunst, de muziek en het leven in het algemeen. Zijn huis en tuin waren voor de kinderen uit de buurt de plaats waar zij heen konden gaan om dingen te doen die thuis niet mochten. Zijn neefjes en nichtjes beschrijven hem als een rare oom, zo eentje die dingen deed en zei die andere volwassenen wel uit hun hoofd lieten. Onaangepast, maar dat mocht toen nog.

Wouter was al voor de oorlog begonnen met verschillende baantjes, zoals etaleur en plateelschilder, maar kwam uiteindelijk terecht bij de fotograaf Eiselin in Delft, waar hij in de donkere kamer werkzaam was. Dat leverde echter zo weinig op dat hij besloot dat het maar beter was zelfstandig te blijven, en daar heeft hij zich de rest van zijn leven aan gehouden. Wouter werd het kunstcentrum van de laan. Al in 1938 noemde hij in Het Vaderland het huis op nummer 7 de 'toonzaal Wouter van Gool'. Ook aan het begin van de oorlog organiseerde hij tentoonstellingen aan huis. Zo was er kort werk te zien van vijf Rotterdammers, die 'bij de ramp der oorlogsdaden alles hadden verloren, maar sedertdien weer onversaagd aan den arbeid zijn getogen.' Ook zelf exposeerde hij zijn fotowerk: bedrijfsfoto's, portretten en landschap-

pen. De laatste categorie achtte Het Vaderland het belangwekkendst: 'uitstekende opnamen van zachte, stille, lichtelijk 'poëtische' en toch fototechnisch zuivere natuurstemmingen.' Als portretfotograaf legde Van Gool zich toen vooral toe op kindportretten: 'Het argelooze en onbeschrevene van het kind trekt hem en in overeenstemming hiermee zoekt hij bijna steeds een blonde, open licht- en toonwerking. Geen sterke vergrotingen, geen hevige belichtingen, geen nadrukkelijke zakelijkheid of dramatiek; in deze afwezigheid van alle knaleffecten ligt de deugd van dit oprecht bedreven handwerk.'

Na de oorlog bleef Wouter bij zijn moeder wonen. Hij had beneden zijn donkere kamer, studio en woonkamer, zij woonde boven. Als er één ding in het leven van Wouter centraal stond dan was het wel de jazz. Hij was in de oorlog een van de initiatiefnemers en medeoprichters van de Dutch Swing College Band. Hij had ook de ambitie om na de oorlog een soort jazzconservatorium op te richten. Hij organiseerde al tijdens de oorlog, in 1944, met de Dutch Swing College Band concerten met toelichting en uitleg in Amicitia. Er ontstond een keer enorme paniek omdat

*De 'toonzaal Wouter van Gool' op nummer 7. Rietveldinterieur met afbeeldingen van jazzmusici aan de muur.
Foto Wouter van Gool*

Sidney Bechet wordt in de eersteklas wachtkamer van station Hollands Spoor uitgeroepen tot eerste erelid van de Haagse Jazzclub. Rechts achter de man in regenjas Wouter van Gool, met achter hem: Paul Acket, Dim Kesber (met klarinet), verder Peter Schilperoort en Kees van Dorsser.

Collectie In 't Hout

er een inval van de Duitsers dreigde, maar het bleek dat die een andere zaal in Amicitia hadden gehuurd voor een bijeenkomst. Wouters jazzgezelschap is toen maar stille-tjes door de achterdeur vertrokken. Na de oorlog werd hij actief als organisator en publicist. Hij bleef de stuwende kracht achter de Dutch Swing College Band, hij loste conflicten over de te spelen muziekstijl op en voorkwam daarmee dat de band in de problemen raakte. Bandleider Peter Schilperoort was een goede vriend van Wouter.

Wouter was de eerste die de grote Amerikaanse namen uit de jazz naar Nederland wist te halen. Het eerste Haagse jazzconcert in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen in 1948 was zijn initiatief. Vanaf 1949 organiseerde hij nationale en internationale jazzconcerten en festivals in Het Kurhaus en De Dierentuin. Hij was verantwoordelijk voor de Nederlandse optredens van verscheidene Amerikaanse jazzartiesten met wie hij in

Parijs contacten legde. Het was niet makkelijk om jazzmusici naar Nederland te halen, want er was nauwelijks geld beschikbaar voor kunst en cultuur en Amerikaanse jazzbands moesten in dure dollars betaald worden. Maar soms lukte het om, vooral zwarte, jazzmusici die in Parijs werkten naar Nederland te halen. Voor sommigen maakten die 'wilde negermuziek die geen pas gaf', voor anderen was de jazz een hoge kunstvorm. Dan bestond weer het idee dat jazz onlosmakelijk met ras verbonden was en door anderen dan zwarte musici slechts imperfect kon worden uitgevoerd. Maar als ze hier optraden stonden de kranten er vol van. Van Gool speelde hierbij een centrale rol. Zo organiseerde hij in juli en september 1951 in het Kurhaus te Scheveningen internationale jazzfestivals, met beroemde Amerikanen zoals Sidney Bechet (saxofonist en klarinettist) en zanger Al 'Fats' Edwards. Wouter van Gool had tijdens een bezoek aan Parijs al met de zangkunst van Edwards kennisgemaakt,

waarvan hij in het orgaan van de Haagse Jazzclub van juni 1951 verslag deed: 'Wat hij zingt, is dan ook zeer boeiend; zijn stem is als een orgel, zijn voordracht doorleeft een kinderlijk primitief, typisch negers, met een natuurlijke, ongekunstelde mimiek en gebaren.'⁶

Vanaf 1953 organiseerde Wouter jazzcompetities en -concoursen om beginnende orkesten meer bekendheid te geven. Hij is dat als jurylid blijven doen tot in de jaren zeventig. Ook was hij betrokken bij het organiseren van jazznachtconcerten in Amsterdam. In 1956 kwam hieraan een einde toen de band van Lionel Hampton in de Apollohal zoveel lawaai maakte dat hij door de politie van het podium werd gehaald.⁷

Zijn hele leven is Wouter secretaris en later erelid van de Haagse Jazzclub gebleven. In de jaren vijftig was hij redacteur van het muziekblad Rhythme, waar ook de

jonge Paul Acket werkte. Er zijn hardnekkige geruchten dat Acket voor de opbouw van zijn festivalimperium dankbaar gebruik heeft gemaakt van het internationale netwerk en het adressenboekje van Van Gool. Maar Wouter vond dat best, hij hield niet van ruzie, zeiden zijn vrienden (wel van jenever, voegden zij er dan aan toe ...). Het echte verhaal van Wouter van Gool en de jazz moet nog worden geschreven. Hij heeft een uitgebreide collectie jazzfoto's nagelaten en tal van recensies. Daar is op zich een boek mee te vullen.

Naast de jazz bleef hij ook lange tijd als fotograaf actief. Aan het eind van de oorlog schijnt hij veel foto's gemaakt te hebben van overledenen, als laatste aandelen. Na de oorlog bleef hij portretten maken en trouwreportages. Voor dat laatste moesten de gelukkig gehuwden vooral niet te vroeg langskomen. De jazz en de drank maakten dat Wouter vaak pas laat aanspreekbaar was. Het jonge paar moest voor de deur wachten, want Wouter was nog niet wakker. Zijn moeder stond dan net zolang te roepen totdat hij mompierend tevoorschijn kwam en alsnog ging fotograferen. Ondanks dit alles bleef hij een gewild fotograaf. Hij kon het namelijk wel.

Wouter had ook een vaardige pen. Onder het pseudoniem Woldert van Goldert schreef hij ironische gedichtjes over (semi-)actuele zaken. Hij werd medewerker van de Haagse Courant, waarbij hij vooral tot taak had recensies van concerten en andere voorstellingen te schrijven en er foto's van te maken. Er zijn nauwelijks jazzboeken te vinden zonder foto's van Wouter van Gool. Meer en meer kwam hij ook terecht bij allerhande amateuruitvoeringen, waar hij met open armen werd ontvangen omdat hij altijd een vrij mild oordeel had en positieve stukjes schreef.

De Vlieger

Wouter was in Voorburg onder meer lid van de Culturele Raad en van maart 1972 tot september 1974 lid van de gemeenteraad voor de Onafhankelijken van Piet Jansen. Hij heeft nog geprobeerd om in Voorburg een straat naar Duke Ellington te vernoemen, maar dat werd tegengehouden. De gemeente Den Haag heeft hem onderscheiden voor het vele pionierswerk dat hij heeft verricht. Wouter was, hoewel een eenling, een netwer-

Deel van een platenhoes van de Dutch Swing College Band, met de namen van de muzikanten in handschrift toegevoegd. Collectie Muziekcentrum Nederland

ker pur sang, hij kende iedereen, iedereen kende hem in de wereld van de Haagse jazz en de amateurkunsten. Voor heel wat ensembles in moeilijkheden wist hij met een goed gesprek op de afdeling Kunstzaken van de gemeente Den Haag de reddende subsidie los te praten. Van Gool was ook een van de mensen achter de redding van de molen 'De Vlieger', die aan de Allard Piersonkade in het watergebied van de Broeksloot stond. Samen met Cees Voorhoeve en Gerard Koppe voorkwam hij sloop. In 1989 werd de molen zelfs over het spoor van de Hofpleinlijn verplaatst naar Essesteijn.

Vrijwel alle activiteiten van Wouter speelden zich in de avond af. Dat kwam goed uit, want volgens zijn vriend uit de laan Lodewijk Bouwens 'sliep hij tot in de middag, stond op, ging per fiets naar de redactie, nam door waar hij heen moest, vermaakte zich overal opperbest, bleef hier en daar een tijdje hangen, eindigde meestal in de sociëteit aan het Achterom die tot vroeg in de ochtend open was, en fietste in de kleine uurtjes, sigaar in de mond, druppel aan de ruim bemeten neus, terug naar de Laan van Heldenburg.' Lodewijk herinnert zich nog goed 'dat hij mij een keer berispelend toesprak omdat de buitenlamp bij onze voordeur niet gebrand had de nacht daarvoor. Hij gebruikte die namelijk als hij 's ochtends vroeg de laan in fietste als laatste baken voordat hij thuis was, en in het donker viel het hem moeilijk koers te houden na de vele versnaperingen van de avond.'

Wouter vond het ook prachtig als de jeugd hem betrok bij plannetjes. Zo stond hij toe dat de jongens van de laan met elkaar een hut bouwden in zijn achtertuin. Het werd een prachtig exemplaar. De jeugd bleef maar timmeren en zagen, terwijl Wouter tot een uur of vijf nog rustig in zijn bed lag. Toen de kinderen klaar waren werd de hut door de oudste bewoonster van de laan, mevrouw Jacquot van nummer 8, samen met Wouter officieel geopend. Er kwam zelfs echte champagne aan te pas.

Zijn huis was in de latere jaren een enorme puinhoop, overal foto's, boeken, enorm veel schilderijen in drie vier lagen tegen elkaar op de grond tegen de muur, oude doorgezakte fauteuils, stoffig en aardedonker, echt de sfeer van een kluisenaar. Hij verzamelde en bewaarde

letterlijk alles wat ooit in zijn handen was gekomen. Wie bij hem binnenkwam, moest zich een weg banen om door alle kranten, spinraggen en andere inventaris heen te komen. Een stoel was alleen vrij voor Wouter, de andere waren verdwenen onder een laag boeken, tijdschriften, wolken stof en kleding, maar hij wist donders goed wat hij had en waar het lag.

In de loop van de jaren tachtig ging zijn gezondheid achteruit. Hij wist nog net op tijd zijn burens te waarschuwen toen een hersenbloeding zich aankondigde. Vloekend en tierend verdween hij in de ziekenauto. Terwijl Wouter revalideerde bij de zusters Franciscanen in Het Jachthuis te Wassenaar, knapten burens, de familie In 't Hout van nummer 1, zijn huis op. Toen hij weer terug was, bleek Wouter zeer ingenomen met de verandering en schreef een bedankbrief aan al zijn relaties. Uiteindelijk kunnen we zeggen dat hij van het goede des levens heeft genoten. Bij de renovatie hebben de burens wel twintig winkelwagentjes gevuld met lege flessen, die hij in de keuken (zijn donkere kamer) had staan. Onderop werden nog bierflesjes uit de oorlog gevonden ...

*Wouter van Gool als jong
artiest.
Collectie familie Van Gool*

HELDENBURGDWARSSTRAAT

Na de oorlog

Kerkgang en repatrianten

Dirk Beekman

Na de oorlog was alles alweer verbazingwekkend snel bij het oude. Men was bezig met de wederopbouw en dat betekende vooral dat er niet over nieuwe dingen werd nagedacht. Kamerverhuur was er altijd al geweest in de laan, maar de eerste jaren na de oorlog bleef ook gedwongen inkwartiering nog heel gewoon.

De gereformeerde Opgangkerk, die het midden van de laan domineerde. Ansichtkaart met blik vanuit de Oranjelust door de Heldenburgerdwarstraat, die nu Zuyderloostraat heet. Collectie Van Aalst

De familie Walvis van nummer 9 kreeg inkwartiering van een Schevenings vissersechtpaar. Zondags gingen ze in hun mooie klederdracht ter kerke en velen met hen.

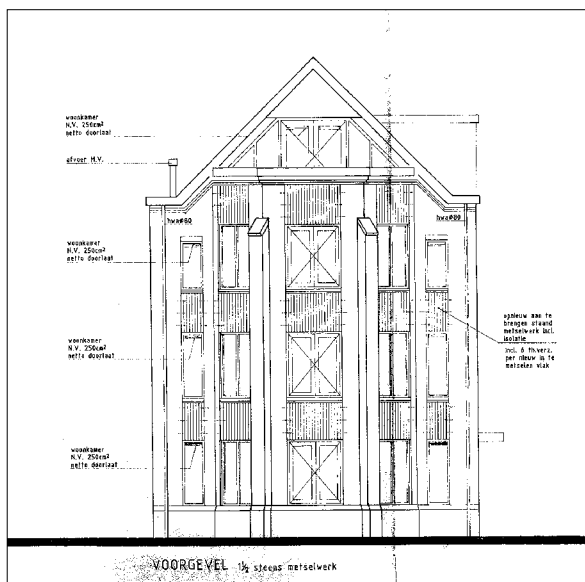
Voor de kinderen, en daar waren er aanvankelijk nog veel van, was de naoorlogse tijd fantastisch. Het was nog echt een dorp in de laan. In de zomer bouwden ze tenten bij elkaar in de tuin of gingen naar het zwembad in de Badhuislaan. Na afloop kochten ze dan een ijsje bij de ijskar van Jamin die daar steevast voor de uitgang wachtte. Aan de overkant van de Broeksloot bij het postkantoor aan de Prins Bernhardlaan waren grote opslagplaatsen van klinkers en ander bouw materiaal. Hier werden hutten gebouwd of gingen ze ‘flapdraaien’ in de Broeksloot. In de winter ijschotsje springen op de Broeksloot of schaatsen op de ijsbaan achter het post-

kantoor. Een zeikpoot of een geheel nat pak waren geen uitzondering. Op zaterdag werd het dubbeltje zakgeld besteed aan een zak koekkrumels bij Simon de Wit in de Herenstraat of aan toverballen of drop in de snoepwinkel in het Wielemakersslop. Maar het meest centrale punt voor veel Heldenburgers was nog steeds de kerk. Vooral voor de gereformeerden, want die hadden hier hun kerk.

Kerkgang

Voor de meeste Heldenburgers van nu is de Oude of Martinikerk, met zijn vijftiende-eeuwse toren een pronkjuweel aan het begin van de laan. Maar de kerk is getuige geweest van beeldenstormen en kerkscheuringen. Veel laanbewoners kwamen er nooit, want de oude kerk was er alleen voor hervormden. Voor de laan is dat ook belangrijk geweest, want in 1887 richtte men in Voor-

De familie De Hoog (nummer 3) geportretteerd door Wouter van Gool, in de tijd van de Marshallhulp. Foto familiebezit

burg de Gereformeerde Kerk op die zich afscheidde van de Hervormde Gemeente. Zo'n kerksplitsing ging diep in het dorp. Nog jaren later werd Cornelis de Wit, grootvader van Arjen van Aalst van nummer 3, secretaris van de Gereformeerde Jongelingsvereniging Spreuken 23:23a

Jitte in de Laan

*Ik woon hier nu al 12 jaar
Maar het is niet zwaar
Leuke bewoners en veel vrienden
Ik heb met hen veel fun
Soms door de straat wandelen met mijn konijn,
Dat vond zij erg fijn
Ons huis is nu al 100 jaar
En het is nog steeds niet klaar
De barbecueën zijn altijd erg gezellig
Kletsen en dansen met iedereen
Erg gezellig en meteen
Op de hoogte van iedereen
Maar het leven hier is zeker niet zwaar*

Jitte Reinhard (12 jaar, nummer 36)

Ik vind dit een mooie straat, omdat de kerk erachter staat en als de bomen bloeien. En ik vind de huizen ook mooi.

Milou Tuyn (8 jaar, nummer 35)

en gelovig in hart en ziel, in de laan nog wel eens nage-roepen dat hij een 'dolerende' zou zijn.¹

Die dolerenden hadden een nieuw kerkgebouw nodig. Na enkele verhuizingen van de groeiende gereformeerde kerk werd besloten tot nieuwbouw tussen de Laan van Oostenburg en de Laan van Heldenburg. Deze Opgangkerk werd gebouwd in 1910, nog voordat de eerste huizen opgeleverd werden. In de Laan van Heldenburg ter hoogte van de Zuyderloostraat werd een perceel verworven dat eigenlijk voor woningbouw bestemd was. Daar werd een kerkenraadkamer met een bovenzaaltje gebouwd. Via een gang langs een binnenplaatsje was deze achterbouw verbonden met het kerkgebouw aan de Laan van Oostenburg. Het aantal gelovigen nam sterk toe (de bereikbaarheid werd groter dankzij de blauwe tram) en in 1929 werd de kerk uitgebreid. Het achtergebouw kreeg een royale uitbouw met erker, met een stenen plaatsje ervoor. Veel kerkgangers kwamen wandelend naar het midden van de laan en anderen kwamen via de Laan van Haagvliet of de Parkweg. Zo vormde zich in de eerste zestig jaar van de laan, iedere zondag, vóór half tien, een grote stroom van mensen die naar de kerk gingen.

De kerk stond in die tijd centraal in het dagelijkse leven. Men had binnen de kerk veel aandacht voor elkaar. Men deed veel aan armenzorg, zowel in geld als in natura. Je had de mannenbroeders, en de vrouwen hadden een zustercomité. Zij zorgden voor leden van de kerk die het moeilijk hadden, en bezochten ouderen, alleenstaanden of zieken. Vanaf 1937 woonde de familie De Hoog op nummer 3. De vader van Ineke Schippers de Hoog was diaken in de Opgangkerk. Ineke schetst een levendig beeld van het gereformeerde leven in de jaren na de oorlog:

De gereformeerde kerk had een achteringang in de

Tekening voor de verbouwing van de achterzijde van de Opgangkerk door P. Meeuwisse, 1989-1990. Collectie In 't Hout

laan. In 1946 werd ik als jongste dochter van ons gezin geboren. Op de eerste zondag, ma lag nog in het kraambed, maar de baby werd al gedoopt zonder mama erbij. De oudste dochter (18 jaar ouder dan de baby) droeg de baby via de achteringang de kerk in (het was heel slecht weer) en kon direct na de vroegdoop weer snel via de laan naar huis terug. Een zondag bij ons in de Laan van Heldenburg begon met ons grote gezin van 7 kinderen in de nette zondagse kleren en de gepoetste schoenen. We kregen een broodje en een kop thee en op tijd liepen we in een rij naar de kerk. Het klokgelui van de Oude (hervormde) Kerk begeleidde ons. Mijn moeder had in de jaren vijftig altijd een hoedje op naar de kerk, mijn vader had een gleufhoed, maar zette die in de kerk af. Wij hadden een 'vaste' bank waar ons gezin zat. Veel grote gezinnen zaten in die tijd in een eigen bank. Pepermuntjes waren altijd de zoethoudertjes voor de jongste kinderen. Er was nog geen kindernevendienst, dus het was een lange zit voor kinderen. Mijn vader was een periode diaken en later ook ouderling. Soms mocht je dan bij hem in die speciale bank zitten, dat was even iets anders. De diensten met avondmaal duurden extra lang. Men ging allemaal aan lange tafels zitten, voorin de kerk. Na de kerkdienst was het koffiedrinken thuis

In 1949 was Nederland weer wat opgekrabbeld. De Parkweg werd drukker en drukker. De hoek met de Laan van Heldenburg was ook toen al wat onoverzichtelijk.
Collectie Van Aalst

Ik vind de straat heel leuk, omdat er aardige mensen zijn. En ik vind het leuk om buiten te stappen.

Lieve Efferink (7 jaar, nummer 50)

en de warme maaltijd was toen rond één uur. Pa deed daarna z'n zondagmiddagslaapje. Ma en de kinderen ruimden op en deden soms een spelletje. Later op de dag werd er gewandeld, soms naar Vreugd en Rust, hertjes voeren. Om vijf uur na de thee gingen we weer naar de kerk, de kleintjes hoefden dan niet nog een keer mee. Na de kerkdienst maakten we gebruik van een broodmaaltijd, waarbij bijna altijd wel vrienden en vriendinnen meeaten en dat was een gezellige boel. In latere jaren mochten we wel 's middags een eindje fietsen of badminton spelen, maar er was altijd zondagsrust.

In het begin van jaren zestig speelde nog de vraag of je mocht fietsen op zondag. Later, toen op de Parkweg (hoek Laan van Oostenburg) de IJssalon werd geopend, volgde de discussie over het kopen van een ijsje op zondag. En als je zaterdag een feestje had, dan moest je zondagmorgen gewoon in de kerk zitten. Maar het werd niet als dwang gevoeld.

Ook bij de familie Van Dalen, die bijna vijftig jaar op nummer 22 woonde, leven goede herinneringen aan die tijd: vader Arie, moeder Janie en hun vijf kinderen vormden een degelijk gereformeerd gezin. Arie van Dalen was met vrouw en twee dochters in 1954 naar Voorburg verhuisd. Hij had zijn schoenmakerszaak op de hoek van de Herenstraat en de Kerkstraat. Arie was als ouderling diverse keren lid van de kerkenraad. Overigens had hij als ondernemer vaak moeite met 'het eeuwige gezeemel' van de medebroeders. Hij voelde zich als diaken meer in z'n sas. Op oudere leeftijd werd hij nog eenmaal ouderling, in woonzorgcentrum Rustoord. Moeder en vader Van Dalen gingen met hun tijd mee. Maar ... gereformeerd, dat bleven ze.

Ergens in de jaren zestig ging op een avond de deurbel. Arie en Janie verwachtten een groepje mensen om een sketch te oefenen voor een bruiloft. De kinderen werden

net naar bed gebracht. Topdrukte in huize Van Dalen. Vader Arie deed de deur open en daar stond onmiskenbaar een Jehovahgetuige met aktetas onder de arm. 'Ik ben gereformeerd en ik blijf gereformeerd,' sprak Arie en gooide de deur voor de neus van de verbouwereerde man dicht. Even later bleek het iemand van de verwachte groep te zijn. Geintje! Maar het is een gevleugelde uitspraak in de familie geworden.

Volgens Ineke Schippers was de sfeer in de laan ten opzichte van andersdenkenden prima. De jeugd speelde gemakkelijk met elkaar buiten. Haar ouders hadden gesprekjes met burens, maar op bezoek gaan deed men toch vaak wel bij gelijkgestemden. Haar moeder gunde altijd de gereformeerde middenstand de klandizie.

In de jaren zestig werd de kerk nog eens verbouwd. Een aantal gezinnen had in die tijd een harmonium. Al wandelend door de laan kon je de liederen horen die gezongen werden. In het zaaltje met uitzicht op de Laan van Heldenburg werd onder andere catechisatie gegeven. Dit achtergebouw heette: 'De Heldenburcht' en is tot in de jaren tachtig het thuishonk van Jongeren Kontaktgroep Kreatie geweest. Kreatie is in 1968 ontstaan uit een samenvoeging van de jongelingenvereniging en de meisjesvereniging en bestond uit middelbare scholieren. Er vonden discussies plaats over geloofszaken, maar er waren ook culturele uitjes, kampeerweekenden en sportieve activiteiten. Arjen van Aalst kan zich de vele playbackshows en feestjes in de jaren '80 nog goed herinneren. Al met al was Kreatie een combinatie van

leuke jonge mensen, waaruit een groot aantal relaties ontstond.

In de jaren zeventig en tachtig ging het bergafwaarts met het kerkbezoek en in 1986 moest de Opgangkerk afgebroken worden. Het opengekomen deel in de laan werd gekocht door Paul Meeuwisse, die er appartementen bouwde. De gevel is in de oude Heldenburchtstijl herbouwd. Landelijk gezien begonnen in 1961 enkele predikanten uit de hervormde en gereformeerde kerken met gesprekken, die uiteindelijk in 2004 zouden leiden tot een fusie onder de naam 'Protestantse Kerk in Nederland' (PKN). Zo kwamen de gelovigen uit Voorburg na meer dan honderd jaar weer tot het gemeenschappelijk gebruik van de Oude Kerk.

Terug uit de Oost

Maar die na-oorlogse wereld is maar net zoals je ernaar kijkt. Veel repatrianten kwamen terug uit de koloniën, en moesten wel heel erg wennen aan het Nederland van de jaren vijftig. Henri Ligtenberg van nummer 45 was op 3 januari 1939 getrouwd en drie dagen later in Genua ingescheept naar Indië. Daar werd in 1941 op de dag dat de Japanners Indochina binnenvielen hun zoon Allart geboren. Blij de kampen overleefd te hebben, maar overigens berooid en qua gezondheid zeer zwak, kwamen zij na de oorlog weer terug. Het lukte vader een nieuwe baan te vinden in Delft en na veel weigering ook vergunning om op nummer 45 (in zijn eigen huis!) te mogen wonen. Bedden - met stromatras - werden gekocht en de familie zorgde voor de rest van het meubilair en wat al niet in een huishouden nodig is. Met geleende lakens en slopen betrokken zij het huis, maar niet alleen. Want de vergunning was 'onder voorbehoud van aanwijzing van een ander gezin ter inwoning'. Een ouder echtpaar kreeg de achterslaapkamer, twee zolderkamers en gebruik van

Ik speel maar heel soms buiten, dat is moeilijk, omdat al die auto's er staan. Ik vind het fijn als er toevallig ergens geen auto staat, dan kunnen we stoepranden.

Sam Tuyn (11 jaar, nummer 35)

De laan in de jaren vijftig. In de verte komt juist de Poederdot, de 'koningin van Voorburg', aanfietsen. Het onderschrift van de ansichtkaart is uiteraard onjuist.

Collectie Frits Jaspers

Ik vind het leuk om in de straat te wonen, dan kan je vriendjes maken. Emelie is mijn vriendinnetje en Eva. Ik vind het leuk op de fiets. En ik heb de liefste zus.

Evy Efferink (5 jaar, nummer 50)

keuken. Dat zij niet zo zuiver waren geweest in de oorlog, bleek pas later, wellicht was de gedachte van Huisvesting: die mensen uit Indië weten toch nergens van ... De verplichting tot inwoning zou nog tot 1957 duren.

Het langst weg was Leendert Rietdijk van nummer 62. In 1934 ging Leendert naar de marine en kwam af en toe nog thuis. In januari 1938 ging hij voor drie jaar naar Indië en kwam pas na de Tweede Wereldoorlog op 31 december 1945 weer thuis in Voorburg. Na drieënhalf jaar krijgsgevangenschap in Nagasaki was de vreugde

Joan Poort met straatverkoper in Bombay.

Collectie Joan Poort

in huize Rietdijk groot, toen de familie op 2 november 1945 hoorde dat hij nog leefde. Jarenlang hadden zij niets meer van hem gehoord.

Joan en Coert Poort

De familie Poort kwam met dochter Linde en zoon Arjen in 1968 in de laan wonen. Hier werd later dochter Brende geboren. Hun geschiedenis geeft goed aan hoe het leven in Nederland was de eerste jaren na de oorlog.

Joan Prince is in 1927 in Bombay geboren. Haar vader was importeur van kantoormachines. Hij had in die tijd al een auto, een T-Ford. Toen Joan zeven jaar was, verhuisde het gezin naar Calcutta, waar Joan naar een Ierse nonnenschool ging. Maar de 'Japanse oorlog' (zoals WO II in India werd genoemd) brak uit. Er dreigden bombardementen en de familie vluchtte terug naar Bombay. Hier ging Joan naar een Engels-Schotse school. In 1942 heeft ze als vrijwilligster geallieerde soldaten bijgestaan, die de stad passeerden op weg naar het front in Birma. De jongens hadden er geen idee van waar ze naartoe gingen.

Coert Poort is geboren in Rotterdam uit echt Friese ouders. Later verhuisde de familie naar Voorburg. Vlak na de oorlog werd Coert uitgezonden door de Nederlandse Handelsbank naar Bombay. Hier ontmoette hij in 1947 Joan.

De liefde tussen Joan en de jonge Nederlander ging in het begin niet over rozen. Het was in de koloniale tijd onacceptabel dat een blanke jongeman serieus omging met een gekleurd meisje. Trouwen hoorde al helemaal niet! Hun relatie zou schadelijk zijn voor Coerts carrière. Van alle kanten werd druk op hen uitgeoefend, maar zij zetten door en kregen ten slotte de zegen van het hoofdkantoor van de bank in Amsterdam, onder één voorwaarde: alvorens te trouwen, moesten ze drie jaar verloofd zijn. Dat gaf problemen, toen Coert na tweeënhalf jaar werd overgeplaatst naar Sumatra. Joan mocht niet ongetrouwd en zonder baan het land in. Met de handschoen trouwen was geen optie, want het Engelse recht kende dit soort huwelijksluiting niet. Uiteindelijk reisde Joan per boot en vliegtuig Coert achterna naar Medan. Op 12 januari 1950, 's morgens om negen uur, kwam ze aan en 's middag om vijf uur was de huwelijksvoltrekking. Ze

veroorzaakte meteen al een schandaal, door bij een baboe haar trouwjurk te strijken. Ongehoord voor de vrouw van de derde man van de bank! Van de ceremonie in het stadhuis verstond Joan niets. Ze kon alleen maar 'ja' zeggen. Pas bij de bevestiging in de Hollandse kerk, waarbij de dominee Engels sprak, voelde zij zich getrouwd.

Het verblijf in Medan duurde 10 maanden. Het jonge paar woonde in bij de manager, die zich overal mee bemoeide. En het werk ging altijd voor, Coert kreeg vrijwel nooit vrij. Indonesië was net onafhankelijk geworden en de Sumatranen behandelden de koloniale afschuwe-

Als ik uit school kom heb ik uitzicht op de Oude kerk en dan zie ik in onze Laan steeds de seizoenen veranderen. Vooral de bloesem van de Japanse kers is erg mooi en dat maakt mij blij!

Josianne van Aalst (12 jaar, nummer 3)

lijk. Ze vermoordden hele gezinnen op de rubberplantages. De dreiging werd zo groot, het leven zo drukkend, dat ze besloten naar Nederland te gaan.

Omdat Coert drie maanden voortijdig vertrok, hield de bank het extra salaris dat hij tegoed had na zes jaar tropendienst, onmiddellijk in. Bovendien moesten ze de overtocht op het zwaar overbeladen schip, de Johan van Oldenbarnevelt, zelf betalen.

Berooid kwamen zij uiteindelijk in Nederland aan. Ze gingen inwonen bij de ouders van Coert in Voorburg. Hier maakte Joan kennis met het Nederland van de jaren vijftig. Omdat haar schoonouders streng hervormd waren, hielden ze zich aan de zondagsrust. Haren wassen, een ijsje eten of naar de bioscoop gaan was not done. In het huis was geen badkamer, onvoorstelbaar voor een vrouw uit de tropen die gewend was drie keer per dag te douchen. Daarvoor moest ze naar het badhuis, waar je voor 25 cent een stortbad kon krijgen. Haar schoonmoeder, 'moeke', op wie zij dol was, maar die ze niet kon verstaan, leerde haar het huishouden. Zo was er het stofmandje, met stofdoeken en kwastjes, onder andere om plinten mee af te stoffen! Joans ouders die haar in Voorburg bezochten, hadden altijd bedienden gehad en konden zich niet voorstellen dat hun dochter zelf moest poetsen. 'Do you clean your own toilet?' vroeg haar vader verbijsterd.

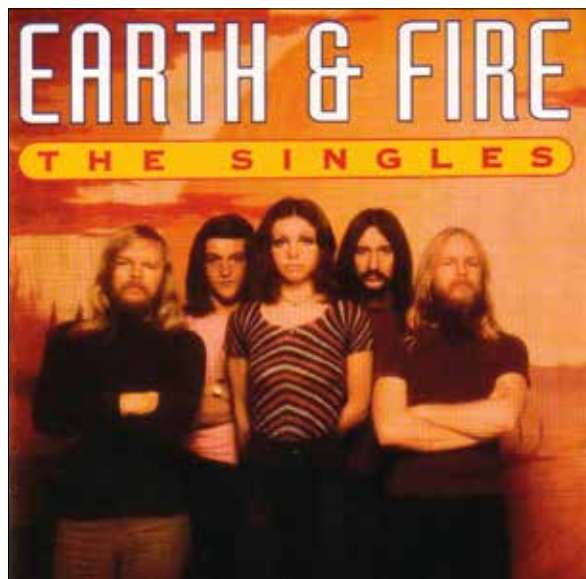
In de winter zag Joan voor het eerst sneeuw en ze was als een van de eersten op het ijs van de tankgracht. Tot ieders verbazing reed ze zo weg op Friese doorlopers! Dat kwam omdat ze in India had gerolschaatst! Later werd ze lid van de Anglo-American Theatre Group en speelde mooie rollen.

Via de Van Woudekade en de Broekslootkade kwamen Coert en Joan uiteindelijk in de Laan van Heldenburg terecht. Coert bleef nog 23 jaar boekhouder, voor ALKA,

*Joan Poort.
Collectie LvH 100 jaar*

*Linksboven:
Trouwfoto van Joan en Coert
Poort op Sumatra.
Collectie Joan Poort*

Platenhoes van Earth and Fire.
Particuliere collectie

Roadfoto van de bussen van
Earth and Fire op een onbekend
punt, jaren zeventig. De bussen
vielen op in de laan.
Collectie LvH 100 jaar

een Zweedse firma, maar zijn eigenlijke roeping was de poëzie, een hoofdstuk apart.

In 2005 viel Joan, tot afgrijzen van de hele buurt, met balkonhek en al naar beneden in de voortuin, met als gevolg: vier gebroken wervels, vijf gebroken ribben en

twee klaplongen. Je zou het niet zeggen als je haar nu in de laan ziet lopen, met voor iedereen een praatje!

De stille jaren zestig

Kort na de oorlog zijn ook veel jonge laanbewoners geëmigreerd, vooral naar Canada. Twee broers van mevrouw Van der Knaap van nummer 51 gingen naar Canada. Helga Doll verhuisde met haar Pers naar Californië. Ook kinderen van de families Jaspers, Anes en Ruijgrok zwermden over de wereld uit. In de laan bleven veel oude mensen achter. Toch zijn de jaren zestig niet geheel aan de laan voorbijgegaan. In Voorburg timmerden musici, zoals Hans Vermeulen en Jerney Kaagman, aan de weg. Hans Vermeulen richtte begin jaren zestig de groep Sandy Coast op. Earth & Fire is lang succesvol geweest. Ook de laan heeft hier een bescheiden rol in gespeeld. Op nummer 6 woonde van augustus 1970 tot mei 1976 Hans Ziech, basgitarist van Earth & Fire. Van hier vertrokken de Mercedes-vrachtbussen van de band een aantal keren in de week naar optredens in plaatsen in heel het land, maar ook naar België en Duitsland. Earth & Fire had in 1972 een Nederlandse nummer één-hit met 'Memories'. Een ander bekend nummer was 'Maybe tomorrow, maybe tonight' uit 1973. In 1974 verliet Ziech de groep, maar hij bleef er als tekstschrijver aan verbonden.

Het werd steeds stiller in de laan. In het begin van de jaren zeventig waren er haast geen gezinnen met kleine kinderen meer. Jur Vlegthert van nummer 2, die in 1969 in de laan kwam wonen, vertelt dat de buurt sterk vergrijsd was. Maar dat veranderde razendsnel! Nog geen vijf jaar later wemelde het van de baby's, peu-

*Als kind woonde ik al in Voorburg. Als ik naar de IJssalon ging, op de hoek van de Laan van Oostenburg, fietste ik altijd door deze laan. En dan dacht ik: oh, wat zijn de mensen hier rijk. Als ik later groot ben, wil ik in deze straat wonen!
Nu woon ik hier! Als ik de straat in kom, geeft me dat een geluksgevoel.*

Joury Tuyn (nummer 35)

Straatfeest was leuk!

Ik vind het heel gezellig hier in de straat, iedereen kent elkaar, ik vind het leuk dat je gedag zegt tegen elkaar. Ik vond het straatfeest heel erg leuk. Ik heb met mijn vader en moeder anderhalf jaar op Bonaire gewoond. Daar woonden we in een straat met huizen die ver uit elkaar stonden. In onze straat kenden we de mensen niet. Ik mis wel de warmte en de zee, maar ik ben blij dat ik weer hier ben en dat ik mijn vriendinnen weer terugzie, ook Indra (nummer 11). Vroeger speelde ik met Hristo (nummer 38) en Indra buiten, dan deden we landje veroveren met lijnen van stoepkrijt. En we gingen samen naar het WK kijken. Ik speelde ook met Josianne en Matthias (nummer 3). Ik pas soms op Lieve en Evy, die wonen naast ons. En ik heb ook al een keer op Otto en Xavier (nummer 49) gepast. Ik heb pas mijn arm gebroken en nu mag ik niet paardrijden. Dat is niet leuk!

Eva van Heijst (13 jaar, nummer 52)

ters en schoolkinderen. Natuurlijk moest er ook buiten gespeeld worden (er waren nauwelijks crèches en er bestond nog geen naschoolse opvang), maar dat was levensgevaarlijk, want er waren overal auto's gekomen. Mevrouw Van de Knaap en haar man reden eerst een blauwe Volkswagen en later een gele met open dak! In die tijd mochten ook de fietsers maar één kant op en brommers en auto's hadden vaak nogal haast om de Parkweg te bereiken.

De 'grote' kinderen speelden buiten. Ze moesten op de stoep blijven, maar de ouders stonden doodsangsten uit, want natuurlijk woonden veel vriendjes aan de overkant. Ze wilden het verkeer temmen, ze wilden drempels! Ook vaders en moeders in de Oranjestad, Zuyderlootstraat, en de Lanen van Haagvliet, Oostenburg en Rustenburg waren het er hartgrondig mee eens. Er ontstond een werkgroep, er werden plannen gemaakt. Een student uit Wageningen, die in de Laan van Haagvliet woonde, maakte een prachtplan voor de perkjes aan het eind van de laan, met muurtjes en bankjes, leuk voor oud en jong. Avonden kwam men bij elkaar, steeds

in een andere straat. Uiteindelijk ging een groepje afgevaardigden met een mooi voorstel en honderden handtekeningen naar de wethouder. De wethouder keek er eens naar en toen kwam het commentaar: geen geld ..., Voorburg-Noord gaat voor ..., jullie hebben tuinen ... en volgende keer tekenen jullie weer voor iets anders. En dat was het dan. Nee, er was toch een succesje: fietsers mochten voortaan twee kanten op!

Gevleugelde vrienden

Soms werd het op klaarlichte dag even donker in de laan. Dan kwam er langzaam een enorm hoge vrachtwagen voorbij. De auto stopte bij de garage naast nummer 23. Daar was het clubhuis van de duivenvereniging 'Gevleugelde Vrienden'. De club had 30 à 35 leden, onder wie ook Frits Jaspers (nummer 36), die zijn duiven in de achtertuin hield.

De duiven kregen een gummi ring om een poot, werden gekorfd (in een mand gedaan) en naar een startplaats gebracht. Die kon in Nederland, België of Frankrijk zijn en soms in Barcelona. Daar werden ze gelost. Als de vogel terugkwam, stopte de eigenaar de ring in een tijdsklok en bracht die naar het clubhuis. De vogel die het

Duivensportvereniging De Gevleugelde Vrienden in haar bloeitijd, circa 1980, gefotografeerd voor haar honk, nu de garage van Laan van Heldenburg 23.

Collectie Frits Jaspers

Het begon met poes Katja (nummer 39): lekker liggen op geparkeerde auto's. Voorzichtig volgden Mimi op de Mazda, Charly op de Nissan, Sylvester op de Volvo en Floortje op de Peugeot, de laatste met een duidelijke voorkeur voor Franse auto's. Floortje is eens op het dak van een auto meegereden naar het einde van de laan, maar kon er gelukkig tijds vanaf springen. Zoals de knikertijd verdwijnt, verdween ook de rage van het autoliggen. Foto's Ineke Evenblij

In 1987 ging de hele laan op de schop: de riolering werd vernieuwd. Auke en Betty Oevering (nummer 43) kwamen juist toen in de Laan van Heldenburg wonen, met hun zoon-tjes Wouter en Roeland. De verhuishwagen moest in de Laan van Haagvliet blijven staan en de verhuizers hadden maar een smal paadje. Collectie LvH 100 jaar

eerst thuiskwam, was de winnaar. Uit Barcelona deden de duiven er zo'n anderhalve dag over om terug te vliegen, Gemiddeld vlogen ze zo'n 70 km per uur, maar als ze wind op de staart hadden konden ze wel 120 km per uur vliegen. Bij slecht weer vlogen ze niet. De leden gebruikten het clubhuis voor vergaderingen en kaartavonden en aan het eind van het seizoen voor de feestavond, waarbij de kampioenen werden gehuldigd. In de jaren tachtig is de club verhuisd, omdat de grote vrachtwagens met duiven de laan zo moeilijk inkwamen.

De bomen

De gemeente gaf in de jaren zeventig inspraak bij het kiezen van nieuwe bomen in de laan. De mooie oude Japanse kersen waren ziek en moesten vervangen worden. Via een enquête mochten de laanbewoners kiezen: weer dezelfde bomen, linden of meidoorns, zoals in de Laan van Oostenburg. De gemeente was er destijds trots op dat bijna 90 % van de bewoners reageerde. Het

overgrote deel koos voor de Japanse kers, die zo prachtig bloeide in mei. Een van de weinige dissidenten vond dat ze teveel rommel gaven. Jammer genoeg hadden de nieuwe bomen met hun geënte stammen niet de mooie vorm van de oude exemplaren. Sommige bomen geven nu roze én witte bloesem. Hoe dan ook, rond Koninginnedag is de laan een sprookje. De bomen zijn ons handelsmerk geworden! Maar ze stonden er niet altijd. In het begin, in 1911 sierden waarschijnlijk linden de laan. Die waren in de oorlog gekapt en opgestookt in kachels en fornuizen ...

Plannetjes

Als laanbewoner moet je ook altijd alert blijven op gemeentepannen. Zo was er zo'n 25 jaar geleden herrie

om fietsenbergingen in de voortuinen van de laan. De gemeente was er tegen en gebodde de bewoners om hun bouwsels weg te halen. Dat gaf veel gemor en uiteindelijk mochten ze toch blijven. Rond dezelfde tijd was er ook een plan om achterommetjes te maken tussen de Laan van Heldenburg, Oostenburg en de Oranjestad. Er waren al uitvoerige tekeningen gemaakt. 'Een pad dwars door mijn schuur heen,' lacht Krijn Kok (nummer 31). Iedereen was in rep en roer. Er kwam een inspraakavond in het Dalton Lyceum, waar bleek dat eigenlijk niemand ervoor te vinden was. Einde achterommetjes. En als het niet de fietsen waren die problemen gaven dan waren er natuurlijk de auto's. Op een dag kwamen er tot schrik van de buurt plotseling twee felblauwe strepen midden in de Laan van Heldenburg. Het zag er niet uit en was nog gevaarlijk ook. De laan leek wel een racebaan geworden. Frits Wester vond in het wetboek dat de strepen niet rechtsgeldig waren en belde meteen het gemeentehuis. Hij sprak met de wethouder, schreef een brief op papier van een advocatenkantoor, dreigde met acties onder andere via TV West en had succes. Na een week kwam er een grote auto uit Limburg, die met een zandstraal alles wegspoot (als je goed kijkt, kun je er nog iets van zien). En de blauwe strepen kwamen op de stoeprand.

Straatbarbecue

Was het in de jaren tachtig dat de eerste straatbarbecue werd gehouden? Eerst alleen bij de hoge nummers, met

als grens de Zuyderloostraat. De barbecues konden we lenen bij de slager op de Rozenboomlaan (nu een Toko). Hij maakte pakketten met allerlei soorten vlees. Er gingen briefjes rond waarop ingetekend kon worden voor de pakketten. Op de dag zelf mocht ons deel van de laan afgesloten worden voor het verkeer. Stoelen en tafels werden naar buiten gesleept en iedereen nam drank en iets eetbaars mee. Zo ontstond er een buffet met vlees, stokbroden, hapjes en de meest uiteenlopende salades en sausen. Zo leerde jong en oud elkaar kennen. Later kwamen er ook andere laangenoten meedoen en nog later kwam het andere deel van de laan erbij. Nu wordt de barbecue beurtelings in een van de laanhelften georganiseerd, met muzikale optredens en spelletjes voor de kinderen. Eén keer viel de barbecue op de dag van een zeer belangrijke voetbalwedstrijd, 21 juni 2008, Nederland-Rusland. Er kwam een televisietoestel op straat, alles werd oranje en de wedstrijd werd verloren: 1-3!

Spelende kinderen, eind jaren zeventig. Van voor naar achter: Panca Evenblij (nummer 48), Jochem Bouwens (nummer 26), nichtje Ellis en Marlies Zijlstra (nummer 41). Rechts: Mileen Weeda (nummer 43). Collectie Ineke Evenblij

Een vroege barbecue, ook hier tegen de achtergrond van een voetbalwedstrijd. Collectie LvH 100 jaar

Naoorlogse BN'ers

Poëzieavond op het Tweede
Vrijzinnig Christelijk Lyceum,
Den Haag, 28 februari 1958.
Van links naar rechts: Remco
Campert, Hans Andreus, Sonja
Prins, Coert Poort en Ad den
Besten.
Collectie Joan Poort

Ineke Evenblij en Dirk Beekman

Ook na de oorlog is de laan volop in het moderne leven blijven staan. Meer dan ooit zijn wij op vele terreinen actief. Verderop in dit nummer wordt aangegeven waar de mensen van nu zich zoal mee bezig houden. Maar twee personen springen eruit.

De één is een echte BN'er van het zuiverste water. De ander had dat makkelijk kunnen zijn, maar hij zat gewoon niet zo in elkaar. Met hem beginnen we. Tijd voor een herpublicatie:

Eerder is hier
door duizenden
alles gezegd
wat zij konden
en de last daarvan
en de as van die woorden
vind ik nog steeds
in de mijne
en ik maak er
met heel veel moeite
voor mijzelf
dit van ...¹

Coert Poort

Van alle bekende Voorburgers is de dichter Coert Poort waarschijnlijk de meest onbekende. Tegelijkertijd is hij misschien ook wel degene die de grootste kans heeft nog zeer lang bekend te blijven. Zijn tijd is gewoon nog niet gekomen. Coert Poort werd in 1922 te Rotterdam geboren. Na zijn verblijf in India en Indonesië, kwam hij op de hiervoor beschreven avontuurlijke wijze naar Voorburg en vanaf de jaren zestig heeft hij, tot zijn dood in 2004, met zijn gezin in de laan gewoond. Hij debuteerde in 1953 met de bundel *Twee gedichten* in de Windroosreeks, samen met bekende Vijftigers als Remco Campert en Sonja Prins. In de daarop volgende decennia publiceerde hij een aantal kleine dichtbundels, die onveranderlijk goed ontvangen werden. Maar al was hij een tijdgenoot van de Vijftigers en ging hij ook goed met ze om, in zijn werk lijkt hij in niets op hen. Waar de Vijftigers opstandig en vernieuwend wilden zijn, was Coert Poort, in zijn vorm tenminste, veel conservatiever. Hij wilde de burger niet schokken, hij deed niet aan 'eksperimenten', schandaal en verzet. In ogenschijnlijk eenvoudige bewoordingen probeert hij tot de kern van de zaak door te dringen: in zijn werk 'worden details uit

de werkelijkheid op hallucinerende wijze uitvergroot, waardoor hun essentie voor de waarnemer aan het licht komt.' Hieronder volgt een van zijn bekendste gedichten uit de beginperiode, 'Huis van bewaring', waarin veel van de thema's naar voren komen die ook in zijn latere werk, nog beknopter zelfs, een rol zullen spelen.

Huis van bewaring

Ik schrijf u een teken van leven
geduldige,
niet van een groot leven
dat ik mijzelf heb gekozen
om te bewonen als een stad op een berg
maar van een begin van leven
een geboorte
in een huis van bewaring

De tijd is voorbij gegaan, dat ik zei:

- luister, het regent
ik moet zijn in de regen -
of
- hoor, het waait
ik heb een afspraak bij de bomen -
want ik ben losgemaakt uit het beeld van het water
en ik ben uit het weer weggeroepen
als een kind uit de avond,
misschien kon ik kiezen
maar ik heb vogels gezien die
verwijderd werden uit de tuinen
en ik heb de stad dicht horen gaan
als een inwendige deur

Zoek mij niet
ik ben nog niet meer dan een
geluid in het donker
het is alsof ik mij tussen mijn oren langzaam
heb omgedraaid in een smal ziekbed,
met mijn ogen maak ik een kleine dag voor mijzelf
in de nabijheid,
o, het is nog niet veel wat ik u heb te zeggen
en wat ik u schrijf
is alleen het dichtstbijzijnde in woorden

mijn linkerhand ligt ernaast,
maar er is meer dan alleen dit
want ik zeg u:
het ongeschrevene omringt het geschrevene

Ik schrijf u een teken van leven
geduldige,
niet van een groot leven
dat ik mijzelf heb gekozen
om te bewonen als een stad op een berg,
maar van een begin van leven
een geboorte
in een huis van bewaring.²

Zijn werk is schijnbaar eenvoudig, maar gaat diep. De centrale thema's in de poëzie van Poort zijn de geboorte als grondslag voor het 'ik',³ de taal, het dichterschap en de benadering van 'het geheim'. Hij viel eigenlijk direct op door zijn 'afkeer van mistig taalgebruik en zijn vertrouwen in het scherp stellen van woorden ter verheldering van te bestaan.' Zijn stijl werd geroemd vanwege een 'steeds toenemende verijling en zijn toespitsing op een steeds dichtelijker taalgebruik'.⁴ Bij Poort werd een 'kennelijke weerzin tegen het expansieve levens- en wereldontwerp van de westerse mens' gezien (men kon er wat van in die tijd ...). Anderen zagen in hem overigens meer een christelijke dichter, wat hij ook weer niet was.⁵ Hij was zeker religieus geïnspireerd, had een streng christelijke achtergrond, maar valt verder nergens in te delen. Eigenlijk was Coert Poort vooral een unieke dichter, één die wist te zwijgen. Hij was bescheiden als mens en literator, en werd door kenners gezien als een 'minor poet' met werk dat een geheimzinnig karakter had, en dat met 'ernst en volharding' tot de kern door-drong. Een dichter voor dichters:

Alleen voor dichters

1

Ik bezing de tijd
van de dichter
dat hij niet schrijft
dat hij is omgevallen
en slaapt
dat hij dronken is
en hangt in de struiken
en de zon schijnt
en schijnt
maar hij merkt het niet
en dat er iemand wacht
onder de klok
merkt hij niet
en dat hij eet met zijn handen.
en dat hij een baard
van een week heeft
en dat de mensen hem uitlachen
merkt hij ook niet
en dat hij niet schrijft
en gelukkig is
ook niet

8

De dichter zelf te zijn
nooit iets van hem
te hebben gelezen
nooit stil te hebben gestaan
bij zijn verzen
nooit van zijn leven
iets te hebben gezien
in de krant
of daarbuiten
wat er op leek
en daarboven
geen voorstelling te hebben
geen idee

de dichter zelf te zijn⁶

Coert Poort in 1980. Foto Hans Vermeulen, uit: Literama, juli/ augustus 1980.
Collectie Joan Poort

Miskend is Coert Poort zeker niet geweest. In 1971 noemde collega-dichter Ad den Besten hem de ‘grootste thans levende poëet van Europa’. Hij werd vergeleken met T.S. Eliot uit Groot-Brittannië, en qua filosofische instelling met de filosoof Ludwig Wittgenstein. Wat hier ook van waar mag zijn, hij werd als zeer belangrijk beschouwd vanwege zijn echtheid en authenticiteit. Hij werd ook ieder jaar weer uitgenodigd voor het Boekenbal, waar hij dan niet heen ging. Wel verzorgde hij met verwante dichters, zoals Guillaume van der Graft en Schulte Nordholt poëzieavonden in het land. Vanaf 1972 was hij als dramaturg werkzaam voor de NCRV-hoorspelafdeling, waarvoor hij zowel oorspronkelijke hoorspelen schreef als vertaalde. Ook schreef hij liedjes voor vredesacties, die door Liesbeth List werden gezongen op muziek van Louis van Dijk.

Op het eind van zijn carrière werd hij als dichter nog eenmaal bekend met het gedicht ‘Mensen gevraagd’.⁷ Deze tekst, die overigens veel simpeler is dan zijn overige dichtwerk, dateert uit de jaren tachtig en is onder meer gezongen bij demonstraties tegen de kruisraketten, als een oproep tot vrede en verdraagzaamheid en bij manifestaties tegen zinloos geweld. Dit gedicht blijft op internet steeds weer opduiken, en is tot in het Italiaans vertaald door Riccardo Venturi, ‘Si cercano persone’.

Enkele losse gedichten van Coert werden door Gregory Kiewiet van het Columbia College of Chicago vertaald en verscheen in de literaire *Dispatch Detroit* deel 7 (2004). Zijn grote promotor en uitgever Ad den Besten heeft zijn cyclus ‘Alleen voor dichters’ ooit voor klein publiek – van alleen, inderdaad, dichters – in het Duits vertaald. Dat was volgens Den Besten in het hoogseizoen van de geëngageerde literatuur, die toen zo nodig moest worden geschreven. Hij wilde wel eens weten hoe die Duitse schrijvers daarop zouden reageren. ‘Het interessante was dat sommigen geïntrigeerd waren en anderen duidelijk geërgerd. Maar degenen die geïntegreerd waren, waren ook goed geïntrigeerd.’

Met zijn bescheiden instelling, zijn beperkte oeuvre en zijn afkeer van sensatie (in een tijd van overprikkeling en reclame, zei men in 1969), is het niet verwonderlijk dat hij nooit is toegetreden tot het gilde van bekende literatoren. Hij timmerde zelf niet aan de weg. Hij heeft een

keer een radio-interview gegeven, en er is ooit een korte tv-documentaire over hem gemaakt. Maar het zat hem ook vaak niet mee in zijn werk: zo werd een 12-delige hoorspelcyclus over 950 jaar Groningen wegens geldgebrek nooit uitgevoerd. In die zin is het ook niet vreemd dat zijn werk nog maar weinig in de aandacht staat. Maar op geen enkele lijst van vergeten dichters zal hij ontbreken ...

Dit is
voor jou

ook al
maak ik het
aan elkaar van
gebruikte woorden

en al
lijkt het
dat het er altijd
voor iedereen heeft gelegen

dit is
voor jou
ook al
loop je er
los overheen
met gesloten ogen

en al lukt het meteen

dit is
voor jou

Coert Poort in Park Vreugd en
Rust.

Collectie Joan Poort

Marjolein en Frits Wester

De bekendste Heldenburger van dit moment is natuurlijk Frits Wester. Vroeger zagen we hem bijna iedere dag op de fiets zijn zoontjes naar school brengen, nu gaan die zelf op pad (Jelle studeert inmiddels, en Auke zit in 4 vwo) en zien we hem minder live. Regelmatig wordt hij opgehaald door een auto met chauffeur en vaak is hij te bewonderen op de buis. Zijn vrouw Marjolein zien we wel nog dagelijks door de straat fietsen, altijd strak in de wind. Zij werkt als Programmamanager Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen bij Aegon.

Frits was zestien en woonde in Alkmaar. 'Ik hield me bezig met meisjes, brommers en sporten, toen een kennis een jongerenafdeling van het CDA ging oprichten. Hij vroeg via mijn vader: Is dat niets voor Frits? Het interesseerde me niks, maar ik ging toch, het was zo sneu als er niemand kwam. Al gauw kreeg ik wél belangstelling voor politiek en media. Ik werd penningmeester en daarna voorzitter. Rolde in allerlei besturen en organisaties, regelde bijvoorbeeld werkloosheidprojecten voor jongeren (terwijl ik zelf niet eens een baan had) en projecten voor drugshulpverlening. In de zomer werkte ik in Egmond aan Zee en daar ontmoette ik Marjolein.'

Familie Wester: Frits, Marjolein, Jelle en Auke.

Collectie LvH 100 jaar

Marjolein: 'Frits heb ik al heel lang geleden ontmoet, ik was 17, hij 19. Ik werkte als vakantiekracht in een hotel in Egmond aan Zee, Frits had in de keuken gewerkt. Hij kwam opvallend vaak langs, vooral toen ik een ongeluk had gehad en thuis zat. In 1983, op vrijdag 13 mei kregen we verkering, tien jaar later zijn we op die dag getrouwd. Ik weet niet beter dan dat Frits 's avonds weg is. Hij was al politiek actief voor ik hem leerde kennen en zat in allerlei besturen en organisaties. Ik vond dat wel prima. Als de Kamer op reces is en Frits heel veel thuis, dan is het echt even wennen. Toen de kinderen klein waren was het ideaal. Ik hoefde 's morgens alleen voor mezelf te zorgen. Frits zorgde voor de kinderen en bracht ze 's middags naar de crèche, ik haalde ze aan het eind van de werkdag weer op. Later bracht hij ze ook naar school. Frits is altijd laat thuis, ik wacht op hem tot een uur of half een, maar als het later wordt ga ik naar bed. Als hij eens om 11 uur thuiskomt denk ik: is er iets aan de hand?'

Frits: 'Toen ik 23 was zat ik in zo'n dertig besturen. Van studeren kwam dan ook niet veel terecht. Wilde eigenlijk naar de zeevaartschool, deed een blauwe maandag bedrijfskunde, maar ik had het veel te druk. Door een auto-ongeluk ging ook de diensttijd aan mij voorbij. Na een korte periode op een Amsterdams reclamebureau kwam ik op het Binnenhof terecht, als jong voorlichter van het CDA. En ben er nooit meer weggegaan. De laatste vijf jaar was ik hoofd fractievoorzitter van het CDA en was dag en nacht met Elco Brinkman op pad. Maar na negen jaar wilde ik breder aan de slag. Ik houd van vertellen en dingen uitleggen en toen RTL Nieuws dan ook vroeg of ik als politiek verslaggever en commentator wilde komen zei ik geen nee. Ik begon in 1994.' Rond die tijd streken zij ook neer in de laan. Marjolein: 'Onze eerste kennismaking met de Laan van Heldenburg? Toen we vanuit Alkmaar in Voorburg kwamen wonen, zochten we een kerk. We zijn van twee geloven, Frits is gereformeerd en ik ben katholiek. Het gaf niet wat voor kerk het was, als we er ons maar prettig bij voelden. We hebben rondgefietst met een plattegrond in de hand, op zoek naar de Opgangkerk in de Laan van Heldenburg, maar die bleek verdwenen! Uiteindelijk zijn we in de Koningkerk beland. Onze zonen Jelle en Auke zijn in de Jacob Catsstraat geboren. Toen Auke gedoopt werd, zijn we

met alle gasten naar de Laan van Heldenburg gelopen, om ons nieuwe huis te laten zien. We moesten het nog helemaal opknappen en alle kinderen mochten tijdens het doopfeest de muren beschilderen. We wonen hier nu 15 jaar en voelen ons echt thuis. Ons kantoor is helemaal overgegaan op het nieuwe werken. Alles gaat digitaal, er zijn geen vaste werkplekken meer en er wordt veel thuisgewerkt. We hebben een serre achter het huis laten bouwen en dat is een ideale werkplek. De mensen hier letten genoeg op elkaar, maar zitten niet op elkaars lip. Je kunt overal terecht als je iets nodig hebt. In twee koprollen ben je in de Herenstraat en je zit zo op de snelweg!

Frits: 'Het is uitermate prettig wonen in de Laan van Heldenburg. We hebben een heerlijk huis, er wonen ontzettend leuke mensen en het is ideaal qua scholen. De Lusthofschool vroeger, later het Dalton voor Jelle en nu het Maartenslyceum voor Auke zijn dichtbij. En als we geen tijd of zin hebben om te koken kunnen we even lekker in de buurt gaan eten. Hoef je niet de auto te pakken, ideaal!'

Hoe ziet een werkdag van Frits eruit? 'Om een uur of zes in de morgen ga ik even kijken op teletekst en wat de ochtendkranten hebben. Soms doe ik iets voor het Ontbijtnieuws en ook bellen vaak radioprogramma's voor commentaar. Ik spreek vaak met Giel Beelen of Edwin Evers. Daarna stap ik, als het kan, weer even in bed. In de loop van de ochtend ga ik naar het Binnenhof, met de auto, de fiets of met een auto met chauffeur, dat hangt ervan af. Ik neem nooit het openbaar vervoer, want daar kan ik niet bellen. Als ik dat doe wordt het langzamerhand heel stil om mij heen ...

Ik overleg met collega's, bel iedereen, lees stukken. Als er iets bijzonders is, zit ik ieder uur in de studio te vertellen. Soms is er niet zoveel nieuws, dan kan ik andere dingen doen, vooral informatie bijhouden. Vaak wordt het laat 's avonds, als ik bijvoorbeeld om negen uur in Drachten moet zijn of om elf uur bij Pauw en Witteman. Dan word ik opgehaald, het is te vermoeiend om dan zelf te rijden. Tijdens het rijden kan ik bellen en lezen. Op de terugweg ga ik slapen.'

Frits raakte al jong bezeten van zeilden. 'Mijn ouders hadden niks met varen, maar een neef restaureerde

charterschepen, hij redde klippers, tjalken en botters van de sloop. Ik vond dat helemaal geweldig en voer als veertienjarige al als maatje met hem mee. Daarna was ik 's zomers lang op het Wad, gaf les op zeilscholen, als ik maar kon varen! Ik was dol op Terschelling en zou daar naar de Hogere Zeevaartschool gaan. (Mijn moeder had de dominee al gebeld om mij een beetje in de gaten te houden) maar ik besloot het toch niet te doen.'

Maar de passie voor zeilen bleef. Frits en Marjolein gingen op huwelijksreis met een gehuurd platbodempje, de 'Schollevaar', dat ze later heel toevallig konden kopen. Na jaren werd het met pijn in het hart vervangen. 'Het deed me wel wat, afscheid nemen van ons huwelijksbootje waarop mijn jongens zijn opgegroeid.' Inmiddels heeft Frits zelf een schip laten bouwen, een Noordkaper waarmee je de wereld over kunt, zijn ultieme jongensdroom!

En het bekende Nederlanderschap? 'Ach dat went. De jongens gingen soms tien meter achter me lopen, om te kijken hoe de mensen keken. Dat was vaak lachen. Alleen als er met vakantie bij de skilift armen om me heen worden geslagen om foto's te maken ... maar het hoort erbij. In de buurt heb ik er helemaal geen last van.'

Het symbool van onze St.-Maartensviering, een noordelijke traditie in de laan, met glühwein toe.

Afbeelding: Marjolein Wester. Collectie LvH 100 jaar

Al vanaf 1999 valt er ieder jaar een waxinelichtje in de brievenbussen van de Laan van Heldenburg, met een brief van Marjolein. Het wordt weer Sint Maarten. Wie een lichtje voor het raam zet, kan bezoek verwachten van kinderen met lampions, met daarna glühwein en warme chocolademelk in de tuin van nummer 28. Het is inmiddels een ongelofelijk sfeervol, dierbaar en onmisbaar feest geworden. De kinderen vinden het spannend in het donker. Ze zingen Sint Maarten-liedjes en krijgen iets lekkers. Zelfs kleinkinderen van laanbewoners komen van heinde en verre om op 11 november van de partij te zijn!

De interieurs van de laan

*Interieur van Wouter van Gool,
1939.*

*Foto Wouter van Gool, collectie
Mirjam van Buchem*

Mirjam van Buchem

Door de jaren heen zijn ook de laanbewoners getuige geweest van tal van trends en nieuwigheden op het gebied van woninginrichting. Ook door de vele wisselingen van bewoners in de laatste decennia ondergingen de interieurs regelmatig transformaties, waarbij we het woord vooruitgang maar zullen mijden.

Vroeger wist men hoe het hoorde, maar tegenwoordig zijn er veel woon- en verbouwingsprogramma's op televisie, worden de woonbladen steeds dikker en maken we zelf wel uit hoe we erbij zitten. De woonboulevards worden druk bezocht op dagen zoals Tweede Paasdag en het opdoen van wooninspiratie is onderdeel geworden van vrijetijdsbesteding. In vroeger tijden werden de regels voor het 'versieren van de woning' nageleefd, zoals opgesteld in de handboekjes voor huishoudscholen, omdat men toen geloofde dat schoonheid kon worden herkend door zich de schoonheidswetten eigen te maken. In dit hoofdstuk kijken we bij de mensen naar binnen.

In het verlengde van de bouwstijl van de huizen in de laan is het eerste interieur een weergave van de overgangsarchitectuur. Dit is een verzamelnaam van de vele varianten van bouwstijlen van de eclectische stijl (vrije keuze uit diverse stijlen) naar de moderne, niet meer aan historische motieven gebonden architectuur. Na wat onderzoek blijkt dat het onderwerp historische interieurs in veel publicaties over bouwkunde onderbelicht is. Voor ons een reden om vanuit het perspectief van de Laan van Heldenburg een bijdrage te leveren over het onderwerp historische interieurs.

Woontrends door de jaren heen

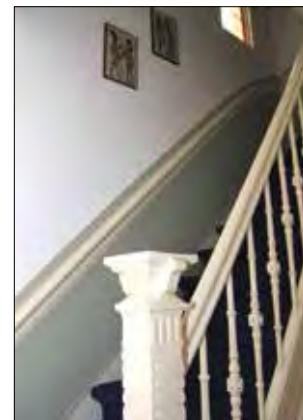
1911 – 1930

In de Laan van Heldenburg zijn veel huizen ingedeeld volgens het tweebeukige type, waarbij de ene beuk wordt gevormd door de entree, de trap en de keuken terwijl de andere beuk de kamer *en suite* is, gesepareerd

met suitekasten en suitedeuren. Maar er zijn ook uitzonderingen op deze indeling, bijvoorbeeld bij nummer 2, waar een serre is aangebouwd die ook nog eens optisch de indruk achterlaat van een zeer ruime voorkamer.

Opvallend is dat de huizen door een groot aantal personen werd bewoond. Het inwonend huispersoneel dat tot halfweg de twintigste eeuw een sterk ingeburgerde leefwijze was bij de betere sociale klassen, verbleef voornamelijk op de zolderkamers. Daarnaast zijn er in de laan veel voorbeelden van moeders die introkken bij een van haar kinderen. Moeder bewoonde dan vaak de grote voorkamer op de eerste verdieping. Dit was onder meer het geval bij mevrouw Van de Knaap op nummer 51, op nummer 7, bij Jur Vleghert op nummer 2, maar ook op nummer 54 was er nog een keuken op de eerste verdieping voor andere inwoners. Echt ingericht op een groot aantal bewoners waren de huizen niet. Het moet in die eerste jaren erg vol zijn geweest binnen.

In Nederland werd het pas vanaf 1910 verplicht elke woning te voorzien van een apart toilet, meestal geplaatst onder de trap. Vaak bevond zich in de hal naast de deur naar het toilet een klein fonteintje, bedoeld voor het wassen van de handen na toiletbezoek, maar ook

Plafondornament.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

Trap.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

Eclectisch interieur.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

voor gasten van buiten. De meeste huizen in de Laan van Heldenburg hadden reeds een toilet met aansluiting op het riool.

In veel huizen was niet direct een badkamer beschikbaar. Het begon met een tobbe, maar met de aanleg van de waterleiding werden in badkamers de houtgestookte waterreservoirs vervangen door ketels die aangesloten waren op de waterleiding, waardoor men op elk moment van de dag de beschikking kreeg over warm water. Hout en kolen maakten in de loop van een aantal decennia plaats voor gas - en nog weer later voor elektriciteit - en badkamers werden voorzien van geisers. Door de aansluiting van woningen op waterleiding en riool was er schoon water om zich te wassen en kon men het afvalwater op een verantwoorde wijze lozen. Dat betekende een doorbraak in het bestrijden van epidemieën. Op nummer 2 was er zelfs in 1969 nog geen warm water. Daar kwam pas een badkamer in 1980, zonder subsidie, want er was op de eerste etage geen wc (volgens de bouwtekening van de gemeente). Ook nadat was aange-toond dat er wel een wc was geplaatst, was de bouwtekening van de gemeente bepalend voor het toekennen van de subsidie voor de badkamer.

Fonteinje in Laan van Heldenburg 43.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

Huis van het tweebeukige type.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

Op maat gemaakte en beschildeerde schouw.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

Kast met bolpoten.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

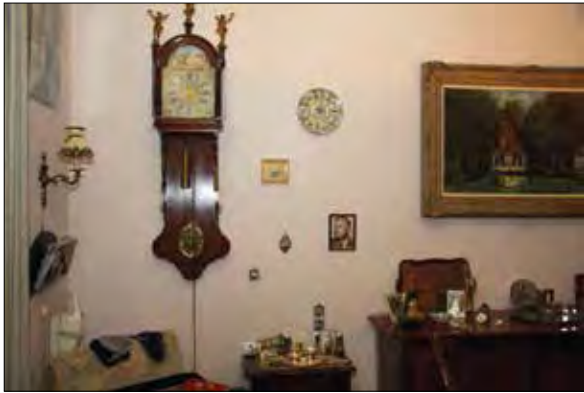

De gloeilamp werd in 1879 door Edison uitgevonden maar was pas vanaf 1911, door toepassing van wolframdraad, goed bruikbaar voor huishoudens. Voor de laan is die uitvinding dus net iets te laat gekomen. Meubels voor het interieur werden op maat ontworpen en gemaakt.

1940 – 1945

In de jaren veertig, vijftig en zestig is de sociale klasse nog bepalend voor de inrichting van het huis. De bruidegom kiest als kostwinner een passende woning met een passend interieur dat weer past bij zijn beroep. Oud-Hollandse, eikenhouten bolpootdressoirs en stoelen vullen de kamers van de lagere middenstand. Een groep vooruitstrevende fanatiekelingen houdt zich bezig met 'maakopvoeding'. In duidelijke taal wrijven zij het Nederlandse volk onder de neus dat de interieurs met hun zware, pompeuze meubelen niet meer kunnen. Een

strakke vormgeving en een sobere inrichting is de manier waarop we zouden moeten leven. De campagne die wordt gevoerd, is helder: plaatjes met een 'fout' voorbeeld worden doorgekrast en daarbij staat het onderschrift 'FOUT' of 'ZOOO NIET'. De Stichting Goed Wonen houdt zich tussen 1946 en 1968 bezig met de smaakopvoeding, maar heeft een bredere doelstelling: het is niet alleen de bedoeling de functionele kant van het wonen te verbeteren, ook de wooncultuur moet veranderen. De stichting probeert de ouderwetse 'old-finish' meubels uit de woning te bannen. Met moderne meubelen met hun strakke vormgeving kan veel ruimte worden gewonnen. Daarnaast krijgen bewoners het advies eerst een plan te maken voor de inrichting van hun woning. Het tijdschrift Goed Wonen beschrijft veel van de adviezen en legt de nadruk op het gemeenschappelijke gezinsleven. Naast voorlichtingsfilms, waarin te zien is hoe een huis er uit moet zien, richt de Stichting ook modelwoningen in voor het publiek:

zelfgemaakte strakke boekenkasten, twee bedbanken om te lezen en om televisie te kijken en linoleum op de vloer. Het leven speelt zich af rond een grote houten tafel met houten stoelen. Een sober en functioneel interieur zonder tierlantijnen. Designmeubelen deden al hun intrede in de leefruimte.

De badkamer werd steeds meer een zelfstandige ruimte in het huis met betegelde wanden en vloeren. De koperen badkuip maakte plaats voor een geëmailleerd exemplaar dat op pootjes stond en veel eenvoudiger schoon te maken was dan het koperen model. Daar waar de ko-

peren baden geschrobd moesten worden met zoutzuur om ze te ontdoen van oxidatie, kon men bij een geëmailleerd bad volstaan met zeepsop. Een badkamer werd voor nieuwbouwwoningen pas vanaf 1965 verplicht. In de huizen zijn verschillende typen warmtebronnen geweest. Tijdens de oorlogsjaren had men het Majo-kacheltje. Een Majo-kachel is een buisvormig nooddacheltje met een dubbele wand dat bovenop een gewone kachel kon worden gezet. Deze kachel was speciaal ontworpen toen er geen brandstof was in de oorlogsjaren. Marianne in 't Hout weet nog dat een dergelijk kacheltje bij nummer 5 op tafel stond. Het was een groot blik of een kookpan met een klein blik erin. Er werden houtjes in gestookt, gesprokkeld uit de heggen en van oude schuttingen. Zo was er ook een klein vuurtje in de kamer waar je de handen aan kon warmen en sokken om kon leggen zodat je met warme voeten naar bed kon.

De salamanderkachel was een allesbrander waarmee hout, turf, steenkool, cokes en briketten konden worden gestookt. Het gietijzeren omhulsel zorgde voor een

Boven:

Op maat gemaakte en beschildeerde schouw.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

Linksboven:

Interieur met elementen uit de jaren veertig.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

Potkachel en kolenkit.

Collectie In 't Hout

Hal met jutebehang, een kurk-plafond en droogbloemen.

*Foto collectie
Mirjam van Buchem*

*Gaskachel.
Foto collectie
Mirjam van Buchem*

*Meubels uit pvc.
Foto collectie
Mirjam van Buchem*

grote warmtecapaciteit. Dit omhulsel was vaak ontworpen in de stijl van Art Deco en Art Nouveau. De kachel, bijvoorbeeld van het merk DRU, bleef continu branden en hoefde slechts eens in de 24 uur te worden voorzien van nieuwe brandstof. Het vuur was lekker zichtbaar dankzij mica ruitjes. In de laan werd ook wel gestookt met antraciet en eierkolen.

Tot de jaren zestig van de twintigste eeuw werden veel huizen met kolenkachels verwarmd. De kolen werden in zakken aangevoerd (ze werden per mud afgerekend) en in de kolenhokken gestort, waaruit ze in een kolenkit werden geschept om ze te gebruiken.

De kolen werden bezorgd door de kolenboeren Gordijn uit de Kerkstraat, Van Etten op het Oosteinde tegenover het oude ziekenhuis Antoniushove, de firma's Boel, Krijtenburg en Vis van de Parkweg, bij het Hofje van Vis. Zij waren regelmatig in de laan te zien, trokken een juten zak over hun hoofd, namen een kolenzak op hun rug en liepen door de poorten of zelfs dwars door het huis en kiepten de kolen in een speciaal daarvoor gemaakt houten kolenhok in de tuin of soms helemaal op zolder. Daar zijn huidige bewoners nog sporen van kolen tegengekomen. Nummer 2 was in die tijd een modern huis met vier oliekachels.

De opkomst van het aardgas heeft de kolenkit uit de huiskamers doen verdwijnen. Een belangrijke reden voor de meeste gezinnen om op aardgas over te gaan was ten eerste dat steenkool stoken veel bewerklijker was. Men moest in de gaten houden of er voldoende kolen op het vuur lagen en de as opruimen. Soms had men last van rook in de kamer, bijvoorbeeld bij het aanmaken. Ook werden kolen op den duur duurder dan gas. In enkele woningen zijn nog gaskachels te vinden, bijvoorbeeld bij Joan Poort op nummer 40 en bij mevrouw Van der Knaap op nummer 51.

1960 – 1970

De intrede van de televisie veroorzaakt een complete verandering in het interieur van de woonhuizen. Nieuw centrum is het bankstel, waarvan alle componenten gericht staan op het middelpunt: het tv-toestel. Kenmerken van deze tijd zijn het gebruik van plastic en pvc, meubelen die voor verschillende dingen gebruikt

kunnen worden en het gebruik van wegwerpartikelen en -materialen.

Bruine en oranje muren, biezen matten, leefkuilen, letterbakken, macramé, schrootjes op muur en plafond, jutebehang en zitzakken, het waren 'jaren van verwar-ring'. Wonen kreeg een andere betekenis. Burgers werden losser en stelden massaal vaste waarden ter discussie. De provocerende, studentikoze generatie hoonde eigenlijk alles weg wat tot dan toe op woongebied gebruikelijk was.

In die tijd verschijnen de eerste bouwmarkten, die al snel populair werden. Klussen in huis geniet begin jaren zeventig een bijzondere populariteit. Plafonds worden verlaagd, de zitruimte wordt verlaagd (tot een zitkuil), suite-deuren worden weggebroken en ouderwets geprofileerde deuren met hardboard geëgaliseerd. Ook de trap en de reling moesten er aan geloven, er kwamen

schrootjes tegen de muur en inbouwkasten voor meer bergruimte. Sinaasappelkistjes krijgen een tweede leven: met een lik verf doet zo'n kistje dienst als zitplaats of als boekenkast. Veel jaren zeventig-interieurs hebben een eetbarretje. Voor het raam of op een opvallende plek in de kamer hangt een originele, zelfgemaakte macramé. Het doe-het-zelven is populair omdat iedereen zijn eigen ideeën over zijn interieur wil en vooral kan vormgeven. Zo is het heel belangrijk dat je huis er totaal anders uitziet dan het ouderlijk huis. De meeste mensen krijgen vanaf de jaren zestig steeds meer vrije tijd door toegenomen automatisering. Ook daarom kunnen zij veel tijd stoppen in deze creatieve uitingsvormen. Het tijdschrift VT Wonen ziet in deze nieuwe ontwikkeling een mooie manier om met goede adviezen voor klussen te komen. De biezen matten voor op de vloer moesten

*Boven:
Hal met jutebehang, een kurk-plafond en droogbloemen.
Foto collectie
Mirjam van Buchem*

*Linksboven:
Wouter van Gool voor een
schrootjeswand.
Foto collectie familie Van Gool*

*Het openbreken van de kamers.
Foto collectie Ineke Evenblij*

aan elkaar genaaid worden. Ook zorgen dezelfde matten voor heel veel stof in huis. En de zelfgemaakte zitkuil nam toch wel veel ruimte in beslag. Typisch voor de jaren zeventig is de opengebroken keuken met een eetbar en schrootjesplafond met drie lampjes boven de eetbar en een open haard met een groot plateau met flessen wijn en hout eronder.

Economisch gaat het weer wat beter en een nieuwe, meer zakelijke wereld lonkt. In de interieurs betekent het dat vooral bruin niet meer kan. De planten worden van de ramen gehaald. De donkerbruine kleur en de schrootjes verdwijnen weer. Sinds 1978 veroverft Ikea de Nederlandse markt en introduceert het lichte, voordelige wonen. In de laan worden de kinderkamers voornamelijk met Ikeaspullen ingericht. Wit wordt geïntroduceerd door Jan des Bouvrie, strak en zakelijk. Halverwege de jaren tachtig wordt dan ook het zakelijke witte woonkamermeubilair populair. Interieurs zien er ook veel strakker en zakelijker uit dan in de jaren zeventig. Toch blijft vooral de oudere generatie nog zitten tussen de zware eiken meubelen en stort een andere groep Nederlanders zich op moderne en klassieke designmeubelen.

*Een strak en zakelijk interieur.
Foto collectie
Mirjam van Buchem*

*Keuken met een kookeiland.
Foto collectie
Mirjam van Buchem*

Een ding is duidelijk veranderd: tegenwoordig gaan meubels niet meer een heel huwelijksleven mee. De toegenomen welvaart heeft gezorgd voor een grote omloopsnelheid van meubilair (en huwelijken). Ook het feit dat meer mensen scheiden, hertrouwen en samenwonen leidt tot een grotere omloopsnelheid.

Op nummer 2 staat nog een groot bergmeubel in de achterkamer. In de tijd dat moeder op de eerste verdieping woonde, zat er in het bergmeubel een opklapbed waar Jur en zijn vrouw sliepen. Nu staat er nog de tv in.

De originele keukens uit de huizen werden vervangen en nieuwe keukens werden geplaatst, veelal van het merk Bruynzeel.

1990 – 2000

In deze periode is de keuken het hart van het huis en wordt veelal opengebroken, zodat er gezellig samen gekookt kan worden. Een kookeiland is de trend. Voor de Heldenburgse woningen vereist dit een verregaande verbouwing die daarom niet vaak wordt uitgevoerd. Er zijn wel volledig opengebroken keukens te vinden.

2000 – 2011

Na de eeuwwisseling wordt weer waarde gehecht aan de vorige eeuw. Veel stijlelementen worden teruggebracht, rekening houdend met de functionaliteit van het moderne leven. Suitekasten komen terug, de oude schouwen worden weer geplaatst, maar branden veelal

op gas, niet op kolen of hout. Niet alle muren zijn meer wit, de kleur keert terug. In het begin van de jaren 2000 was lichtgeel de trend. In 2011 is er een economische crisis waarvan het einde nog niet in zicht is. Enkele muren krijgen kleuraccenten in de kleuren donkerbruin en antraciet, vooral het lichtgrijs in alle gradaties doet zijn intrede op enkele witte muren in de vertrekken.

Muziekinstrumenten zoals piano's verdwijnen uit de interieurs. Vroeger vonden ouders het belangrijk dat kinderen een muzikale opvoeding meekregen, nu heeft het beoefenen van sport een belangrijke rol in de samenleving.

Een algehele trend van recycelen heerst. Men is zich ervan bewust dat we veel consumeren en dat de aarde de massaproductie niet aankan. Kringloopwinkels doen hun intrede. Op de Binckhorstlaan is een grote vestiging van deze winkel. Oude bruikbare spullen kunnen hier gebracht worden. De website Marktplaats maakt het mogelijk dat we voor een klein bedrag oude spullen kunnen verkopen maar ook aankopen. In 2010 is het een van de meest bezochte websites in Nederland. Internet maakt het leven sneller. Ook het downloaden en delen van muziek via internet vindt een weg. Als gevolg daarvan nemen computers een prominente plaats in van het woongedeelte. Apple komt met mooi vormgegeven apparatuur. Nieuwe innovaties als plasma tv-schermen doen hun intrede in de woonkamers. Naast het snelle leven is ook ontspanning belangrijk. Yogales is opnieuw in en grote loungebanken zijn de trend, waarin het gezin naar de talentenshows kan kijken op de letterlijk en figuurlijk steeds plattere televisie.

In de huidige woningen zien we een combinatie van woontrends door de jaren heen. Authentieke details uit de begintijd worden gecombineerd met trends uit verschillende decennia van de twintigste eeuw. Opvallend is dat in de meeste huizen decoratieve afbeeldingen van Voorburg terug te vinden zijn. De Heldenburgers zijn trots op Voorburg en hun laan.

Grote verbouwingen: een nieuwe indeling, een aanbouw

Verbouwingen vonden snel plaats na de oplevering van de huizen. Echter, veel aanbouw aan de achterzijde van het huis dateert van de laatste dertig jaar. Deze aanbouw diende om de keuken te vergroten, een serre te maken of een huiskamer uit te breiden.

Originele details

Er is veel verbouwd in de huizen om met de mode mee te gaan, maar in een paar woningen zijn nog enkele originele details terug te vinden, zoals suitedeuren, grani-tvloeren in de hal, glas-in-lood-ramen, tegels aan de muur in de hal en originele trapdecoraties. Op nummer 2 dateert bijna al het glas nog uit 1911. Dat wil zeggen dat het gegoten glas is, met alle vertekeningen die erbij

De oude situatie in ere hersteld.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

De eenentwintigste eeuw: een plasmascherm aan de wand.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

Glas-in-lood.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

Verschillende stijlen gecombineerd.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

Granito vloer in de hal.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

Schouw.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

Aangebouwde keuken.

Foto collectie

Mirjam van Buchem

Verschillende stijlen gecombineerd.

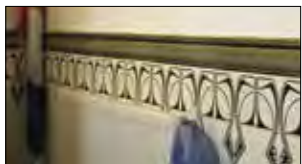
Foto collectie

Mirjam van Buchem

Muurtegels.

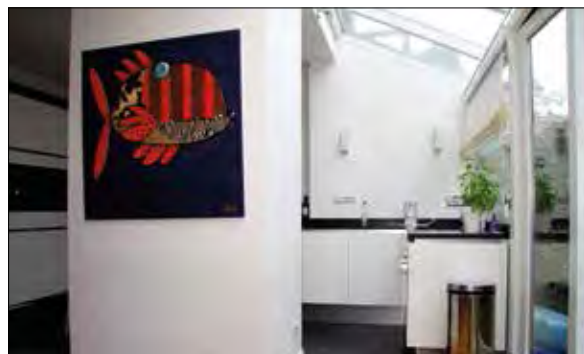
Foto collectie

Mirjam van Buchem

horen. De bovenramen hebben geel kathedraalglas. De schouwen in de huizen van de woningen waren voornamelijk gemaakt van zwart marmer met strakke symmetrische decoraties. Deze zijn in de meeste huizen nog te vinden.

Het granito is nog in enkele huizen terug te vinden in de hal, maar in de meeste keukens is het verdwenen.

*Keuken.
Foto collectie
Mirjam van Buchem*

*Aangebouwde serre.
Foto collectie
Mirjam van Buchem*

*Aangebouwde serre.
Foto collectie
Mirjam van Buchem*

*Badkamertegels.
Foto collectie
Mirjam van Buchem*

*Schouw.
Foto collectie
Mirjam van Buchem*

*Aanbouw.
Foto collectie
Mirjam van Buchem*

De laan nu

Een sociologisch overzicht

Ineke Evenblij en Ingeborg Schuitemaker

In deze laatste bijdrage willen we aandacht besteden aan de mensen die nu in de laan wonen. We merken bij voorbaat op dat we hierin nooit volledig kunnen zijn. Bijna zestig gezinnen zijn allemaal op hun eigen manier bezig, maar met een korte schets van het dagelijkse leven van enkele daarvan hopen we toekomstige historici toch van dienst te kunnen zijn.

*Kerstmis 2010.
Foto collectie Van Aalst*

Nummer 1

Op 21 juni 1974 kwamen Han en Marianne in 't Hout met twee kinderen in de laan wonen, later kwam er nog een kleintje bij. Zoals hiervoor al aangegeven was het huis op nummer 1 oorspronkelijk van de grootouders van Han, die het in 1911 hadden laten bouwen. Op 8 december 1911 werd de moeder van Han geboren, zij was de eerste baby in de laan!

Achter in de tuin is een complete kamer gebouwd. Het is het domein van Marianne. Hier tovert zij met wiskundige precisie de meest fantastische quilts tevoorschijn, in prachtige kleuren. Ze maakt onder andere ook poppenhuizen met levensechte interieurs, eenden van stof en wandkleden: wat ze ziet kan ze maken! Elke avond gaat ze er een paar uurtjes aan de slag.

Marianne is opgeleid als verpleegkundige, haalde haar kruisje kraamverzorging en deed later een cursus ster-

vensbegeleiding in het Diaconessenhuis. Zo kon het gebeuren dat ze overdag een pasgeboren baby verzorgde en 's avonds moest langskomen voor een stervende. In de laan was haar hulp vaak hard nodig. Heel wat oudere mensen stond ze tot op het laatste met raad en daad bij. Onder hen waren ook haar eigen ouders.

Maar ze heeft ook kinderen in de laan geboren zien worden. Samen met haar dochter Karin, die verloskundige is, hielp ze Daniël Nolet (van nummer 13) op 4 juni 1996 op de wereld!

Zelf hebben Han en Marianne drie kinderen. Karin woont schuin aan de overkant. Nooit een probleem met oppas!

Nummer 2

Jur Vlegthert en zijn vrouw Joke zochten in 1969 een huis waarin ook plaats was voor de moeder van Jur. 'We gin-

*Marianne en Han in 't Hout,
Laan van Heldenburg 1.
Collectie LvH 100 jaar*

*Jur Vlegthert, Laan van Helden-
burg 2.
Collectie LvH 100 jaar*

gen kijken naar Laan van Heldenburg 2. Het huis hing vol donkere kleden en sombere gordijnen; er was geen cv en geen warm water. Joke keek er wel doorheen, maar ik vond het helemaal niks.' 'Heb ik inspraak?' vroeg Jurs moeder. Ze kwamen terug. Dat was toevallig op Konin-ginnedag. De vlaggen hingen uit, de bomen waren volop in bloei. 'Vind je dit niet mooi?' vroeg ze stomverbaasd. En toen was de koop gauw gesloten! 'We kochten het voor fl. 42.000,-, toen een heel bedrag. We kregen maxi-maal een hypotheek van 60 %, de rest moesten we zelf bijpassen. Met ons beider inkomen (en moeder) redden we het net. Een paar jaar later gingen de salarissen enorm omhoog en daarmee ook de huizenprijzen.' Jur was al jong geïnteresseerd in ikonen, maar had nooit geld om er een te kopen. Later toen hij Joke had leren kennen, raakte ook zij in de ban en konden ze er af en toe een aanschaffen. Ze bezochten tentoonstel-lingen en kochten veel boeken over het onderwerp. Jur weet er dan ook veel over te vertellen. Helaas overleed Joke in 2008.

Jur studeerde actuariële wetenschap, 'levensverzeke-ringswiskunde', en werkte bij een verzekeringsmaatschappij. In 1976 kwamen de com-

puters. Jur besloot om er in te duiken en ging zelf rekenprogramma's schrijven. Als eerste computer had hij een 'standalone', die nog geen harde schijf had. Er moesten grote floppydisks in. Het apparaat gaf een zacht gebrom dat grote opwinding veroorzaakte bij de kat Boris. Deed het hem aan zijn moeder denken? Jur en Joke hebben hele series katten gehad. Nu heeft Jur zich ontfermd over Buster en Charlie, die niet meer konden blijven bij een allergisch neefje. Al is Jur al ja-ren met pensioen, hij heeft het nog druk met zijn pc en zijn verzamelingen postzegels en ikonen. Bovendien onderhoudt hij zijn tuin, waarin hij een vijver heeft met kikkers, padden en salamanders. 'Ons huis heet La Querencia. Het is een term uit het stierenvechten. Dat is natuurlijk niet meer van deze tijd, maar het betekent ook 'Liefde' en 'Heimwee'.'

Nummer 4

Karin in 't Hout werd geboren in Delft, maar is getogen in de laan, op nummer 1. Op haar achttiende ging ze het huis uit, maar bleef in Voorburg wonen. Via haar moeder, die werkte als kraamverpleegkundige, kwam Karin in contact met verloskundige Corrie Toet. Ze be-gon een studie geneeskunde, maar al gauw bleek dat verloskunde (geïnspireerd door Corrie) haar hart had. Dus ging ze verloskunde doen, in het St.-Franciscus-gasthuis in Rotterdam. Na haar afstuderen maakte ze een paar grote reizen, onder andere om stage te lopen in verschillende klinieken in Argentinië.

*Matthias, Arjen, Jacqueline
en Josianne van Aalst-Bakker,
Laan van Heldenburg 3.
Collectie LvH 100 jaar*

*Stan, Karin, Mart, Arie en
Rianne de Geus-in 't Hout,
Laan van Heldenburg 4.
Collectie LvH 100 jaar*

Op 1 april 1994 ging Karin samenwerken met Corrie (in 2000 kwam Sabrina Tholen erbij) in de Verloskundige Praktijk Voorburg. Na haar trouwen kwam ze met haar man in 1998 in de laan wonen, op nummer 4, schuin tegenover haar ouderlijk huis. Hier werden dochter Rianne en zonen Mart en Stan geboren.

‘Een driemanspraktijk betekent dat drie verloskundigen alle spreekuren, controles en bevallingen doen. Je moet dus 7 x 24 uur bereikbaar zijn!

De spreekuren kosten meer tijd dan vroeger. Er zijn veel ontwikkelingen in de zorg; mensen zijn mondiger geworden, ze lezen allerlei verhalen op internet en er wordt van ons natuurlijk verwacht dat wij uitleg geven. Bovendien is het nu routine om twee echo's te maken. Achttien jaar geleden kreeg je alleen een echo als er problemen waren.

De thuisbevallingen lopen iets terug, al laat een me-gastudie (van het AMC uit 2009 naar meer dan vijfhon-derd duizend bevallingen) zien dat er geen verschil is in veiligheid tussen thuis- en ziekenhuisgeboortes. Alleen bij de geboorte van de eerste baby belandt een

kwart van de moeders alsnog in het ziekenhuis. Vanaf het tweede kind is het bewezen veiliger om thuis te bevallen.

Zonder hulp zou ik niet kunnen werken, met al die onregelmatige tijden. Gelukkig doet mijn man heel erg veel en ook mijn ouders zijn onmisbaar.’

Karin heeft verschillende kinderen uit de laan op de wereld geholpen. ‘Ik werkte regelmatig samen met mijn moeder, maar dat was nooit te plannen. Al heb je alle controles gedaan, dan wil dat nog niet zeggen dat je dienst hebt tijdens de bevalling!’

Karin doet haar werk met grote gedrevenheid en pas-sie: ‘Als het kan, wil ik dit tot mijn pensioen blijven doen!’

Nummer 8

Marieke van der Eijk: ‘Mijn vader werkte bij Buitenland-se Zaken en werd overal naartoe gestuurd. Er was in het buitenland niet altijd een Nederlandse school. Meestal kon je kiezen uit Engelse, Amerikaanse of Franse scho-

Ijs voor de kinderen, zoals geregeld door Wouter van Gool bij het zeventigjarig jubileum van de laan in 1982. Collectie LvH 100 jaar

Kiki, Laan van Heldenburg 7, de meest aalbare laanbewoner, die vrijwel de gehele dag be-steedt aan aangehaald worden. Het verlies van een poot maakt haar niet zielig; het is haar handelsmerk geworden. Collectie LvH 100 jaar

Ewoud, Marieke, Sabine, Eveline, Marline en Jerine van der Eijk, Laan van Heldenburg 8. Collectie LvH 100 jaar

De fraaie voortuin van Laan van Heldenburg 8, waarmee de familie Van der Eijk de lustrumprijs 2004 van de Stichting Mooi Voorburg heeft gewonnen. Collectie LvH 100 jaar

len. In die tijd was het Franse onderwijs volgens mijn vader het beste, dus mijn oudere zus, broertje en ik hebben onze hele schooltijd op Franse scholen gezeten. Toen ik geboren moest worden, in 1959, waren mijn ouders bezig om van Irak naar Egypte te verhuizen. Mijn moeder kwam naar Nederland om te bevallen. Na zes weken ging ik mee naar Egypte, waar ik tot mijn vijfde jaar heb gewoond. Het enige wat ik me daarvan herinner zijn prachtige tenten, van brokaatachtige stoffen in rood en goud, die op straat waren neergezet voor een begrafenis.

Daarna verhuisden we naar Londen en ging ik naar het Franse Lycée. Het was tussen '64 en '68, de jaren van de Beatles en het gloednieuwe 'Top of the Pops'! We woonden boven de ambassade bij Hyde Park. Daar heb ik tussen gillende meiden de Monkees aan zien komen. Na Londen verhuisden we naar Stockholm. Daar hebben we maar kort gewoond. De meubels voor onze kinderkamers kochten mijn ouders bij de eerste Ikea! Daarna gingen we naar Teheran. Dat was een totaal

andere wereld, met gesluierde vrouwen. Mijn moeder hoefde geen sluier te dragen, maar ze mocht geen auto rijden. Daarom werden we door een chauffeur naar school gebracht. In de tijd van de sjah hadden vrouwen meer vrijheid, maar je kon je niet verplaatsen in je eentje. We maakten wandelingen in de bergen rond Teheran. En we gingen naar de Kaspische Zee. Onderweg zag je de droge bergen langzaam groener worden.

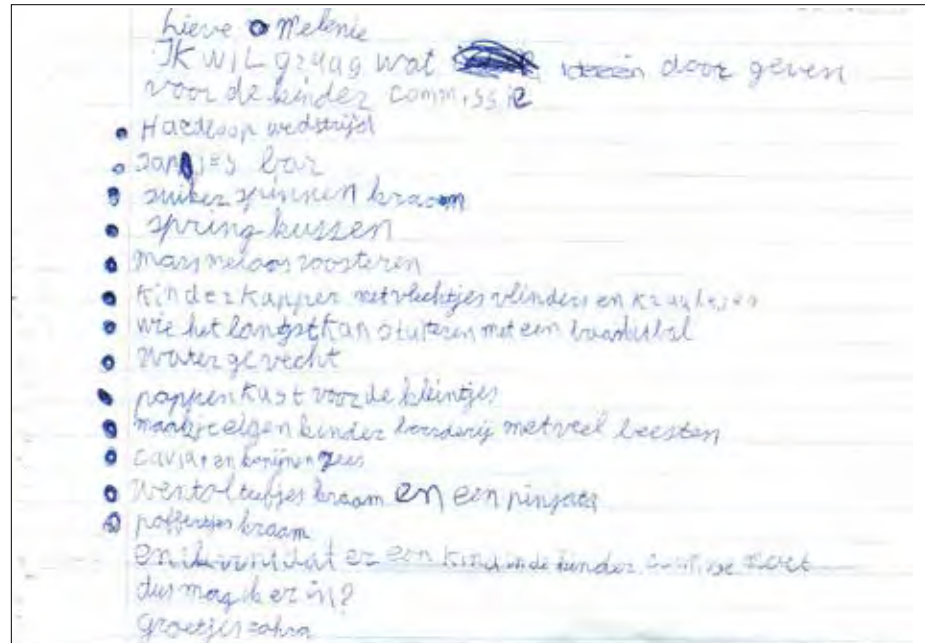
In '73 gingen we naar Washington DC. Daar heb ik een heel leuke tijd gehad, we voelden ons zo vrij, we konden zelf gewoon met de stadsbus naar school!

Na Amerika werd mijn vader, die arabist was, ambassadeur in Saoedi-Arabië. De Franse school in Jeddah ging maar tot de vierde klas, daarom besloten mijn ouders mijn broer en mij naar de Franse school in Den Haag te sturen. Daar versleten we allebei een aantal kostgezin- nen. In het laatste had ik het erg naar mijn zin. Ik deed eindexamen en wilde graag studeren, maar mijn vader vond het beter dat ik naar Schoevers ging. Intussen had

ik Ewoud leren kennen (hij had toen al zijn MG).
Ewoud was geboren en getogen in het Statenkwartier
en wilde nooit Den Haag uit. Daarom gingen we na ons
trouwen wonen in de Javastraat. Maar toen we daar weg
moesten, gingen we toch ook kijken in Voorburg. En
tja, de laan stond in bloei, in het huis was lekker veel te

Brief Zohra.
Collectie LvH 100 jaar

Linksboven:
Fokje, Martin, Zohra en Indra
Melissen, Laan van Heldenburg
11.
Collectie LvH 100 jaar

Mélanie, Robert, Julia, Merel en
Daniël Nolet-Struik, Laan van
Heldenburg 13.
Collectie LvH 100 jaar

klussen, dus hebben we het gekocht! Ewoud heeft de verbouwingen, vrijwel alles in huis, zelf gedaan. Hier kregen we onze vier dochters: Sabine, Eveline, Marline en Jerine. Ze hebben wel een heel andere jeugd gehad dan ik! Ik moest van hot naar haar. Zij hebben hun hele jeugd in één huis gewoond. Als Ewoud door de stad loopt kent hij overal mensen. Ik ken niemand van vroeger. Ik voelde me een beetje als een wees hier. Mijn vrienden wonen allemaal over de grens. Daarom ben ik zo blij met Facebook. Langzaam krijg je het verleden steeds meer ingevuld. Iedere keer kom je weer oude vrienden tegen. Ik heb gewerkt bij Arthur Andersen op het Buitenhof, als hoofd van het secretariaat. Het werk bij zo'n Amerikaans bedrijf is heel intensief en veeleisend. Ik stopte met werken toen Sabine geboren werd. Ewoud is elektrotechnicus. Hij is Quality Manager bij Siemens Nederland in Den Haag. Hij fotografeert veel en graag. Hier in de laan zijn we helemaal thuis!

Annemarien Peelen en Ab Venemans, Laan van Heldenburg 14.
Collectie LvH 100 jaar

Nummer 14

Ab Venemans en Annemarien Peelen wonen sinds maart 2011 in de laan, met veel plezier. Voor Annemarien is Voorburg een dorp, waar je met de mensen gezellig een praatje kunt maken. En voor Ab is de stad nabij. En niet onbelangrijk: hun kleinkinderen wonen hier, de kinderen van hun oudste zoon en zijn Japanse vrouw. Hun jongste zoon woont in Duitsland.

Ab, zoon van een predikant, studeerde theologie aan de UvA. Hij hield zich in die tijd ook bevlogen bezig met filmen (als cameraman), deed o.a. mee met Cinestud en won verschillende prijzen. De liefde voor film is gebleven. Ab begon als hervormd predikant en eindigde na de samenvoeging van 2004 als protestants predikant. Na zijn emeritaat moesten ze hun ambtswoning in Amsterdam verlaten.

Annemarien is babyboomer. Ze wilde studeren, maar dat vond haar vader zonde van het geld, meisjes trouwen toch! Haar moeder dacht daar anders over en Annemarien ging rechten studeren aan de VU, met het vaste voornemen te blijven werken en geen verlengstuk te worden van haar predikant. Het baarde opzien. Maar ze ging wel met haar man mee, als hij weer ergens anders beroepen werd.

Als studente deed ze mee aan de studentenprotesten en als juriste kwam ze op voor vrouwenrechten. Zo werkte ze onder andere als advocaat voor het bureau voor rechtshulp in Medemblik, de Emancipatiecommissie en het Vrouwenhuis in Lelystad en als gemeentejurist in Amsterdam. Ab houdt zich nu intensief bezig met de briefwisseling tussen de Japanse filosoof Takizawa en de Zwitserse theoloog Karl Barth, die grote invloed had op de theologie in de hele wereld.

Annemarien is van plan een familiekronek te gaan schrijven. Ze wil graag weten hoe haar 22 neven en 5 nichtjes ('we zijn allemaal familieziek'), hun jeugd en de sfeer in de familie hebben beleefd.

Nummer 23

We hebben een vioolbouwer in de Laan! Dat is Lies Bouman. Ze werkt met haar moeder en broer in het familiebedrijf Bouman & Zn in Den Haag, dat 60 jaar

geleden is opgericht door haar vader. Haar grootvader was musicus in Groningen. Toen hij met pensioen ging, begon hij als hobby met het bouwen van violen. Haar vader deed conservatorium, maar omdat hij last had van plankenkoorts, koos hij voor een carrière als vioolbouwer. De enige opleiding daarvoor was in Mittenwald in Zuid-Duitsland. Maar niemand mocht dat land in vlak na de oorlog. Lies' vader kreeg wel toestemming, omdat hij in het verzet had gezeten, met als voorwaarde dat hij zich later in Den Haag zou vestigen.

In Duitsland ontmoette hij de muzikale moeder van Lies, die economie had gestudeerd, maar ook violen leerde bouwen. Ze was een 'goede' Duitse, want haar familie had in de oorlog een joods gezin verborgen gehouden. Terug in Nederland betrokken ze samen uiteindelijk een pand in de Herenstraat in Den Haag, een schilderachtige straat, met bars, nachtclubs en kroegen, waar Lies van alles meemaakte, maar zich toch veilig voelde, omdat de bazen haar kenden. Lies koos aanvankelijk niet voor een carrière in het bedrijf van haar vader. Tot ze op een dag aan het klussen was en hij vroeg: 'Wil je toch niet eens overwegen om in de zaak te komen?' 'Wanneer kan ik dan beginnen?' vroeg Lies. 'Morgen,' was het antwoord. Lies nam ontslag bij haar oude baas en begon.

Haar vader kon haar als meester-vioolbouwer zelf opleiden. Lies heeft zich gespecialiseerd in strijkstokken. De wereldberoemde violist Maxim Vengarov kwam eens langs om zijn strijkstok te laten repareren. Zo'n stok kan wel € 100.000,- kosten. Haar vader liet dit werkje bewust niet aan Lies over. 'Als ik de stok kapot maak, heb ik er nog maar een paar jaar last van, jij veel langer!' Als je een viool laat vallen kun je hem repareren, maar als je een stok breekt, is het gebeurd.

'Strijkstokken worden gemaakt van tropisch hardhout, bijvoorbeeld pernambuco uit Brazilië of slangenhout. We hebben enige jaren geleden een boom uit Suriname laten komen. De haren van de stok komen van paardenstaarten. Daarvoor worden speciale paarden gefokt, onder andere in Mongolië, Japan, China, Polen en Canada. Witte haren zijn van merries, zwarte van hengsten. Die laatste zijn iets stugger en worden vooral gebruikt voor contrabasstokken. Hoe langer de staarten, hoe duurder.'

Wat betreft de violen heeft Lies tegenwoordig zoveel re-

paraties en restauraties, dat er haast geen tijd overblijft om nieuwe instrumenten te bouwen.

'Het hout voor nieuwe violen, moet altijd goed droog zijn. Laatst hebben we een mooie partij van een oude vioolbouwer kunnen kopen. Maar de houthandel heeft ook hout van wel 100 jaar oud. Toch blijft het bij temperatuurwisselingen werken. Daarom gebruiken we geen moderne lijmen, want dan zouden de bladen van de viool, door te hoge spanning, kunnen gaan scheuren. We gebruiken ouderwetse beenderlijm, dan kan het instrument aan de randen eventueel wat 'open' gaan staan en hoeft het alleen hier en daar opnieuw gelijmd te worden.' Klanten van het bedrijf komen overal vandaan, onder andere van het Conservatorium, het Rotterdams Philharmonisch Orkest, het Concertgebouworkest en natuurlijk het Residentie Orkest.

Remco Schuringa, de man van Lies, zit in de informatietechnologie. Hij heeft een verrassend groot kantoor achter de garage van nummer 23.

Hun beide zonen, Johan en Sebastiaan, zijn talentvolle rugbyspelers. De oudste zit zelfs in de Jong Oranje-selec-

*Johan, Sebastiaan, Lies en
Remco Schuringa-Bouman,
Laan van Heldenburg 23.
Collectie LvH 100 jaar*

tie! Lies houdt zich behalve met vioolbouw ook al jaren bezig met het begeleiden van 50 (!) jonge rugbyers.

Nummer 26

Het is december en er hangt een enorme beschuit met blauwe muisjes op de voordeur van de familie Klein Gebbink. Dit is ter ere van de geboorte van zoon Max! Gudo: 'We kwamen hier wonen in mei 2009. Noud werd in november geboren. Ik raakte betrokken bij de organisatie van het eeuwfeest van de laan en daardoor hadden we meteen aanspraak. Er was zoveel deelname, dat we meteen veel mensen leerden kennen.' Gudo was een belangrijke motor achter de organisatie van het straatfeest. 'Ik vind het leuk om te organiseren. Dat deed ik al in mijn studietijd.' Hij zat in allerlei commissies van zijn studentenvereniging en organiseerde verschillende evenementen. 'Het leuke van de laan is de mooie mix. Er zijn, denk ik, niet veel straten waar je zoveel contact hebt met de mensen. Dat doet me denken aan mijn geboortestreek, de Achterhoek! Het is heerlijk wonen hier, met de Herenstraat dichtbij, lekker lopen op de markt, visje halen, Westvliet in de buurt om te sporten. En je zit zo op de grote weg.' Gudo werkt in Rotterdam en heeft

veel gereisd, in Azië, Afrika en Zuid-Europa als regiodirecteur diervoeding van een groot bedrijf. De voedingsindustrie is wereldwijd zeer groot. Voor diervoeding worden veel afvalproducten gebruikt van de menselijke voedselproductie, zoals bijvoorbeeld citruspulp. De mens gebruikt het sap, de dieren de schillen in het voer. De dieren leveren weer vlees, eieren en melk. Door beter management kan er nog veel meer voedsel geproduceerd worden. Maar dat moet dan wel op een duurzame manier, rekening houdend met lokale omstandigheden. Zo houdt de Nederlandse diervoedersector zich bezig met het tegengaan van ontbossing voor het telen van soja en maïs in Brazilië. Als we in 2050 zo'n 9 miljard mensen willen voeden, ook met dierlijke producten, dan moet er nog heel wat gebeuren! Max is dan 38 ...' Eveline is logopediste, ze had 7 jaar een praktijk in Amsterdam en werkte een jaar als vrijwilliger en logopediste voor een plaatselijke NGO in Kwazulu Natal in Zuid-Afrika. Nu houdt ze met erg veel plezier, met een maat, praktijk in het Huygenspark in Den Haag, in de buurt van station Hollands Spoor. Ze maakt zich zorgen over het verdwijnen van logopedie uit het basispakket van de verzekering. Vooral in deze buurt wordt logopedie dan voor veel mensen te duur.

Nummer 31

Krijn en Hannie Kok kwamen in 1973 met zoon Ronald en dochter Desiree in de laan wonen, Krijn was 36 jaar verbonden aan het Dalton Lyceum als leraar wiskunde. Hij is nu met pensioen. Hannie was verpleegster in het oude Antoniushove. Ze maakte de verhuizing naar Leidschendam mee. Nu is ze al tientallen jaren vrijwilligster bij Agora. Daar is ze gastvrouw en schenkt koffie, maar belangrijker is dat de bezoeker(st)ers, met hun zorgen en problemen bij haar terecht kunnen. In november 2011 waren Krijn en Hannie 50 jaar getrouwd. Ze vierden dat met een diner in de Euromast. Helaas ... mist!

Nummer 32

Bijna 25 jaar geleden kwamen Peter en Marianne Carstens met dochter Milenka in de Laan wonen, hun oudste dochter was toen al het huis uit. Peter werkte tot zijn

Gudo, Max (4 december 2011), Noud en Eveline Klein Gebbink, Laan van Heldenburg 26.
Collectie LvH 100 jaar*

76ste als (binnenhuis)architect. Hij is al jaren vrijwilliger bij Vluchtelingenwerk.

Op een van hun reizen naar Azië kwamen Peter en Marianne in aanraking met Tibetaanse vluchtelingen in Nepal. Marianne (1930): 'We bezochten een centrum, waar vrouwen kleden maakten. Oude vrouwtjes zaten wol

te spinnen, de weefgetouwen kletterden. Ik weet nog dat ik dacht: Hier voel ik me helemaal thuis! Ik raakte geboeid door het boeddhisme, dat geen geloof is, maar een leefwijze. Geen 'dit moet en dat moet', je werkt er zelf voor om een goed mens te zijn.

In de jaren daarna gingen we samen naar Nepal en India, maar vanaf 1997 ging ik alleen, vaak wel drie keer per jaar. Ik logeerde in een klein Tibetaans vluchtelingendorpje, eerst in een hotel, maar later bij een religieuze familie (die zie je lang niet overal). Ik hoorde verhalen en zag rituelen, die ik anders nooit meegeemaakt zou hebben. Ik werd helemaal opgenomen in de familie. In de kloosters in de buurt werd ik kind aan huis.

Altijd nam ik hulpgoederen mee. Meestal kleertjes en speelgoed voor de kinderen. Van Singapore Airlines mocht ik altijd 10 kilo extra meenemen. Ik zocht overal sponsors en sponsorde zoveel mogelijk zelf.

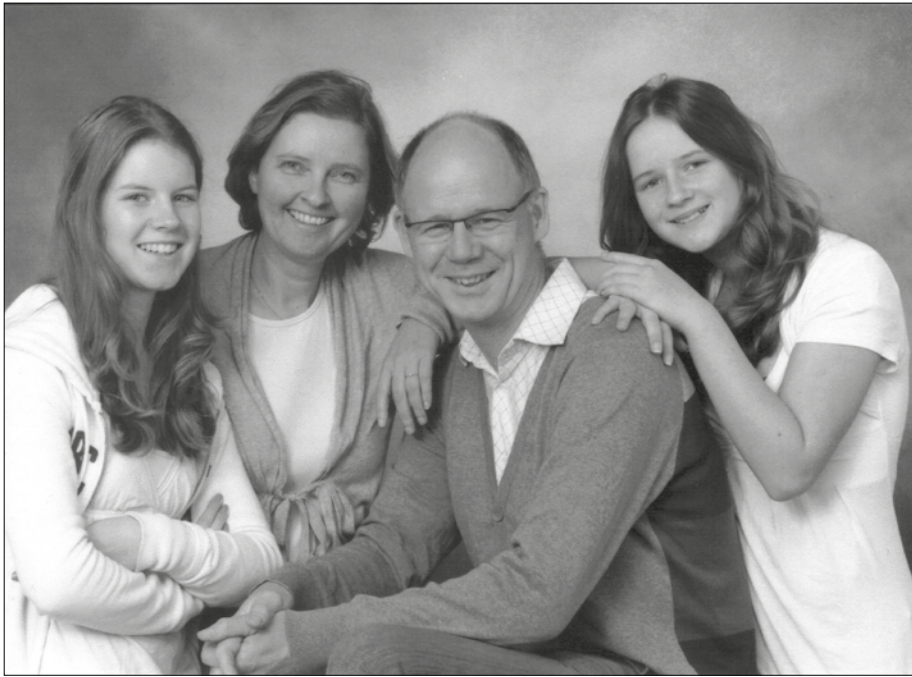
Ik kwam eens in een crèche waar een meisje lag dat niet kon lopen. Chime bleek al 9 jaar te zijn. Na overleg met de 'burgemeester' mocht ze naar school. Haar moeder droeg haar er op haar rug naartoe. Het jaar daarop ontmoette ik een Indiase arts die met verlamde kinderen werkte. Hij gaf Chime ayurveda-oefeningen en ze leerde lopen, met krukken! De arts schreef er een proefschrift over.

In 2007 ben ik gestopt met de bezoeken. We sponsoren nu onder andere nog twee zieke monniken in India, zodat ze medicamenten kunnen kopen. Arme ouders brengen hun kinderen vaak naar een klooster,

*Hanni en Krijn Kok-Huisman,
Laan van Heldenburg 31.
Collectie LvH 100 jaar*

*Een van de illustraties van
Milenka Carstens, die drie
originele kinderboekjes schreef
en illustreerde.
Collectie LvH 100 jaar*

*Marianne en Peter Carstens
(met dochters en kleinkind),
Laan van Heldenburg 32. Links
Milenka Carstens.
Collectie LvH 100 jaar*

Boven:
Stijn, Beatrice, Arlet en Jitte
Reinhard-Hummels, Laan van
Heldenburg 36.
Collectie LvH 100 jaar

Rechtsboven:
Lody Pieters (Laan van Helden-
burg 34) in actie.
Collectie LvH 100 jaar

Joury, Sandy, Sam en Milou
Tuyn-Smit, Laan van Helden-
burg 35.
Collectie LvH 100 jaar

omdat ze daar tenminste eten en drinken krijgen (de dalai lama wil dat deze kinderen een opleiding krijgen, zodat ze later voor zichzelf kunnen zorgen, Red.) Nu ga ik af en toe voor korte tijd naar Indonesië en Maleisië, om lessen te volgen en voor de spirituele omgeving.'

Nummer 34

Op nummer 34 wonen sinds 1991 Lody en Caroline Pieters met hun dochter Nienke en zoon Elbert. Caroline werkt als consultant bij KPN.

Lody was liefst dertien maal skikampioen (Alpine skiën) van Nederland, in een tijd dat we hier nauwelijks wisten wat de skisport inhield. Tussen 1972 en 1983 deed hij als lid van het Nederlandse A-team drie keer mee met de wereldkampioenschappen. Zijn beste resultaat was 21ste op de slalom, voor een jongen uit de Lage Landen een prima prestatie! Behalve slalom en reuzenslalom deed Lody ook aan afdaling. Hij startte twee keer in de gevaarlijkste afdalingsrace ter wereld: de Hahnenkamm Rennen in Kitzbühl. Na zijn

amateurcarrière (alle toppers waren indertijd amateur in verband met de Olympische Spelen waar alleen onbetaalde sporters werden toegelaten) wilde hij naar de Verenigde Staten, om net als zoveel Europese skigrootheden als professional aan het werk te gaan. Hij maakte afspraken met zijn universiteit, zodat hij in de winter steeds in Amerika kon zijn. Hij trok het hele land door om mee te doen aan internationale wedstrijden

parallelsalom voor professionals. Een afvalstelsysteem, waarbij steeds twee skiërs het tegen elkaar opnemen. (Skiën kun je bijna overal in Amerika, ook in New Mexico waar hij cowboys op de ski's zag, met de bekende hoeden op).

Nog steeds is Lody fanatiek bezig met zijn sport. Hij traint drie keer per week, onder meer in Zoetermeer en doet als veteraan en lid van de Masters Skiclub elk jaar mee met de roemruchte Inferno Race in Mürren (Zwitserland). Winnen wil hij nog steeds! Maar toeristisch skiën vindt nu ook genade. Met een groep vrienden is hij regelmatig in de Alpen off-piste te vinden. En 's winters worden de topwedstrijden op de voet gevolgd voor de buis.

Nummer 41

Dankzij Els Zijlstra konden en kunnen heel wat moeders met een gerust hart buitenshuis werken. Els

Zijlstra-Buskens komt uit een grote katholieke Voorburgse familie. Bijna al haar broers en zussen wonen nog in de buurt. Haar opa Buskens bouwde de Onze Lieve Vrouw Tenhemel-opnemingkerk aan de Laan van Nieuw Oosteinde. Els werd operatiezuster in het oude Antoniusshove aan het Oosteinde. Ze trouwde, maar toen er kinderen kwamen, stopte ze met werken, zoals bijna iedereen in die tijd. In 1973 kwam het gezin met dochters Marlies en Ellen in de Laan van Heldenburg wonen, waar nog zoon Tommy werd geboren. Later werkte ze een paar jaar in Sonnenburg en kreeg toen de vraag om op een neefje te passen, zodat zijn moeder kon gaan werken. Dat beviel en na enige tijd kwamen achtereenvolgens zijn broertje, twee overbuurmeisjes en twee broertjes van wie de vader in de laan was opgegroeid. Alles onder het motto: 'Ik moet wel van ze houden, anders doe ik het niet.' Nu is ze oma van vijf kleinkinderen, die ook geregeld met veel plezier worden opgevangen!

Tom Zijlstra werd in 1938 geboren op West-Java. Zijn vader sneuvelde op de eerste dag van de oorlog (op Java). Als jongetje van vier kwam hij met zijn moeder, oma, broertje en zusje in verschillende Jappenkampen terecht. Hij ging niet naar school, maar leerde wel lezen. Schrijven leerde hij met een stokje in het zand en rekenen met steentjes op de vloer. Na de bevrijding belandde hij via een 'herstelschool' op een gewone lagere school. Niet eenvoudig voor een losgeslagen kampjongetje. Na de middelbare school (het eindexamen werd om fraude te voorkomen op hetzelfde moment gegeven als in Nederland) kwam hij als achttienjarige alleen naar Nederland. Hij vond onderdak bij een 'gouden' tante en oom in Limburg. Hij studeerde werktuigbouw aan de hts en kreeg een baan bij de firma Indola in Voorburg. Hier ontmoette hij Els. Later werd hij milieuadviseur bij de Raad van State.

Na zijn pensionering werd Tom benaderd om op scholen (van basis- en middelbare scholen tot pabo's) over de oorlog en de Indische kampen te vertellen, omdat de meeste kinderen en jongeren daar niets van weten. Dit doet hij nu al vele jaren. Ook is hij sinds jaar en dag vrijwilliger (technische groep) bij Theater de Tobbe.

*Tom en Els Zijlstra-Buskens,
Laan van Heldenburg 41.
Collectie LvH 100 jaar*

Nummer 42

Remi en Mieke Laane woonden met peuter Kolja en baby Esther op Texel, toen ze in 1986 een huis zochten in Den Haag en omgeving. Bij toeval liepen ze door de Laan van Heldenburg en zagen het huis op nummer 42 te koop staan. Dat was het helemaal! Binnen een week was de koop geregeld!

Remi (die chemie en biologie studeerde), werkt nu als senior adviseur bij Deltares. Dit kennisinstituut doet onderzoek naar de kwaliteit van het (zee)water door schadelijke stoffen op te sporen en geeft advies hoe verspreiding daarvan te voorkomen. Niet alleen plastic en nanodeeltjes, maar ook alles wat je slikt is erin te vinden, zoals paracetamol, ibuprofen, bètablokkers, de pil en xtc. Het lichaam neemt maar een deel op, de rest plas je er weer uit. Het is belangrijk om alert te zijn op allerlei 'nieuwe' stoffen. Daarom moeten er regelmatig metingen gedaan worden.

Bij Deltares spreidt Remi's werkterrein zich uit over de hele wereld: van New Orleans tot Singapore en van New York tot China. Er wordt gewerkt met metingen en veel wiskundige modellen om de waterkwaliteit te verkennen, te voorspellen en verontreiniging te voorkomen.

Remi verfoeit de managerscultuur, die ook in zijn vakgebied is doorgedrongen, waarbij niet de vakmensen maar de managers, 'de pratende pakken', de richting proberen te bepalen.

Remi heeft behalve wetenschappelijke publicaties ook een aantal schitterende boeken op zijn naam staan, zoals *De zee, de zee, de Noordzee* (verschenen naar aanleiding van een tentoonstelling in het Museon), *Het geheim van de kust*, *Het geheim van het getij*, *Het geheim van de zoute zee*, en het zeer populaire *Paspoort van de zee*, dat nog steeds wordt uitgedeeld op scholen.

Sinds 1996 is Remi ook hoogleraar 'marine biogeochemie' aan de UvA in Amsterdam.

Verder houdt hij van koken en van kunst!

Mieke houdt van de laan. Anders dan in nieuwbouwwijken is het hier 'grijs en groen door elkaar'. Bewoners dus van allerlei leeftijden en lang- en kortbewoners. Mieke werkte een aantal jaren in de peuterspeelzaal bij de Lusthofschool, daarna in de terminale zorg. 'Het is heel bijzonder, allebei aan de rand van het leven. Bij stervenden gaat alle status overboord, je komt de echte mensen tegen.'

Tijdens de reünie kwamen oud-bewoners, die na de oorlog op nummer 42 hadden gewoond, een kopje thee drinken. Ze vertelden dat ze als jonggetrouwd stel in die tijd niet zomaar een huis konden kopen. Je moest tenminste twee kinderen hebben of inwoning. Daarom trok een zuster met haar gezin bij hen in en toen mocht het wel! Een paar jaar geleden kreeg Mieke een hernia. Ze moest veel gaan bewegen. De sportschool trok haar niet aan. Misschien is het niet zo gek om een hond te nemen, dacht ze. Schapendoes Saar laat haar nu al 10 jaar uit! Remi en Mieke hebben nog steeds een huis op Texel, waar ze liefst iedere vakantie doorbrengen. 'Bovendien is het een ideaal oord als er iets geschreven moet worden.'

Nummer 44

Ian en Alice Ruinen-de Groot werken in de vastgoed- en financiële wereld. Alice bij een beursgenoteerd bedrijf als verhuurmanager van winkelcentra. 'Dat gaat goed, mensen winkelen nog!' Ian heeft bij een bank in de vastgoedwereld gewerkt en is sinds kort actief als adviseur

De familie Laane: Esther, Saar, Remi, Mieke, Dominique en Kolja, Laan van Heldenburg 42.

Collectie LvH 100 jaar

van investeerders en banken, vooral buitenlandse. De Nederlandse banken zijn op het ogenblik erg terughoudend. 'Er zijn best partijen die willen financieren. Je hoort te weinig positieve verhalen of oplossingen. Het is nu niet meer het traditionele plaatje.'

Ian en Alice kwamen in 2003 in de laan wonen. Ze kochten het huis in april, niet verwonderlijk, want op dat moment stonden de bomen in volle bloei (ook de magnolia in de voortuin). Ze namen het huis van top tot teen onder handen.

Hier werden zoon Lucas en dochter Emma geboren. Ze wonen er helemaal naar hun zin. 'Het leuke van de laan is dat je contacten hebt, zeker nu we kinderen hebben.' Lucas gaat naar de Lusthofschool om de hoek. Geen gehaast met de auto. Ian: 'Heerlijk als je 's morgens de straat uitloopt met de kinderen. Je komt andere kinderen en ouders tegen. Dat is echt een luxe.'

Het oppasprobleem is mooi opgelost: Lucas gaat één middag naar vriendje Otto Hendriks (nummer 49) en omgekeerd gaat Otto een middag naar Lucas. Daarbij neemt Alice een middag vrij, andere dagen worden opgevangen door opa's en oma's.

Ian en Alice zijn allebei sportief, ze skiën, tennissen en golfen. Ter ere van het jubileum van de laan is Ian met elf andere Heldenburgers gaan golfen. 'Het was toen erg gezellig en nat!'

Nummer 46

Ingeborg Schuitemaker en Tom Recter wonen vanaf 1987 op nummer 46, waar hun dochters Margot en Caroline werden geboren. Tom (1950) is bedrijfsjurist. Hij speelt toneel bij een groep die ook 100 jaar bestaat en is een fanatiek hockey- en voetbalsupporter. Ingeborg (1954)

*Ian Ruinen, Alice de Groot,
Lucas en Emma, Laan van
Heldenburg 44.*

Collectie LvH 100 jaar

*Ineke Evenblij-Lubsen, Laan van Heldenburg 48.
Collectie LvH 100 jaar*

*De familie Recter: Tom, Ingeborg, Margot en Caroline, Laan van Heldenburg 46.
Collectie LvH 100 jaar*

*André, Mirjam, Otto en Xavier Hendriks-van Buchem, Laan van Heldenburg 49.
Collectie LvH 100 jaar*

is socioloog, communicatieadviseur en heeft een eigen tekstschrijversbureau. Ze reist graag (de mooiste reis was naar Tibet!) en is veel te zien met schapendoes Doortje.

Nummer 48

Vanaf 1974 woonden op nummer 48 Siem Evenblij (†1992) en Ineke Evenblij-Lubsen (1942) met hun zoon Simon en dochter Panca. Siem heeft er nog voor gezorgd dat het pad langs de kerk niet afgesloten werd, maar een openbare doorgang bleef. Ineke is na de kunstacademie gaan schrijven en tekenen onder andere voor ontwikkelings- en natuurorganisaties. Ze was vroeger hockeyinternational.

Nummer 49

Mirjam van Buchem: 'In 2002 kochten we ons huis van de familie Pluijmers. Toevallig was Ben Pluijmers ooit stagebegeleider van André geweest. André woonde de

eerste twee jaar van zijn leven in de Oranjelust, dit was dus een terugkeer!

We kwamen vanuit acht jaar Brussel naar Voorburg. André kocht het huis zonder dat ik de binnenkant had gezien. Die was nogal donker door het bruine glas op de benedenverdieping, maar dat was snel vervangen. We noemden het een 'grottemensenhuis', waar we theoretisch de rest van ons leven zouden kunnen blijven wonen, net als onze buurvrouw, mevrouw Van de Knaap.

We zijn allebei ondernemer. André is partner bij een onafhankelijk adviesbureau voor strategische projecten met ICT en is daarnaast investeerder. Ik doe marketingprojecten voor de auto- en sportbranche. Otto is in 2007 in de Laan van Heldenburg geboren. Ik was tegen thuisbevallingen, maar het liep even anders ... achteraf heel fijn. In 2009 is Xavier geboren met hulp van verloskundige Karin in 't Hout. We waren net op tijd in Bronovo!

André golft graag en loopt met regelmaat een rondje met laangenoten. Wat ons zo aanspreekt in de laan is de ongedwongen sfeer, de onderlinge contacten, het sociale karakter en dat alles op loopafstand is.'

Nummer 53

De familie Van Dieten kwam in 1970 in de laan wonen. De heer Van Dieten werkte bij de PTT en was zendamateur. Niet zomaar met een bakkie, maar met apparatuur waarmee hij contacten kon hebben tot in Nieuw-Zeeland. Er stond een enorme antenne op het dak. Verder zag je hem vaak met een hond door de laan lopen, steeds een andere. Ze hadden eens een hond te logeren gehad, 'En dan weten ze je te vinden!' Mevrouw Van Dieten werkte bij de geneeskundige dienst van het ministerie van Defensie. Ze was belast met opsporen en preventie van tuberculose en moest daarvoor kazernes in het hele land bezoeken. Soms was er zoveel werk dat ze er moest overnachten.

Kinderoppas? Geen probleem! Thuis woonde ook haar onvolprezen moeder! Ze deed het huishouden en zorgde voor de drie zoontjes Roland, Maarten en Ruben. Die bracht ze naar school en haalde ze ook weer op. Zij was dan ook degene die de contacten had in de laan. Ze kon heerlijk koken en vertelde de jongens graag hoe ze alles klaarmaakte. Alledrie waren ze geïnteresseerd. Maar één kleinzoon is in haar voetspoor

tot grote hoogte gestegen. Ruben werd chef-kok bij Savelberg, had daarna zijn eigen restaurant in Den Haag, 'Dining'. Nu kookt hij de sterren van de hemel in Brasserie NL, 'de culinaire hotspot van Leidschendam-Voorburg'!

Boven:

Oma Lijnslager, de grote kok-kin, Laan van Heldenburg 53. Collectie LvH 100 jaar

Linksboven:

Lang geleden (1979). Van links naar rechts: Roland, Maarten, mevrouw Van Dieten, Ruben (nu de grote kok), Laan van Heldenburg 53.

Collectie LvH 100 jaar

Eva van Heijst (van Laan van Heldenburg 52) op Bonaire, waar zij enige tijd woonde. Collectie LvH 100 jaar

Rechts:

Mevrouw Montagne-van Tongeren, de 10.000ste inwoner van Voorburg, Laan van Heldenburg 56.

Collectie LvH 100 jaar

Rechtsonder:

De bruidswinkel AllureCouture in de Herenstraat heeft een uitgebreide collectie schitterende bruidsjurken en nog veel meer. Hier zwaait Heldenburgse Eva Roelandt (nummer 50) de scepter.

Collectie LvH 100 jaar

Harm, Eva, Lieve en Evy Efferink-Roelandt, Laan van Heldenburg 50.

Collectie LvH 100 jaar

Nummer 56

An Montaigne-van Tongeren was bij haar geboorte op 9 april 1924 de tienduizendste inwoner van Voorburg! Ze kreeg van de gemeente een spaarbankboekje met fl. 25,- erop, 'indertijd een heel bedrag!' Ze werd geboren in Herenstraat 95, waar haar moeder met hart en ziel de sigarenwinkel The Old Smoker dreef. Vanzelfsprekend ging An meehelpen in de zaak. Maar haar moeder vond dat ze door moest leren en daarom haalde ze haar diploma op de Handelsavondschool in de Vlietstraat. Ze trouwde na zeven jaar verkering, 'want je moest eerst sparen!' Na 42 jaar kreeg Ans moeder te kampen met ziekte. Ze moest de winkel tot haar verdriet verkopen en verhuisde in 1978 met haar man (die bij het spoor werkte) en met An en haar man (die ook bij het spoor werkte), naar Laan van Heldenburg 56. Zo kon An voor haar moeder zorgen als dat nodig was. In de badkamer op de bovenverdieping werd een keuken ingericht, 'want we wilden wel zelfstandig blijven!'

Ze vond de stille laan hier vreselijk. 'Als je in een winkel

staat heb je de hele dag mensen om je heen. We waren zaterdags tot tien uur open en doordeweeks tot acht uur, er was altijd wel iemand om mee te kletsen. Ik zei tegen mijn man: ik kan hier niet wennen, ik ben zo weer vertrokken!' Inmiddels zijn haar ouders en haar man overleden, maar ze woont hier nog steeds en wil allang niet meer weg!

Nawoord

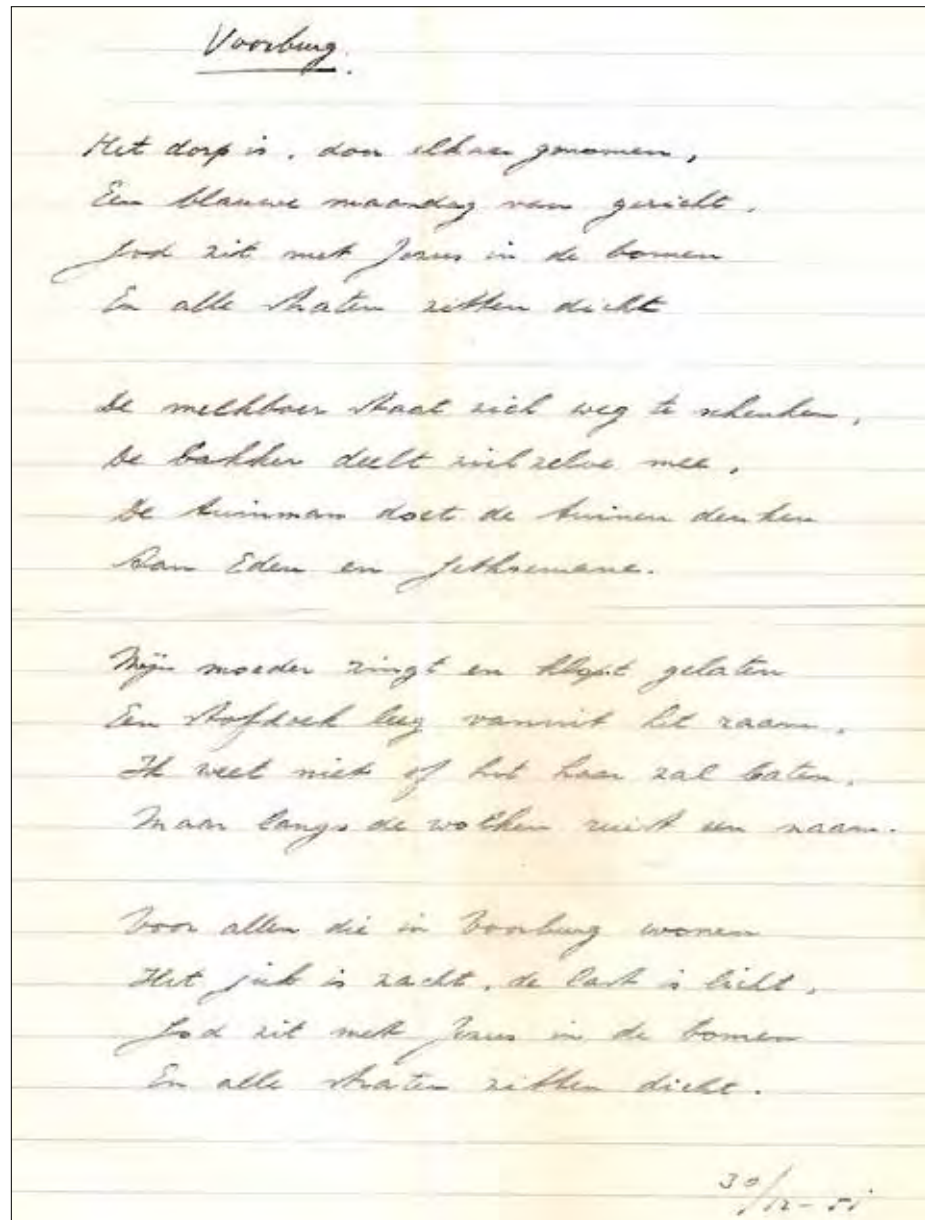
Dirk Beekman

Dit boek had natuurlijk niet geschreven kunnen worden zonder de inspanningen van vele laangenoten. Zonder iemand tekort te willen doen moeten twee personen in het bijzonder genoemd worden. Allereerst Marianne in 't Hout, die zich twee jaar lang met hart en ziel voor het boek heeft ingezet. Zonder haar zoektochten naar informatie, haar uitgebreide netwerk van bewoners en oud-bewoners en niet aflatend enthousiasme was het boek er nooit gekomen. Niet voor niets wappert onze vlag fier bij nummer 1.

Daarnaast willen we Marieke van der Eijk-van Loon bedanken voor de vasthoudende en precieze wijze waarop zij de gegevens over de bewoners van de laan en de vele foto's verzameld heeft. Geen fout is haar ontsnapt, geen bewoner is over het hoofd gezien. Wie niet door Marieke is gevonden, heeft waarschijnlijk nooit bestaan.

Verder zijn er nog vele anderen die een grote bijdrage hebben geleverd aan het boek: Han in 't Hout, die met zijn kennis van bouwkunde hoofdstuk twee in de steigers heeft gezet; de geïnterviewde oud-bewoners, die zo treffend het beeld van hun laan wisten te schetsen, en al degenen die hun herinneringen aan de laan op onze internetsite www.laanvanheldenburg.nl hebben vastgelegd; Arjen van Aalst die het gereformeerde leven beschreef; Rob van Leeuwen en Ingrid van Gool, die met hun herinneringen en familiepapieren hebben meegebouwd aan het beeld van hun oom Wouter; de geportretteerde laanbewoners, die zich er niet voor schaamden om met hun hele hebben en houwen in het boek te komen staan; en natuurlijk Melanie Struik, die als voorzitter van de regiegroep 100 jaar Laan van Heldenburg onze gids is geweest.

Tot slot willen wij de Historische Vereniging Voorburg bedanken, en onze sponsors. Dankzij hen kon het ook nog een mooi en historisch verantwoord boek worden.

Een 'aardigheidje' van Coert Poort op Voorburg, niet bedoeld als serieuze poëzie. Het is onderaan gedateerd: '30/12-51'.
Collectie Joan Poort

De bewoners bij het begin van de 100-jarige Laan van Heldenburg.

Noten en bronvermelding

Noten bij: De oude hofstede Heldenburg

Afkortingen:

BVR	= Bevolkingsregister
CBG	= Centraal Bureau voor Genealogie, Den Haag
GADHg	= Gemeentearchief Den Haag
GALVb	= Gemeentearchief Leidschendam-Voorburg
DngVb	= Dingboeken van schout en schepenen Voorburg
ORAVb	= Oud-Rechterlijk Archief Voorburg
NAVb	= Notarieel Archief Voorburg
NAST	= Notarieel archief Stompwijk

- ¹ De weg die vanaf de Geestbrug naar Voorschoten liep werd aanvankelijk als hoofdweg 'Heerwech' genoemd. Later werd ook wel de naam Middelwech, Lij(t)wech of Achterwech gebruikt. De schrijfwijze van deze namen wisselde, waarbij met name 'wech' later ook werd geschreven als 'wegh' of 'weg'. Het gedeelte van deze weg tussen de Geestbrug en de Laan van Nieuw Oostende wordt tegenwoordig Prinses Mariannelaan genoemd. Uit het vervolg zal blijken dat het deel van deze weg, dat vanaf de korenmolen min of meer rechtdoor liep, begin zeventiende eeuw is verdwenen. Overigens heette ook de huidige Herenstraat Heerwech.
- ² Hoewel de naam Heldenburg eerst in 1691 voor het eerst officieel werd gebruikt en die van Oostenburg eerst in 1751 werd genoemd, worden in deze bijdrage de namen ook in eerdere periodes gebruikt voor de betreffende percelen en boerderijen.
- ³ Zie over deze kaart: C. Postma, 'De kaart van het hoogheemraadschap van Delfland door Floris Balthasars, 1611', in: *Kaarten van Rijnland, Delfland en Schieland 1611-1615* (1972).
- ⁴ Jacob van Leeuwen was secretaris van Voorburg van 1688 tot aan zijn overlijden in 1718. Hij woonde op het door hem in 1703 gekochte Middenburg.
- ⁵ Archief Hoogheemraadschap Delfland, inv. nr. 3463. Met dank aan Anne Jacobs die op dit dossier attendeerde.
- ⁶ De huidige Parkweg volgt nog steeds dit gebogen traject van de beschreven nieuwe Achterwech.
- ⁷ GALVb, boek De Werve, erfpachtbrief Jacob van Mathenesse voor Dirck Backer, 30 september 1511, en volgende pachtbrieven. Dit perceel van 11 hont dichtbij de korenmolen werd in 1639 een deel van Hofwijck. Het betreffende stuk waarover de heer van Werve een recht van overpad bedong, viel ongeveer samen met de huidige Zwarte Laan.
- ⁸ De vraag of de eigenaar van Oostenburg deze vergrote percelen al volledig bezat, of dat hij de stukken aan de overzijde van de oude Achterwech heeft bijgekocht, wordt hier verder niet besproken.
- ⁹ Dit haaks op de oude laan staande laangedeelte lag op de plek waar nu de Zuyderloostraat ligt.
- ¹⁰ Deze tweede, oostelijke laan liep waar tegenwoordig de straat Oranjestraat ligt.

- ¹¹ Volgens de kadastrale kaart van 1832 behoorde de percelen waarop in 1666 nog beide gebouwen stonden, tot Heldenburg. Opvallend is dat, zo te zien, op de kaart van 1666 bij de grote hofstede geen hooiberg is getekend. De vraag of deze grote hofstede omstreeks 1666 voornamelijk buitenhuis was en dat op deze plek eerst later (weer) een boerderij bij de hofstede werd gebouwd, is moeilijk te beantwoorden.
- ¹² A.W. de Vink, 'Voorburgsche buitenplaatsen', in: *Jaarboek Die Haghe* (1903), p. 305-306 vermeldt dat het huis De Engel een van de oudste huizen van Voorburg was en reeds in 1435 wordt vermeld in het Voorburgse Memorieboek. Tegenwoordig is in dit pand een schoenmakerij gevestigd. De Kercklaan is de huidige Kerkstraat, de Heerwech heet tegenwoordig Herenstraat. De Swaen ofwel De Zwaan is het huidige Swaensteyn aan de Herenstraat.
- ¹³ GALVb, ORAVb, inv. nr. 8, 2 mei 1654.
- ¹⁴ Dit huis van commies Martinij staat nog steeds aan de Herenstraat en heeft nu de nummers 31, 33 en 35. Zie over Martinij: C.H. Voorhoeve, *Lusthoven en oude huizen langs de Vliet* (z.j.) p. 110-111.
- ¹⁵ De in de eerdere belendingen genoemde Floris Bam was eigenaar van het aan de Broeksloot gelegen buiten Eynddorp. A.W. de Vink, 'Voorburgsche buitenplaatsen', in: *Jaarboek Die Haghe* (1903), p. 386.
- ¹⁶ Op het aloude recht van naasting werd in de zeventiende eeuw niet zo vaak meer een beroep gedaan. Het is bijzonder dat in het geval van deze boerderij de rechterlijke stukken, die een mooi beeld geven van zo'n gang van zaken, bewaard zijn gebleven in de Dingboeken van Voorburg: GALVb, inv. nr. 68.
- ¹⁷ Lysbeth Jans was getrouwd met Jacob Arentsz en Lentge Jans met Rochus Louris van der Lelie.
- ¹⁸ Zie over Westerloo: Kees van der Leer en Cees van der Velde, 'De Grote Loo, Kleine Loo en naburige naamgenoten', in: *Jaarboek Die Haghe* (2003), p. 103.
- ¹⁹ Voor het recht van naasting golden in Voorburg de regelingen vastgelegd in de keuren van Rijnland. Daarin was onder andere bepaald dat dit voorkeursrecht kon worden uitgeoefend door bloedverwanten en erfpachtsheren, dat dit recht alleen gold voor onroerende goederen en moest worden uitgeoefend binnen een jaar na een openbare verkoop, of bij 'heimelijke' ofwel onderhandse verkoop binnen een jaar nadat de betrokkene kennis had genomen van de verkoop. Wel diende bij realisatie van de naasting de nieuwe koper binnen 24 uur de kooppenningen te betalen die met de eerste koper waren afgesproken en aan alle verdere voorwaarden te voldoen die bij de eerste koop waren bedongen. Mocht de eerste koper inmiddels te goeder trouw kosten hebben gemaakt voor bijvoorbeeld een verbetering aan het gekochte, dan was de nieuwe koper gehouden deze kosten ook te vergoeden. Een goede beschrijving van het recht van naasting geeft mr. Simon van Leeuwen in zijn in 1667 gepubliceerde boek *Costumen, Keuren ende Ordonnantien van de baljuwschap ende lande van Rijnland*, p. 170-194.

- ²⁰ GALVb, DngVb, inv. nr. 68, o.a. 26 november 1661, 15 april 1662 en 29 april 1662.
- ²¹ A.W. de Vink, 'Voorburgsche buitenplaatsen', in: *Jaarboek Die Haghe* (1903), p. 295.
- ²² GALVb, DngVb, inv. nr. 68, o.a. 17 maart en 10 september 1663. In de rechtszitting van 17 maart 1663 worden overigens in een ander geschil de gebroeders Willem en Jacob en hun zuster Janittge Gerdijn gedaagd door Aem Dirksz Nieuwenbrouck, die eist dat zij storende elzen en wilgenbomen weghalen op een laan bij de Broeksloot waarover hij uitpad heeft voor zijn paard en wagen. Onduidelijk is de precieze ligging van deze laan en in hoeverre deze broers en zus familie zijn van de Gerdijns in de naastingszaak.
- ²³ De Haagse Schenkknade herinnert nog aan deze oude grens tussen Den Haag en Voorburg.
- ²⁴ GALVb, ORAVb, inv. nr. 9, 12 september 1664.
- ²⁵ C.H. Voorhoeve, 'Lusthofstraat', in: *Het verhaal achter de straatnaam* (1989), p. 66.
- ²⁶ In latere belendingen wordt op deze plek genoemd de naam van R(e)ijweg, de familie die Oranjestad bezat. Catharina Rijweg was gehuwd met Cornelis Silakius, de meest spraakmakende bewoner van Oranjestad. Zie C.H. Voorhoeve, 'Oranjestad', in: *Het verhaal achter de straatnaam* (1989), p. 92.
- ²⁷ A.W. de Vink, 'Voorburgsche buitenplaatsen', in: *Jaarboek Die Haghe* (1903), p. 386 vermeldt dat jonkheer Bam teelland bezit dat later deel uitmaakte van Eynddorp dat vanaf 1681 toebehoorde aan de Haagse burgemeester Jacob van der Houve en daarna in bezit kwam van Simon Rooseboom.
- ²⁸ Zie over Oostenburg: Kees van der Leer, 'Een deftige laan van boerenafkomst', en Jan Kok, 'Van boerenpad tot laan', in: *100 jaar Laan van Oostenburg* (Historisch Voorburg, 2008, nummer 2), p. 7-54.
- ²⁹ GALVb, ORAVb, inv. nr. 9, 23 juni 1667.
- ³⁰ Arent Adam van Wassenae, heer van den Bossche en Sanen was een zoon van Anthonis van Duivenvoorde van Wassenae (tak Obdam), heer van den Bossche (1556-1627) en Machteld van der Duyn, vrouwe van Sanen (overleden 1612). Arent Adam was Hoogheemraad van Rijnland van 1646 tot 1678. Zie: H.G.A. Obreen, *Geschiedenis van het geslacht van Wassenae* (1903), p. 128-145.
- ³¹ Anna van Schagen (overleden 1654) was een dochter van Christoffel van Schagen en Anna Wolfertsdochter van Borselen, met wie Christoffel in 1612 was gehuwd. Christoffel van Schagen was een neef van de hiervoor genoemde Anthonis van Duivenvoorde van Wassenae, heer van den Bossche, aangezien zijn moeder, Adriana van Duivenvoorde, een zus was van genoemde Anthonis. Hun beider ouders waren Jacob van Duivenvoorde, heer van Obdam en Geertruyd van Liere. Zie over deze familieverbanden: Simon van Leeuwen, *Batavia Illustrata* (1685), p. 1078; Drs. L.J. van der Klooster, 'Genealogische tabellen', in: Dr. H.M. Brokken (red.), *Van Wassenae, Heren van Stand* (2001) alsmede H.G.A. Obreen, *Geschiedenis van het geslacht van Wassenae* (1903), p. 128-145.
- ³² De rente die jaarlijks moest worden betaald bedroeg 4% aan Boot en

Hoogersmilde en 5% aan Swanenburch.

- ³³ De andere helft was in bezit van broer Jan Jacob en wellicht ook nog van een andere in de akte genoemde partij: de kinderen van de overleden jonkheer Guillaem Dorothe van der Laen diest Haemstede, maar deze naam kan ook betrekking hebben op een van de andere in de akte genoemde bezittingen.
- ³⁴ Voor deze vererving verwijst de akte naar een testament van 13 mei 1637.
- ³⁵ CBG, dossier Furstenberg. De ouders van Johanna Ysabella waren Willem van Furstenberg, omstreeks 1600 'richter van t' Oldebroek' en behorend tot 'de ridderschap van Veluwen', en Anna van Craneveld. Een verre voorvader Johan, graaf van Oldenburg had circa 1100 in 'Westphalen aan de Roer' het kasteel Furstenburg gebouwd waarnaar hij en zijn nakomelingen zich sindsdien hebben genoemd.
- ³⁶ Coppen wordt ook in de verpondingsregisters genoemd als bruiker, terwijl de naam van juffrouw Furstenburg daar niet voorkomt.
- ³⁷ In zijn boek *Het verhaal achter de straatnaam* (1989) schrijft Voorhoeve op p. 50 dat Anthonis van Wassenae, de vader van Arent Adam, de oudst bekende eigenaar is. Op 22 augustus 1625 zou Anthonis van Willem Jansz Hammerlaen in Voorburg 8 hont land en nog eens 3 morgen wei- en teelland hebben gekocht, waarop hij vervolgens Heldenburg liet bouwen, aldus de schrijver. De betreffende akte (die overigens is gedateerd 22 augustus 1621) komt inderdaad voor in de transportregisters van het ORAVb (inv. nr. 3) maar dit betreft geen aankoop maar een hypothecaire lening die Anthonis van Wassenae op die datum verstrekte aan genoemde Hammerlaen, die als onderpand genoemde grond inbracht. Ook in de daarop volgende jaren is geen akte te vinden waarbij een overdracht plaatsvindt van genoemde grond aan Anthonis van Wassenae. Nu is er natuurlijk de mogelijkheid dat Hammerlaen niet aan zijn aflossings- en renteverplichtingen heeft voldaan en hij zijn grond gedwongen moest overdragen aan Anthonis, maar een dergelijke overdracht, ook niet uit andere hoofde, blijkt nergens uit de archieven. Bovendien gaat het hier waarschijnlijk niet om de grond van Heldenburg. De genoemde 8 hont lag sowieso in het Westeinde en de 3 morgen gelet op de belendingen (ten zuiden de Lijweg, ten westen Pieter Mees, ten oosten de weduwe en erfgenamen van Dirck Jansz Flooren) lagen vermoedelijk in het Oosteinde, in de buurt van De Loo. Mocht Anthonis van Wassenae toch eigenaar zijn geweest van de Heldenburggrond dan zou dit via zijn zuster vererfd moeten zijn op haar zoon Christoffel van Schagen en via diens echtgenote Anna van Borselen bij hun dochter Anna van Schagen terecht zijn gekomen. Maar tot op heden is in de archieven geen enkel bewijs gevonden dat Anthonis van Wassenae eigenaar was van de Heldenburgpercelen.
- ³⁸ Zie eerdere noot waarin wordt aangegeven dat de moeder van Christoffel van Schagen Adriana van Duivenvoorde was, een zus van Anthonis van Duivenvoorde van Wassenae.
- ³⁹ Zie o.a. www.hetutrechtsarchief.nl.
- ⁴⁰ Adam Arent van Wassenae overleed op 9 maart 1678. *Algemeen Nederlandsch Familieblad no. 70* (1883), p. 3.
- ⁴¹ Zie over Maria van Vredenburg: Mr. E.A. Engelbrecht, *Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam, deel V, de vroedschap* (1973), p. 194.
- ⁴² In het verpondingsboek van Voorburg, dat Jan Jacob van Wassenae

- vermeldt in de registers onder de naam 'Johan [Jan] van Wassenaer, heer van den Bos', wordt in 1687 boven zijn naam toegevoegd 'de weduwe van', waaruit blijkt dat Jan Jacob in dit of in het vorige jaar is overleden.
- ⁴³ GALV, ORAVb, inv. nr. 11, 26 mei 1691. In de akte wordt wederom vermeld dat wijlen Jan Jacob erfgenaam was van Anna van Schagen, voluit aangeduid als Vrouwe Aetiana Maria van Schagen, vrouwe van Peursem.
- ⁴⁴ De Rotterdamse burgemeester Dominicus Roosmalen was gehuwd met Lina de Heijde. Zie Mr. E.A. Engelbrecht, *Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam, deel V, de vroedschap* (1973), p. 234. Volgens Voorhoeve, *Het verhaal achter de straatnaam* (1989), p. 66 erfde hij het graf van de familie De Heijde in de Oude Kerk te Voorburg. Gelet op de genoemde belending erfde of kocht hij van de familie De Heijde de grond aan de oostkant van Heldenburg.
- ⁴⁵ Vermoedelijk nog steeds de kleine boerderij en bijbehorende grond.
- ⁴⁶ Zie p. 13 en noot 27 over deze belending van grond, aan de noordkant van de Broeksloot, met een vermoedelijk verband met Oranjelust of Eyndorp.
- ⁴⁷ Catharina Hesselt de Dinter was de toenmalige eigenaresse van Oostenburg.
- ⁴⁸ De carolusgulden was in 1521 ingevoerd door Karel V en was onderverdeeld in 20 stuivers. De munt gold tot eind zeventiende eeuw als eenheidsmunt in de Zeven Provinciën.
- ⁴⁹ Speldegeld is van origine een klein extra bedrag bedoeld voor de vrouw des huizes om iets aardigs mee te doen. Later werd het vooral een belasting voor de overheid.
- ⁵⁰ Sommige auteurs vragen zich af hoe het kan dat de naam Heldenburg gezien de vermelding in de akte van 26 mei 1691 bij de verkoop door Maria van Vredenburg blijkbaar al bestond, terwijl die naam toch duidelijk is afgeleid van de naam van de koper op dat moment. Om dit vermeende raadsel op te lossen suggereren bedoelde auteurs dat de hofstede blijkbaar al eerder door Hendrick Helt werd gehuurd en zodoende naar hem genoemd. Zie Voorhoeve, *Het verhaal achter de straatnaam* (1989), p. 50. De constatering dat de naam in de originele verkoopakte niet in de tekst is opgenomen, maar later onderaan de bladzijde werd toegevoegd, werpt een juister licht op het geheel.
- ⁵¹ Bron: www.collectie.legermuseum.nl
- ⁵² De Engelse Kerk stond aan de westkant van het Noordeinde, ter hoogte van De Plaats.
- ⁵³ Mr. W.J.M. Benschop, *Het postwezen van 's Gravenhage* (1950), p. 109, 123 en 162.
- ⁵⁴ Zie over Nicolaas van Assendelft: Kees van der Leer en Cees van der Velde, 'De Grote Loo, Kleine Loo en naburige naamgenoten', in: *Jaarboek Die Haghe*, 2003, p. 70-71.
- ⁵⁵ Als verdere belendingen werden genoemd: ten oosten Jacob van Leeuwen, secretaris alhier, en ten westen mevrouw 'Katharina Hessel de Dinter, weduwe van de heer griffier Cau.'
- ⁵⁶ GALV, ORA, inv. nr. 11, 27 juli 1693, 5 mei 1696 en 9 mei 1698. Op 1 april 1697 kocht Helt ook nog van 'Vrouwe Agata del Mol, huisvrouw van Johan Bertram de Mortaigne' 6 morgen en 3 hont wei- en hooiland in de Binckhorstpolder aan de Noordkant van de Broeksloot, met een vrije uitweg over de laan van de hofstede van Jacob Andreas Rijkaert. Laatstgenoemde hofstede was Vrijburg in het Westeinde.
- ⁵⁷ Op een kadastrale kaart van circa 1907 is op deze plek een sloot aangegeven, vermoedelijk een overblijfsel van de oude sloot die eertijds, volgens de kaart van 1666, lag naast het dwarse laangedeelte.
- ⁵⁸ Nationaal Archief, Den Haag. De aan de westkant van Heldenburg gelegen boerderij Oostenburg van Mr. Maerten Pauw met bijbehorend appartement kregen de nummers 299 en 300, het aan de oostzijde gelegen warmoezeniershuisje van de weduwe van Dominicus Rosemalen, de voorloper van Oranjelust, werd nummer 303, de buitenplaats Eyndorp van de weduwe van Simon Roseboom met het bouwhuis droegen de nummers 304 en 305.
- ⁵⁹ GALVb, ORAVb, inv. nr. 15, 5 juli 1763.
- ⁶⁰ De akte geeft aan dat de 22 morgen worden verongeld, dus in de belasting meetellen voor 19 morgen en 2 hont.
- ⁶¹ De transportakte verwijst voor de huur naar de 'huurcedule voor notaris Melchior Bos alhier te Voorburg op 12 maart 1760'.
- ⁶² Pierre Jenothéau was een Franse kostschoolhouder die in 1758 het zogenaamde Van Leeuwenhuis had gekocht aan de Herenstaart, tegenwoordig nummer 55, het huis waar jarenlang de secretarisfamilie Van Leeuwen had gewoond. Zie C.H. Voorhoeve, *Lusthoven en oude huizen langs de Vliet* (z.j.), p. 98.
- ⁶³ Verwezen wordt naar een onderhandse huurcedule van 17 maart 1778.
- ⁶⁴ GALVb, ORAVb, inv. nr. 17, 8 maart 1781.
- ⁶⁵ Jean François was het tiende kind in de reeks van twaalf. Voorhoeve, *Het verhaal achter de straatnaam* (1989), p.50-51.
- ⁶⁶ Zie 'De Rijkdom van 's Gravenhage in 1742', in: *Algemeen Nederlandsch Familieblad*, no. 95 (1884), p. 5.
- ⁶⁷ De Franse Kerk werd in 1726 gebouwd aan de Molenlaan, de huidige Franse Kerkstraat, op een stuk grond door François van Halewijn, heer van Werve in erfpacht afgestaan. Bewoners van buitenplaatsen bezochten graag de Franse kerkdienst en prefereerden de levendige preken van de Franse dominees boven de saaie dogmatische monologen van de predikanten in de Oude Kerk van Voorburg. Zie hierover: E.M.Th. Hoenkamp-Mazgon, 'De Hugenoten en de Franse kerk in Voorburg', in: *Kroniek van Voorburg* (1988).
- ⁶⁸ Zie voor deze lijst van ouderlingen en diakenen van de Franse Kerk in Voorburg: H.J. Caan, *Recueil de documents relatifs à l' Eglise Française de Voorburg* (1859).
- ⁶⁹ Zie over deze spanningen in Voorburg: Lizette de Koning en Kees van der Leer, 'Patriotten en Oranjegezinden', in: *De Canon van Leidschen-dam-Voorburg* (2009), p. 102-109.
- ⁷⁰ Gabriël Gorris e.a., *Dorp aan de Vliet* (derde druk, 1977), p. 173-179.

- ⁷¹ De bewaard gebleven grafboeken van de St. Jacobskerk te Den Haag bevinden zich op het Haags Gemeentearchief.
- ⁷² De schrijfwijze van de namen in het grafboek is niet consequent. Zo wordt bijvoorbeeld Palairet soms geschreven als Pallaret en Buschman als Busman.
- ⁷³ ‘Oprechte Haarlemse Courant’, 14 september 1805. Deze en de volgende krantenberichten bevinden zich in de krantencollectie van de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag.
- ⁷⁴ In een hierna nog te noemen latere verkoopakte van 14 april 1827 opgesteld door de Leidschendamse notaris Johannes Jacobus Theodorus van Rhijn wordt een overzicht gegeven van de eerdere eigendomsovergangen met de vermelding dat Dominicus Palairet Heldenburg had verkregen uit de nalatenschap van zijn vader Jean François Palairet, ‘volgens akte van overboeking geregistreerd ten burele van de fungerend conservateur der hypotheken, in de jurisdictie van het tribunaal ter eerste instantie zitting houdende in den stad ’s Gravenhage, zes juni achttien honderd elf’.
- ⁷⁵ Zie voor lijst schouten en burgemeesters van Voorburg: Gabriël Gorris e.a., *Dorp aan de Vliet* (derde druk, 1977), p. 291-292.
- ⁷⁶ Deze verkoop geschiedde volgens koopcontract gepasseerd voor notaris Arie Cornelis van Ogten 30 augustus 1816 en op 2 september daarop volgend door de ontvanger Muller in ’s Gravenhage geregistreerd.
- ⁷⁷ GALVb, NAST, 14 april 1827.
- ⁷⁸ Een bunder is 1 hectare. De oppervlakte werd voor de belasting verongeld voor ‘zestien bunders, zes en veertig roeden, zes en dertig ellen en vijftien palmen vierkante Nederlandse maat.’
- ⁷⁹ De situatie rond Eynddorp was ingewikkeld. De boerderij van de buitenplaats Eynddorp lag aan de oostkant van het herenhuis, aan de Broeksloot op een vierkant perceel aan twee zijden omgeven door weiland dat toebehoorde aan Petrus Jacobus Groen van Prinsterer, de vader van Guillaume.
- ⁸⁰ Vincent van Gogh, de voorvader van de gelijknamige schilder leefde van 1674 tot 1746. Zijn directe en naar hem genoemde nazaat, Vincent van Gogh, de befaamde schilder, werd in 1853 geboren en stierf in 1890. Gedurende de periode dat hij in Den Haag woonde (1881-1883) kwam hij regelmatig in Voorburg bij zijn weldoener Lodewijk Cornelis Enthoven, die aan de Zwarte Laan woonde en bij zijn huisbaas Pieter Willem de Zwart in de Schoolstraat. Zie hierover: Lizette de Koning en Kees van der Leer, ‘Kunstenaars’, in: *De Canon van Leidschendam-Voorburg* (2009), p. 150-151.
- ⁸¹ Zie over de schildersfamilie Bakhuyzen: Tiny de Liefde-van Brakel, *Een Haagse schildersfamilie uit de negentiende eeuw. Hendrikus, Geraldine en Julius van de Sande Bakhuyzen* (1997). Op p. 72 en 73 van genoemde publicatie staat een uitvoerige overzicht van de nazaten van Vincent van Gogh (1674-1746) en Josina Bijleveld (1676-1754) met daarin o.a. de schilder Vincent van Gogh (1853-1890) en Gerrit van Gogh (1700-1752) en diens nazaten onder wie Gerrit Backhuijsen (1758-1843).
- ⁸² Zie voor het kadaster en de hierna volgende kadastrale gegevens: M.R. van der Krogt, C.L. van der Leer en J.H.M. van der Zon, *Kadastrale Atlas*

Zuid-Holland, Voorburg (2000), met bijgevoegde kaarten.

- ⁸³ GALVb, NAVb, noaris Hermanus van Zegwaard, 20 mei 1846.
- ⁸⁴ De percelen waarvan een deel werd onteigend droegen de nummers B-87 en 89. De resterende, verkleinde percelen weiland werden omgenummerd tot B-942, 943, 944 en 945.
- ⁸⁵ Deze rente was verschuldigd over het perceel dat Hendrick Helt op 27 juli 1693 van genoemde kerk had gekocht, zoals eerder beschreven.
- ⁸⁶ Gerrit van der Ham was op 8 april 1796 te Voorburg geboren in een rooms-katholiek gezin. Nadat zijn eerste vrouw Petronella den Hollander in 1844 was overleden hertrouwde Gerrit met de veel jongere, op 13 maart 1820 te Wassenaar geboren Johanna Vermeulen. Uit Gerrits huwelijken werden negen zoons en een dochter geboren. Zie hiervoor GALVb, BVR, boek 3, p. 197. Zoon Wilhelmus, de oudste in augustus 1835 geboren zoon, trouwde in november 1862 zijn buurmeisje, Ariana Pieterella, de oudste dochter van Johannes Hooymans, de pachter van boerderij Oostenburg. Zie Kees van der Leer, ‘Een deftige laan van boerenafkomst’, in: 100 jaar Laan van Oostenburg (HV, 2008, nummer 2), p. 29. Genealogische informatie over Van der Ham: Hans van der Zon.
- ⁸⁷ Voor gegevens over Marie Hoffman en zijn echtgenote Cornelia Adriana Groen van Prinsterer, zie Mr. L. de Vries, *Mr. G. Groen van Prinsterer in zijne omgeving* (1908) p. 71-73.
- ⁸⁸ Hoffman liet in 1854 naast Vreugd en Rust de Sophiaschool bouwen. Dochter Jacqueline werd directrice van deze eerste christelijke bewaarschool in Nederland, die werd genoemd naar koningin Sophie, die in 1853 de eerste steen had gelegd en een jaar later ook bij de officiële opening aanwezig was. Zie hierover: Kees van der Leer, *Historische wandelingen in Voorburg en omgeving*. Grafiekcollections Gerard Duijvestein (2001), p. 51-54.
- ⁸⁹ GALVb, NAVb, notaris Hermanus van Zegwaard, 13 juli 1846. De veiling geschiedde op verzoek van Maria Theresia Antonia Bax weduwe van Henricus Gijsbertus Antonius de Vogel van Aalst [Eynddorp] en Marie Aart Frederik Henri Hoffman [Heldenburg].
- ⁹⁰ Voor gegevens over Otto, baron van Wassenaar en zijn echtgenote, zie Mr. L. de Vries, *Mr. G. Groen van Prinsterer in zijne omgeving* (1908) p. 187-190.
- ⁹¹ C.H. Voorhoeve, ‘Park Vreugd en Rust’, in: *Het verhaal achter de straatnaam* (1989) p. 37.
- ⁹² Bij haar overlijden schonk Jacqueline van Wassenaar-Hoffman de Hervormde Gemeente Voorburg een bedrag van ruim fl. 17.000 met de bepaling dat mede met dit geld een hervormde school in Voorburg gesticht diende te worden. In 1907 werd hiermee de Van Wassenaar-Hoffmanschool aan de Parkweg geopend. Zie hierover: J.W. Eppink, ‘Protestants-christelijk voortgezet onderwijs’, in: *Voortgezet onderwijs in Voorburg* (Historisch Voorburg, 2005, nr. 2).
- ⁹³ Elisabeth Henriëtta Maria Philipse was een dochter van de in 1868 overleden Maria Clazina Groen van Prinsterer, de jongste zuster van Jacqueline’s moeder Cornelia Adriana. Maria Clazina was in 1828 gehuwd met Johan Antoni Philipse, president van het provinciaal gerechtshof Zuid-Holland, president der Eerste Kamer en minister van Staat. Uit dit huwelijk werden acht kinderen geboren. Zie over Johan Antoni Philipse en zijn echtgenote Maria Clazina Groen van Prinsterer:

- Mr. L. de Vries, *Mr. G. Groen van Prinsterer in zijne omgeving* (1908) p. 67-70.
- ⁹⁴ Zie over de familie De Jonge: Familievereniging De Jonge, *Geschiedenis en genealogie van het geslacht De Jonge* (1985), met name p. 215-217 en p. 228-231.
- ⁹⁵ Ter Navolging was de eerste particuliere begraafplaats die buiten de bebouwde kom was aangelegd. Op deze nog steeds bestaande begraafplaats bij Scheveningen werden o.a. begraven Betje Wolff en Aagje Deken, alsmede Guillaume Groen van Prinsterer.
- ⁹⁶ Uit het huwelijk van Bonifacius Cornelis en Elisabeth Henriëtta Maria werden achtereenvolgens geboren: Henriëtta Philippina Jacoba (1863-1922), Johan Antoni (1864-1927), Willem Adriaan (1866-1954), Maria Clasina (1866-1954), Elisabeth Henriëtta Maria (1869-1955), Anna Johanna (1871-1963), Bonifacius Cornelis (1873-1874), Bonifacius Cornelis (1875-1968), Magdalena Maria (1877-1960), Cornelia Henriëtta (1878-1943), Constantijn Leopold (1882-1909).
- ⁹⁷ Informatie Martin Hooymans, op basis kadastrale gegevens dienstjaar 1898 en kadastraal kaartje opgemaakt 13 september 1897.
- ⁹⁸ Zie over Bonifacius Cornelis de Jonge junior eveneens: Jan Kok, 'Van boerenpad tot laan', in: *100 jaar Laan van Oostenburg* (Historisch Voorburg, 2008, nummer 2), p. 48-49. Bonifacius Cornelis de Jonge junior overleed te Zeist op 24 juni 1958.
- ⁹⁹ Zie voor de aanleg van de Laan van Oostenburg eveneens: Jan Kok, 'Van boerenpad tot laan', en Joost van Kasteren, 'Nog slechts ruimte voor krotten', in: *100 jaar Laan van Oostenburg* (Historisch Voorburg, 2008, nummer 2), p. 32-70.
- ¹⁰⁰ Omdat de oude laan van de hofstede Heldenburg tegen de westelijke buitenzijde van het Heldenburgperceel liep, werden de huizen aan de westkant van de nieuwe laan gebouwd op de grond die van origine bij Oostenburg behoorde. Maar omdat zowel de Heldenburgpercelen als de Oostenburgpercelen in één eigenaarshand waren, zal dit geen probleem hebben opgeleverd. Aan de oostrand van de Heldenburgpercelen kwam de nieuwe straat Oranjelust met diens huizen.
- ¹⁰¹ De Heldenburgerdwarsstraat ligt ongeveer op de plek waar eertijds het haakse deel van de oude boerenlaan liep, als restant van de oude, nog niet verlegde Achterweg. Sinds 1947 heet deze dwarsstraat de Zuyderloostraat. Zie over de hernoeming: Bernard Dijkman, *De straten op de lanen in* (1993), p. 76. De straat Oranjelust ligt zoals hiervoor kort aangegeven in feite op de grond van het voormalige Heldenburg, vermoedelijk op de plek waar eertijds de oude laan liep, vrijwel in het verlengde van het Wielemakersslop. Op de percelen van de vroegere hofstede Oranjelust zou omstreeks 1874 de (Oude) Algemene Begraafplaats van Voorburg worden aangelegd. Zie hierover: E.M. van Duin e.a., *(Oude) Algemene Begraafplaats Voorburg; ontwikkelingsgeschiedenis en toekomstvisie* (2000), p.3-4.
- ¹⁰² GALVb, Raadsnotulen Voorburg, 15 oktober 1909, 27 april 1910 en 13 november 1911.
- ¹⁰³ In 1945 werd de naam Oostenburgerdwarsstraat(laan) veranderd in Laan van Haagvliet. Bernard Dijkman, *De straten op de lanen in* (1993), p. 77.
- ¹⁰⁴ Petrus Johannes Ramakers werd op 15 januari 1833 geboren te Leiden en was evenals Johanna Vermeulen rooms-katholiek. Heldenburg had in 1865 als adres E41. GALVb, BVR, boek 3, p. 197.
- ¹⁰⁵ Petrus Johannes Ramakers en Johanna Vermeulen werden op 6 september 1889 uitgeschreven wegens vertrek naar Den Haag. Heldenburg had toen als adres E67. GALVb, BVR, boek 16, p. 159.
- ¹⁰⁶ Albert Hendrik van der Harst was op 16 februari 1865 in Den Haag-Scheveningen geboren. Hij was Nederlands-Hervormd. Clasina Petronella Kempenaar was op 9 april 1864 geboren in Stompwijk. GALVb, BVR, boek 16, p. 159.
- ¹⁰⁷ Gerrit van der Marel was op 6 maart 1869 geboren in Hof van Delft. Op 24 april 1903 werd hij komend uit Wassenaar, ingeschreven te Voorburg. Heldenburg had inmiddels als adres F76. GALVb, BVR, boek 51, p. 141. Genealogische informatie over Van der Harst en Van der Marel: Hans van der Zon. Zie eveneens Martin Hooymans e.a., 'Overzicht van Voorburgse boerderijen', in: *Boerderijen in Voorburg* (Historisch Voorburg, 2003, nr. 2).
- ¹⁰⁸ C.H. Voorhoeve, 'Laan van Heldenburg', in: *Het verhaal achter de straatnaam* (1989) p. 51, schrijft dat de arts A.F. Flint tot 1900 het herenhuis huurde.
- ¹⁰⁹ De maatschap Heldenburg bestond uit: Willem Cornelis Flettermann, architect te Voorburg; Gerard Cornelis Blaauw, bankier te 's-Gravenhage; Jonkheer Otto van den Brandeler, bankier te 's-Gravenhage; Johannes van Gogh; Franciscus Adolphus Johannes Josephus Hoppe; Adam Nering Bögel en Jan Schipper, koopman.
- ¹¹⁰ GALVb, dossier 1929-1939 aankopen, inv. nr. 31. Dit dossier bevat ook de in het vervolg gebruikte gegevens over de raadsbesluiten en –overwegingen. De aankoop omvatte de boerderijen Haasburg, groot ongeveer 37.09.38 ha, voor de prijs van één gulden per vierkante meter, gronden en water gelegen in de Veen- en Binckhorstpolder, groot 76.60.12 ha, voor de prijs van twee gulden per vierkante meter, de boerderijen Oostenburg, Heldenburg, Noordenburg en Vreugd en Rust en een strook grond aan de Oostenburgerdwarslaan bij Oranjelust, groot 16.197 vierkante meter voor de prijs van acht gulden per vierkante meter. Met de aankoop was circa twee miljoen gulden gemoeid.
- ¹¹¹ Voor de verhuur aan Van der Marel en de correspondentie hierover: GALVb, dossier 1.2.6 nr. 62.
- ¹¹² Ook Sjoerd Gosses, journalist van het Haagse dagblad Het Vaderland, signaleerde tijdens een wandeling langs de Broeksloot in 1928 onaangename geuren in de buurt van Oostenburg en Heldenburg, zoals een kwalijk riekend varkenshok. Tevens noemt hij de Voorburgse aschstaal, de vuilnisbelt die vroeger naast Heldenburg was gelegen. Zie hierover: Anne Jacobs, 'Wandelen in Voorburg (1928)', in: *Wonen, werken en wandelen in Voorburg* (Historisch Voorburg, 2010, nummer 2), p. 38-39.
- ¹¹³ Zie hierover eveneens: Jan Kok, 'Van boerenpad tot laan', in: *100 jaar Laan van Oostenburg* (Historisch Voorburg, 2008, nummer 2), p. 52-54. Op de plek van de boerderij Heldenburg staan nu de huizen Veenkade 1 tot en met 9.
- ¹¹⁴ Op de plek van het oude Herenhuis Heldenburg werden de huizen Oostenburgerdwarslaan (later Laan van Haagvliet) 15 tot en met 21 gebouwd.

Noten bij: Bouwers van de bolhoedenlaan

- ¹ Notulen gemeenteraad Voorburg, 25 april 1898, blz. 271-275.
- ² Notulen gemeenteraad Voorburg, 29 oktober 1897, blz. 262-266.

³ Notulen gemeenteraad Voorburg, 25 april 1898, blz. 271-275.

⁴ Notulen gemeenteraad Voorburg, 15 oktober 1909, blz. 155-160.

⁵ Zie o.a. '100 jaar Laan van Oostenburg,' uitgave Historische Vereniging Voorburg, 2008, blz. 60-61.

⁶ Notulen gemeenteraad Voorburg, 27 april 1910, blz. 170-172.

⁷ Notulen gemeenteraad Voorburg, 15 oktober 1909, blz. 155-160.

⁸ Notulen gemeenteraad Voorburg, 6 november 1909, blz. 160-165.

⁹ Notulen gemeenteraad Voorburg, 26 oktober 1911, blz. 226-227.

Noten bij: Een vooroorlogse idylle?

¹ Verteld door Truus Rietdijk (kleindochter van de vroegere bewoners).

² Als verteld door Cornelis de Wit, geboren 1881, grootvader van Arjen van Aalst, van nummer 3.

³ *Het Vaderland*, 20 maart 1930, kranten.kb.nl.

⁴ *Het Vaderland*, 11 januari 1930, www.kranten.kb.nl.

⁵ Uit het Digitale Krantenarchief - Regionaal Archief Leiden.

⁶ Zie ook: Schoenmaker en Postma, *Aviateurs van het eerste uur*, 1984, p. 90 en 91.

⁷ Zie voor deze verhalen: *Kroniek van Voorburg*, Van Politeia tot Politie (P.C. Kettenis), 1990.

⁸ Zie onder andere, *Het Vaderland 17-04-1935*; het Hoge Raad-arrest leidde nog op 27 augustus 1939 tot een artikel in het *Algemeen Handelsblad* over het karakter van de onrechtmatige overheidsdaad (www.kranten.kb.nl).

⁹ Zie onder andere: Wilhelmina en Westerbork, Fré Morel, www.prone-publica.org

¹⁰ *Historisch Nieuwsblad*, 2011.

¹¹ Lou de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel IX.

¹² Zie AD, 28-11-2008, over het leven van de Vlaardingse burgemeester Jan Heusdens, toen ambtenaar onder Van Boeijen.

Noten bij: Heldenburg in oorlogstijd

¹ Zie voor een uitgebreid verslag van de eerste oorlogsdagen in Voorburg: *Kroniek van Voorburg*, deel 10, p. 12-22.

Noten bij: De familie Van Gool

¹ Zie voor een uitgebreidere biografie het *Biografisch woordenboek van het socialisme en de arbeidersbeweging in Nederland*: <http://www.iisg.nl/bwsa//bios/gool.html>.

² Teraardebesteding Andries van Gool, *De tribune*. Soc. dem. weekblad 27-10-1919, kranten.kb.nl.

³ In het bezit van Ingrid van Gool, dochter van Otto van Gool.

⁴ Zie voor een kort verslag van hun eigen betrokkenheid bij het verzet: <http://www.archieven.nl/nl/zoeken?miview=inv2&mivast=o&mizig=210&miadt=5&miaet=1&micode=2183&minr=1142129&milang=nl>.

⁵ Opgave *Eerelijst voor gevallen*, J.M van Gool-Hess, 4 februari 1949.

⁶ <http://igitur-archive.library.uu.nl/dissertations/2006-0901-201307/c4.pdf>, *Amerikaanse jazzoptredens in Nederland*, p. 30.

⁷ Cultura, de geschiedenis van de Nederlandse Jazz, aflevering 3, www.cultura.nps.nl

Noten bij: Na de oorlog

¹ Zijn oom, die in Voorburg een boerderij had, Piet de Wit (zie het boek van de HVV over de Laan van Oostenburg, blz. 74), had een groot aandeel gehad in de Voorburgse doleantie. De Wit was grootvader van Arjen van Aalst van nummer 3.

Noten bij: Naoorlogse BN'ers

¹ Uit de bundel *Ingevuld om te leven*, door Coert Poort, p. 17. Uitg. Kok, Kampen.

² Uit de bundel *Een kleine dag voor mijzelf*, door Coert Poort. In: *Gedichten*, p. 27, 28. Uitg. Holland, Haarlem.

³ G.J. van Bork & P.J. Verkruijsse (red.), *De Nederlandse en Vlaamse auteurs van middeleeuwen tot heden met inbegrip van de Friese auteurs*. De Haan, Weesp 1985

⁴ Dr. C. Rijnsdorp, *Nieuwe Leidsche Courant*, 20 februari 1971.

⁵ In een radiogesprek van 12-11-1973 met Wim Ramaker naar aanleiding van het verschijnen van zijn bundels *Ingevuld om te leven* en *Een toekomstigheid van geschrijf* distantieerde hij zich van het religieuze.

⁶ Uit de bundel *Mannenwerk*, door Coert Poort. In: *Gedichten*, p. 60, 61, 64, 65. Uitg. Holland, Haarlem.

⁷ Maar zie de ingezonden brief in Trouw, 22 januari 1999: 'Vol verbazing las ik in de krant van 18 januari het stukje 'Kwesties/Mensen gevraagd'. Daar wordt de naam van de dichter Coert Poort genoemd als auteur van de in extenso afgedrukte, ongetwijfeld goedbedoelde tekst die zaterdagavond in Gorinchem door enkele scholieren is voorgelezen. Dit kan niet anders dan een levensgrote vergissing zijn. Ik ken namelijk onder mijn collega's nauwelijks iemand die zich steeds zozeer bewust is geweest van het aan alle dichters bekende feit dat met de beste bedoelingen doorgaans de slechtste gedichten worden geschreven. Eenvoudig uitgesloten - nog afgezien van het idioom - dat Coert Poort de auteur zou zijn van het in ieder opzicht krakkemikkige maaksel dat in Gorinchem klaarblijkelijk onder zijn naam is gerepresenteerd. Amstelveen, Ad den Besten.'

Colofon

Historische Vereniging Voorburg

Secretariaat: Postbus 49
2270 AA Voorburg
telefoon: 070 386 74 56
website: <http://www.historischeverenigingvoorburg.nl>
e-mailadres: info@historischeverenigingvoorburg.nl

Bestuur

dr. R.M.W. van Gelooven, *voorzitter*
ir. M.T.A.M. van der Lans, *secretaris*
ir. F.G.W. Steinhorst, *penningmeester*
dr. W.J.E. van de Graaff
mw. P.J. Kok
mw. drs. A.E. Oostdijk

Lidmaatschap 2011

21 euro, gezin 25 euro

Penningmeester HVV te Voorburg

Postbank 288321
Rabobank te Voorburg
rekeningnummer 12 76 78 743

Historisch Voorburg

Jaargang 17 (2011), nummer 2

Redactie

Anne Jacobs
Gerard Langerak
Kees van der Leer
Peter Spannenburg

Redactieadres

Laan van Rustenburg 16
2271 XT Voorburg
telefoon: 070 386 84 95

Vormgeving basisstramien

Studio Tigges, Rijswijk

Opmaak en productie

Drukkerij Verloop, Alblasserdam

ISSN 1381 – 4672

Copyright

Overname van teksten uit 'Historisch Voorburg' is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

De redactie heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de afbeeldingen volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de redactie wenden.

HISTORISCHE VERENIGING

Voorburg